

29 maj

Debatter m. m.

Torsdagen den 29 maj

Sid.

Svar på enkla frågor:

av herr Richardson (fp) ang. förläggande till Skara av viss del av veterinärutbildningen	3
av herr Schött (m) ang. verkningarna för jordbruket av över- svämningarna i Kalmar län	5
av herr Björk (s) ang. diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland	6
av herr Bengtson (cp) om grundlagsändring för möjliggörande av förbud mot reklam för spritdrycker	10
av herr Wallmark (m) ang. förseningen av utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati	11
Särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun ..	14
Enhetlig organisation av de allmänna underrätterna	32
Riksdagens lokalfrågor på längre sikt	58
Om ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete	74
Avskaffande av almanacksprivilegiet	75

Samtliga avgjorda ärenden

Torsdagen den 29 maj	Sid.
Bevillningsutskottets betänkande nr 51, ang. avtal med Liberia för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet	14
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 25, ang. ändringar i landstingslagen och ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun	14
Första lagutskottets utlåtande nr 38, ang. ändring i rättegångsbalken m. m. och om sänkning av valbarhetsåldern för nämndeman	32
Bankoutskottets utlåtande nr 26, ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt m. m.	58
Utrikesutskottets utlåtande nr 10, ang. konvention om delgivning i utlandet av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur	74
— nr 11, ang. redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation	74
— nr 12, ang. vissa internationella överenskommelser på den intellektuella äganderättens område	75
— memorial nr 13, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	75
Statsutskottets utlåtande nr 115, ang. avskaffande av almanacksprivilegiet m. m.	75
— nr 116, ang. utgifter på tilläggsstat III: avskrivning av nya kapitalinvesteringar	79
— nr 117, ang. anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar, m. m.	79
— nr 118, ang. allmän beredskapsstat: godkännande av förslag till stat, m. m.	79
— nr 119, ang. avsättning av kommunalskattemedel till budgetutjämningsfonden	79
— memorial nr 120, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	79
Bevillningsutskottets memorial nr 49, ang. uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden	79
Bankoutskottets utlåtande nr 27, ang. ändring i reglementet för Nordiska rådets svenska delegation	79
— nr 28, ang. utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.	79
Jordbruksutskottets memorial nr 29, ang. uppskov med behandlingen av visst utskottet tilldelat ärende	80

Torsdagen den 29 maj

Kammaren sammanträdde kl. 11.00.

Justerades protokollet för den 20 innevarande månad.

Anmäldes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 274, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 16 juni 1966 (nr 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, jämte motioner i ämnet.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 59 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 282, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Ang. förläggande till Skara av viss del av veterinärutbildningen

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr *Richardsons* (fp) fråga angående förläggande till Skara av viss del av veterinärutbildningen, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 21 maj förmiddagen, och anförde:

Herr talman! Herr Richardson har frågat mig vilka åtgärder regeringen vidtagit med anledning av framställda önskemål om en flyttning av viss del av veterinärutbildningen till en fältstation

i anslutning till de veterinärmedicinska institutionerna i Skara.

Representanter för Skara stad har ansett att de nuvarande seminariebyggnaderna i Skara, som beräknas bli lediga för andra ändamål år 1973, lämpligen kan användas för en fältstation åt veterinärhögskolan. Högskolan har företagit viss utredning i frågan. Ärendet är nu under beredning i jordbruksdepartementet.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret och skall mycket kortfattat redovisa bakgrunden till min fråga.

Frågan om veterinärutbildningen, som nu varit i stöpsleven under flera år, kan ses ur olika synvinklar. Man kan se den utslutande som en fråga om hur utbildningen på det här området skall ordnas på bästa sätt, men man kan också sätta in frågan i ett större sammanhang och behandla den som en del av lokaliseringspolitiken — självfallet under förutsättning att utbildningssynpunkterna beaktas på ett tillfredsställande sätt. Utbildningsproblematiken har varit föremål för omfattande utredningar, och jag har ingen anledning att här diskutera den sidan av saken.

Eftersom det är ett alldeles speciellt problem som ligger bakom förslaget om en utflyttning av en del av utbildningen, måste det ändå omnämnas. Problemet består däri att veterinärhögskolan har — som det heter i ett yttrande — en »nära nog katastrofal brist på kliniskt material för undervisning och forskning, när det gäller de jordbruksekonomiskt viktiga djuren» eller med andra och enklare ord: det finns alldeles för litet kor och svin i Stockholmsregionen.

Ang. förläggande till Skara av viss del av veterinärutbildningen

Katter och hundar har man däremot i överflöd.

1965 års veterinärmedicinska utredning, som behandlat frågan om högskolans placering, räknade med två alternativ. Det ena innebar att den skulle ligga kvar i Stockholm och samordnas med Karolinska institutet och att en del av den kliniska utbildningen skulle förläggas till en fältstation i anslutning till de veterinärmedicinska institutionerna i Skara, dvs. veterinärhögskolans försöksgård och veterinärinrättningen som är både djurlasarett och forskningsanstalt.

Det säkerligen starkaste skälet för en utflyttning av den kliniska utbildningen var dock den goda tillgången på husdjur och möjligheten till intim kontakt med ett levande jordbruk av varierande typ och storlek. Skaraborgs län är, som ju jordbruksministern vet, det kreatursrikaste länet i vårt land. Alla prognoser tyder på att det också kommer att förbli så långt in i framtiden, medan däremot urbaniseringen i de expanderande storstadsregionerna kommer att leda till en kraftig minskning av kreatursstocken. Allt detta gör att förutsättningarna för en utflyttning av den kliniska utbildningen är utomordentligt goda.

Men det finns också, som jag nyss nämnde, andra skäl för den aktuella utflyttningen, nämligen lokaliseringspolitiska. Att de synpunkterna inte kommit fram i utredningsarbetet är helt naturligt, då utredningen gällt själva utbildningen. Regeringen kan dock inte gärna se frågan uteslutande ur den aspekten. Vill man förverkliga önskan om en decentralisering och en rättvis regionalpolitik, bör regeringen inte låta en sådan här möjlighet gå sig ur händerna. Det är visserligen en ur rikssynpunkt liten sak, men en positiv inställning skulle betraktas som ett symptom på god vilja. Strävan att åstadkomma en decentralisering av statliga förvaltningar har ofta rönt starkt motstånd från dem det gällt. I det här fallet förhåller det sig inte så. Såväl veterinärhögskolans sty-

relse som lärarkollegiet där har nämligen förordat en sådan utflyttning.

Mot bakgrunden av dessa förhållanden frågar man sig av vilken anledning regeringen dröjt så länge med ett beslut. Jag tycker mig dock av statsrådets svar kunna utläsa en viss positiv inställning till det önskemål som framförts från olika berörda parter. Är det en riktig tolkning?

Slutligen: När kan man räkna med att regeringen tar ställning?

Herr statsrådet **BENGTSSON**:

Herr talman! Mitt svar får inte tolkas som ett ställningstagande för något av de alternativ som är aktuella för veterinärhögskolan. Regeringen kommer att ta ställning till frågan, så att riksdagen nästa vår får fatta sitt beslut. För Skara är detta avgörande inte så förfärligt brådskande, om regering och riksdag nu över huvud taget skulle acceptera denna lösning. Det är ju inte förrän den 1 juli 1973 som de aktuella lokalerna står till förfogande. Vi har alltså lång tid på oss till dess.

Herr **RICHARDSON** (fp):

Herr talman! Jag skall inte uppstämma någon klagovisa från vårt län, men jag kan försäkra att namnen Durox och Ranstad inte har någon särskilt god klang i skaraborgska öron. Förra veckans riksdagsbeslut att ta en god bit av Vätterstranden och lägga den till Kråks skjutfält har heller inte skapat någon större entusiasm.

För Skaras vidkommande kommer — som statsrådet Bengtsson antydde — en indragning att ske av en statlig institution, nämligen folkskoleseminariet, vilket självfallet blir kännbart för en stad av Skaras storlek. Detta är en sak som i högsta grad bör beaktas i det här sammanhanget, eftersom dessa lokaler, som ju ägs av staten, ligger i omedelbar anslutning till veterinärinrättningen och mycket väl är lämpliga som fältstation för veterinärhögskolan.

Ang. verkningarna för jordbruket av översvämningarna i Kalmar län

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. verkningarna för jordbruket av översvämningarna i Kalmar län

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **BENGTSSON** erhöll ordet för att besvara herr *Schöotts* (m) fråga angående verkningarna för jordbruket av översvämningarna i Kalmar län, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 23 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr Schött har frågat hur jag bedömer jordbrukets situation i de av översvämningar hårt drabbade delarna av Kalmar län.

Som svar på herr Schöotts fråga vill jag anföra att det enligt ansvariga myndigheters uppfattning f. n. inte är möjligt att med säkerhet bedöma vilken inverkan de inträffade översvämningarna kan få på skörderesultatet. Jag vill i sammanhanget erinra om de möjligheter till skördeskadeersättning som det permanenta skördeskadeskyddet lämnar för den händelse översvämningarna får menliga följder för skörderesultatet.

Herr **SCHÖTT** (m):

Herr talman! Först ber jag att till statsrådet Bengtsson få framföra mitt tack för svaret på min fråga, ehuru det kanske syntes mig något kärvt.

Givetvis är det med stor tvekan som man besvarar med en fråga här i riksdagen under vårsessionens sista vecka med dess bråda dagar. Men situationen för jordbruket i de av översvämningar drabbade delarna av Kalmar län framstod som så allvarlig att jag ansåg det vara av värde att fästa jordbruksministerns uppmärksamhet på den och söka få besked om hans bedömning av läget.

Liksom statsrådet har jag en färsk rapport från lantbruksdirektören i Kalmar län. Det framgår av den — som

det också sägs i svaret på min fråga — att man inte med säkerhet för närvarande kan uppskatta skördeskadorna i de av översvämningar drabbade områdena. Värst drabbade är som vanligt Emå- och Stångådalarna. Enligt den ingivna rapporten har dock läget hittills varit nästan katastrofartat.

Vid en besiktningsresa på pingstafton längs Emådalen kunde konstateras att stora delar av den bästa åkerjorden stod under vatten. Arealen översvämmat område beräknades till flera tusen hektar. Höstsådden hade kommit upp någon decimeter över marken. Om vattnet snabbt sjunker undan, kan kanske höstsådden räddas; står vattnet kvar för länge, dör grödan. Dessutom är det osäkert när vårsådden skall kunna verkställas. Vid senare sådd hinner kanske grödan inte mogna.

Just det förhållandet att riksdagen nu åtskiljes och ej samlas igen förrän den normala skördetiden är över gör att den av mig väckta frågan är högaktuell. I en situation då man redan på förhand kan bedöma utsikterna till en normal skörd som mycket små synes det mig angeläget att man från statens sida om möjligt gör uttalanden, som kan stilla den oro som helt naturligt råder i de av översvämningarna drabbade områdena.

Enligt bestämmelserna för jordbrukets skördeskadeskydd utgår ersättning endast för skördeskador på besädda arealer. Om en jordbrukare på grund av översvämning ej hunnit få grödan i jorden utgår således ej skördeskadeersättning. Möjlighet finns dock att erhålla behovsprövad skördeskadeersättning om jordbrukets ekonomiska situation bedöms katastrofartad.

Helt naturligt avkräver jag inte jordbruksministern något detaljerat förslag hur ersättningsfrågan i de nu aktuella fallen skall lösas, men jag hade hoppats att redan nu kunna få ett klart uttalande, innebärande att statsrådet är beredd att vidta eventuellt erforderliga åtgärder för att anpassa bestämmelser-

Ang. diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland

na för den obligatoriska skördeskadeförsäkringen efter de aktuella förhållandena, så att ersättning kan utgå även om någon värsådd ej kan ske. En sådan anpassning av gällande bestämmelser torde kunna påräkna full förståelse även på konsumenthåll.

Herr talman! Än en gång ber jag att få tacka statsrådet Bengtsson för hans svar på min fråga.

Herr statsrådet **BENGTSSON**:

Herr talman! Jag är självfallet i den belägenheten att jag är helt beroende av de ansvariga myndigheternas bedömningar av ett sådant här ärende, och det är väl, föreställer jag mig, samtliga ledamöter i denna kammare. För dagen bedömer myndigheterna situationen så att det inte behövs några extraordinära åtgärder. Man har s. k. provytor runt om i landet för att i sinom tid kunna uppskatta eventuella skördeskadador. I områden där man på förhand misstänker att det kan bli en mycket dålig skörd förtätar man antalet provytor. Situationen har ännu inte bedömts så allvarlig i det aktuella området att man behöver förtäta provytor där. Därför finns det enligt min mening inte anledning att för dagen vara så bekymrad. Jag tror att den skördeskadeförsäkring vi har ger ett tillfredsställande skydd för det berörda området.

Det bör kanske erinras om — och det vet herr Schött bättre än någon annan — att det inte är den första gången det har varit besvärligheter kring Emån, och skördarna har ändå så småningom blivit tämligen goda. Det ligger optimism i mitt svar, baserat på de ansvariga myndigheternas bedömningar, vilka alltså ännu inte har beslutat sig för några förtätade provytor i området.

Herr **SCHÖTT** (m):

Herr talman! Det är fullt riktigt: Emådalen är hårt drabbad. Det är i år fjärde året i följd som det är svåra

översvämningar där. Här gäller det i dag en enkel fråga, och jag måste därför fatta mig kort.

Jordbruksministrernas senaste inlägg präglas enligt min mening av en något större förståelse för situationen i vårt län än hans första anförande. Jag vill därför endast vädja till jordbruksministern att följa detta ärende med stor uppmärksamhet och att, om det visar sig behövt, ta sådana initiativ att det kan utgå ersättning till de hårt drabbade jordbrukarna. Om det skulle bli nödvändigt att anvisa ytterligare medel för detta ändamål tror jag att höstriksdagen med förståelse tar emot ett förslag i den riktningen.

Herr talman! Än en gång ber jag få tacka för svaret.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland

Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet **LANGE** erhöll ordet för att besvara herr *Björks* (s) fråga till herr statsrådet och chefen för industridepartementet angående diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 20 maj, och anförde:

Herr talman! Herr Björk har frågat statsrådet och chefen för industridepartementet vilka diskussioner som förekommit inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Inom OECD behandlas turism och turisttrafikfrågor huvudsakligen i turistkommittén. Kommittén har främst samlat in statistiska uppgifter.

Någon diskussion om främjande av turisttrafik till Grekland har inte förekommit i turistkommittén eller i något annat organ inom OECD.

Ang. diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka handelsministern för hans svar på min fråga. Tyvärr är jag inte nöjd med det. Jag är förvånad över att statsrådet Wickman, till vilken jag riktat frågan, inte underrättat handelsministern om vad som förekommit i denna sak. Statsrådet Wickman var nämligen personligen närvarande när OECD:s generalsekreterare för ett par veckor sedan inför Europarådets församling lämnade en rätt anmärkningsvärd uppgift, som tangerar min fråga.

Generalsekreteraren tog på förfrågan upp vissa problem kring turismen och sade bl. a. följande: »Det finns en annan fråga gällande turistutgifter och vi diskuterar också den. Den har att göra med ett fall, där — hur ovälkommet det än må vara — ett land anser att det måste reducera sina utgifter för turistresor till främmande länder. Om ett sådant fall skulle komma upp, diskuterar vi huruvida det inte borde förekomma en diskriminering till förmån för utvecklingsländer, sannolikt inbegripet medlemsstater i OECD såsom Grekland, Turkiet, Spanien och Portugal.» Med andra ord: Enligt OECD:s generalsekreterare har man inom OECD, obekant om det är på expertnivå eller på högre nivå, diskuterat en ordning innebärande en diskriminering, dvs. en favorisering av turisttrafik till de sydeuropeiska diktaturstater, i första hand Grekland, som är medlemmar i OECD. Givetvis skulle inte öststaterna ha någon förmån av en sådan ordning.

Vill handelsministern nu medge, att det inom OECD förekommit diskussioner om främjande av turisttrafik till Grekland och andra sydeuropeiska diktaturstater, eller vill han hävda att OECD:s generalsekreterare pratat i vädret?

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Vilka diskussioner som kan förekomma mellan experter, an-

ställda i OECD, och vilka uppslag som kan initieras t. ex. av generalsekreteraren känner jag inte till. Jag vet endast att den här frågan inte varit föremål för några överväganden i den kommitté där även vi har deltagit, ibland med observatörer, ibland med experter. Däremot har sedan länge, redan på OECD:s föregångares tid, OEEC, frågan om åtgärder beträffande valutatilldelning för att möjliggöra turism från ett land till ett annat varit föremål för övervägande. När vissa länder i betalningssvårigheter känt sig nödsakade att begränsa valutatilldelningen har man granskat detta och sett i vad mån det är i överensstämmelse med OECD:s liberaliseringskod. Men mig veterligt har inte än så länge någon rapport eller utredning i den fråga hr Björk ställt cirkulerats till OECD:s medlemsstater, vilket väl tyder på att ingen sådan utredning gjorts. Ingenting har delgivits, såvitt jag vet, och vi har frågat vår OECD-delegation om det förekommit några sådana här överväganden. Jag undrar, om inte detta kan vara ett hugskott — det är en gissning från min sida — som generalsekreteraren kastade fram i samband med Europarådets möte, och ingenting annat.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag erinrar om att handelsministern i sitt första svar sade följande: »Någon diskussion om främjande av turisttrafik till Grekland har inte förekommit i turistkommittén eller i något annat organ inom OECD.» Han gjorde där inga som helst reservationer i fråga om diskussioner på expertnivå eller regeringsnivå.

I sitt senaste inlägg säger han att det i varje fall inte förekommit några diskussioner inom turistkommittén — och det är mycket möjligt. Först talade han om att det över huvud taget inte förekommit några diskussioner i något annat organ inom OECD.

Nu förmodar handelsministern att

Ang. diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland

det här är fråga om ett hugskott av generalsekreterare Kristensen. Det kan ju tänkas. Men i en tidigare del av samma svar på en turkisk delegats fråga hänvisade herr Kristensen till en regeringsframställning från Österrike, vilket tyder på att åtgärder av detta slag ändå har varit uppe på en relativt hög nivå.

Herr Lange vidgår också att det tidigare redan förekommit vissa diskussioner om åtgärder på valutaområdet, ägnade att underlätta turismen. Det är ju detta som det här i första hand handlar om, och det är i hög grad relevant för min frågeställning. Om Sverige tillämpar en ordning som underlättar valutatilldelning för turistresor bl. a. till Grekland, har detta intresse med hänsyn till den aktuella svenska debatten.

Jag beklagar att handelsministern inte varit bättre underrättad om vad som här har förekommit. Jag trodde att regeringen, och inte bara en ledamot av den, kände till detta. Jag tycker dessutom att vad som här hänt understryker behovet av en förbättrad parlamentarisk insyn i de debatter som äger rum inom OECD.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Det är riktigt — och jag har inte anledning att ta tillbaka någonting av vad jag sagt i mitt svar — att denna fråga inte har diskuterats i några organ inom OECD. Med detta menar jag organ, där de olika medlemmarna är representerade. Någonting sådant har inte förekommit, herr Björk. Om det däremot i vissa tjänstemannakretsar inom denna institution kan ha förts några till intet förpliktande resonemang, känner jag inte till. Detta känner inte heller den svenska OECD-delegationen till. Vi har frågat den och fått beskedet att några diskussioner om att åtgärder skulle vidtas för att stimulera turismen i Grekland icke varit på tal i någon diskussion där OECD:s med-

lemmar på något sätt varit representerade. Det är den frågan jag svarar på.

Det står naturligtvis generalsekreteraren fritt att kasta fram olika hugskott osv. i samband med ett Europarådsmöte, där jag för övrigt inte var närvarande. Jag har inte sett någon publicitet i denna fråga, förrän herr Björk fäste min uppmärksamhet därpå. Men jag vet inte vilken bakgrund generalsekreteraren kan ha haft för sitt påstående. Det kan i varje fall inte vara ett utredningsarbete som är avslutat och som då skulle ha cirkulerats och varit tillgängligt för vår permanenta delegation i OECD. På den vägen skulle det också givetvis ha vidarebefordrats till oss. Något sådant finns inte, och någon diskussion — jag upprepar det — mellan OECD:s medlemmar i denna fråga har, såvitt jag kunnat finna, inte ägt rum.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! För att ytterligare orientera handelsministern skall jag först läsa upp den fråga av en turkisk delegat i Europarådet som aktualiserade generalsekreterarens svar.

Denne turkiske delegat hänvisade till de svårigheter som länder inom OECD, där turismen är en »major industry», en särskilt viktig näringsgren, möter med hänsyn till begränsningen av valutatilldelningen. Han frågade om OECD överväger att vidta åtgärder för att råda bot på denna otillfredsställande situation, kanske genom att förstärka liberaliseringskoden för löpande osynliga operationer. På detta svarade generalsekreterare Kristensen: »Denna fråga har behandlats inom OECD.»

Därefter utvecklar han spørsmålet om att turismen är i ett besvärligt läge. Han hänvisar till ett förslag från Österrikes regering och menar att det förtjänar övervägas att ge turismen en mera gynnad ställning. Därefter övergår herr Kristensen till det besked som jag citerade i mitt första inlägg.

Ang. diskussioner inom OECD om främjande av turisttrafik till Grekland

Jag kan inte dra någon annan slutsats än att uppmärksamheten här inte varit tillräckligt stark, och att det är angeläget att såväl regering som riksdag blir bättre orienterade om diskussioner som på olika nivåer förekommer inom OECD och som är relevanta för de frågor som starkt upptar oss på hemmaplan.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Som jag sade redan i ett tidigare inlägg är jag väl medveten om att man inom OECD också granskar de osynliga betalningarna. Det finns ju en särskild liberaliseringskod, som herr Björk väl känner till. I den mån länder vidtar åtgärder för att begränsa turistvalutan m. m., är det naturligt att en sådan verksamhet där kommer att bedömas. Så har skett länge. Jag har deltagit i åtskilliga sådana diskussioner. Det är ingen okunighet hos mig som gjorde att jag inte särskilt angav det i ett kort frågesvar som gällde en helt annan sak.

Men detta gäller ju den principiella sidan. Däremot har jag aldrig varit med om att det diskuterats huruvida man skulle liberalisera i viss utsträckning mot vissa länder och i annan utsträckning mot andra. Det strider i själva verket helt mot den princip om likabehandling av medlemmar som varit en del av grunden för OECD:s hela verksamhet.

Jag finner det inte av herr Björks sista påstående styrkt att generalsekretären Kristensen verkligen sade att man överväger att se till att det ges särskild turistvaluta till Grekland. Han menade väl att i den mån man frigör valutor — så skulle jag tolka det uttalandet, om jag hörde rätt nu — så kommer det kanske också att få sin betydelse för de icke utvecklade eller mindre utvecklade OECD-länderna, däribland Grekland. Det är möjligt. Men

den frågan har — jag upprepar detta, och jag hoppas att det skall bli mitt sista inlägg — icke diskuterats mellan medlemsstaterna i något av OECD:s organ.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Jag kan bara på nytt återge citatet. Det lyder: »Om ett sådant fall» — där ett land alltså reducerar sina turistutgifter — »skulle komma upp, diskuterar vi huruvida det icke borde förekomma en diskriminering till förmån för utvecklingsländer, sannolikt inbegripet medlemsstater i OECD såsom Grekland, Turkiet, Spanien och Portugal».

I största korthet vill jag erinra om att metoden att inbegripa de sydeuropeiska diktaturstaterna i u-landsbegreppet uttryckligen har underkänts av den svenska riksdagen. I ett utlåtande över en proposition från handelsministern förra året förklarade statsutskottet — en förklaring som senare antogs av riksdagen — att utskottet »vill vidare påpeka att det i propositionen saknas en klar definition eller avgränsning av begreppet u-land. Utskottet anser att gängse FN-definition men däremot ej DAC-definitionen i detta sammanhang bör tillämpas. Utskottet anser det sålunda inte skäligt att garantier skall kunna medges för investeringar i länder som Grekland, Spanien, Jugoslavien och Turkiet.»

Detta uttalande bör rimligen vara vägledande även för svenska ställningstaganden inom OECD i de sammanhang där frågor på ett högre plan kan komma upp om diskriminerande åtgärder till förmån för de länder inom OECD som enligt OECD:s terminologi betecknas om u-länder.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om grundlagsändring för möjliggörande av förbud mot reklam för spritdrycker

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet KLING erhöll ordet för att besvara herr *Bengtsons* (cp) fråga om grundlagsändring för möjliggörande av förbud mot reklam för spritdrycker, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 20 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr Bengtson har frågat mig om jag avser att lägga fram förslag om sådan grundlagsändring så att reklamen för spritdrycker kan förbjudas.

Regeringen har ännu inte tagit ställning till frågan om tryckfrihetsförordningen bör ändras så att förbud mot visst slag av reklam möjliggörs.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för den upplysning han lämnat om regeringens situation i denna fråga just nu. Jag kan givetvis inte göra några nämnvärda kommentarer, eftersom regeringen ännu inte tagit ställning. Möjligen kan jag understryka riksdagens klart uttalade önskan om förbud mot spritreklam. Personligen anser jag att det bör vara regeringens uppgift att föreslå en grundlagsändring så att ett sådant förbud kan införas. Vidare hänvisar jag till den alltmer tilltagande opinion som finns för att man bör förbjuda spritreklamen.

Det har sagts tidigare att AB Vin- & spritcentralen skulle kunna vidta vissa åtgärder, men den vägen är mycket svårframkomlig och dessutom i vissa fall diskutabel med hänsyn till näringsfrihet, handelsförbindelser och sådana saker. Jag vill uttala det önskemålet att ett förslag till grundlagsändring skall framläggas så att det kan behandlas senast vid nästa års vårriksdag. Eftersom det sedan är val på hösten, är detta det snabbaste sättet att nå ett resultat. Jag förutsätter att det inte stöter på alltför stora svårigheter att få fram ett

förslag och vill erinra om förre justitieministern Herman Zetterbergs klara deklaration i den här frågan. Han hänvisade till 1931 års beslut, till 1944 års tryckfrihetslagsakkunniga och till riksdagens beslut 1954 och uttalade för sin del att ett förbud mot den här sortens reklam icke hade att göra med frågan om tryckfriheten.

Som lekman förutsätter jag att det skulle kunna gå att göra en grundlagsändring så att vi verkligen kan få ett förbud. En demokrati får inte vara så slätstruken att den inte skyddar sig mot geschäft som hotar folkhälsan. Om vi inte vidtar åtgärder kan man befara att den ytterst oblyga och osakliga reklamen som nu förekommer inte kommer att minska utan i stället öka.

Med den förhoppningen att regeringen verkligen intar en sådan ställning att åtgärder vidtas tackar jag än en gång för upplysningen.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag kan komplettera mitt svar till herr Bengtson med upplysningen att vi inom justitiedepartementet har påbörjat vissa undersökningar om hur sådana här ändringar i tryckfrihetsförordningen skulle kunna göras. Trots att vår nu gällande tryckfrihetsförordning är det ohyggligaste lagverk som finns att handha och försöka tolka, har det visat sig att det nog finns möjligheter att formellt klara upp en ändring. Det fordras emellertid mera ingående undersökningar än vi hittills har gjort, innan man kan ta ställning till frågan.

Problemet blir dock inte mindre komplicerat, om herr Bengtson, som det har antytts, i andra sammanhang skulle vara inställd på att reklam bör förbjudas enbart i fråga om sådana alkoholhaltiga drycker som är tillverkade av icke svenska produkter.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Jag måste bestämt korrigera den senaste uppgiften.

Ang. förseningen av utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati

Det finns inga som helst uttalanden från min sida att det skulle göras undantag i detta fall. När jag talar om spritdrycker så menar jag alla spritdrycker. Min bestämda uppfattning är att oavsett var de tillverkas eller varifrån de kommer bör det bli förbud mot reklam för dem. Det är felaktiga tidningsuppgifter som justitieministern tyvärr har råkat läsa, och jag ville endast korrigera dessa.

Sedan vill jag uttala ytterligare ett tack, därför att den senaste upplysningen att man verkligen arbetar med frågan anser jag vara mycket värdefull. Jag hoppas att det kan sättas in sådana resurser på detta arbete att vi kan få till stånd ett förbud mot all sorts sprit-reklam, oavsett vilken sorts sprit det gäller.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. förseningen av utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati

Herr statsrådet **MOBERG** erhöll ordet för att besvara herr **Wallmarks** (m) fråga till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående förseningen av utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 23 maj, och anförde:

Herr talman! Herr **Wallmark** har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han vill lämna redovisning för anledningen till förseningarna med utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

För utbyggnaden av Stockholms universitet i Frescati har redogörelser fortlöpande lämnats riksdagen i de årliga propositionerna om byggnadsarbetena vid universiteten. Riksdagen har därigenom kontinuerligt kunnat följa handläggningen av detta omfattande

och komplicerade byggnadsprojekt. Så sent som dagen innan frågan ställdes slutbehandlade riksdagen årets byggnadsproposition.

Jag vill vidare erinra om att herr **Wallmark** vid riksdagens behandling av 1967 års byggnadsproposition tog upp Frescatiprojektets läge till diskussion och av dåvarande ecklesiastikministern fick synpunkter på denna fråga. Dessutom lämnade jag förra våren en ingående redogörelse för samma fråga i ett svar på en interpellation i andra kammaren av fru **Nettelbrandt**.

Sedan det svaret lämnades har i korthet följande hänt.

I höstas påbörjades byggnader inom Frescatiområdet för de icke-laborativa institutionerna. Inflyttningen i dessa byggnader beräknas planerligt börja hösten 1970. Vidare har byggnadsstyrelsen i början av denna vecka redovisat resultatet av en översyn av utbyggnadsplanen för området i övrigt. Styrelsens förslag skall nu granskas med sikte på att beslut snabbt skall kunna fattas om projektering av de byggnader för vilka lokalprogram och övrigt beslutsunderlag färdigställts.

Närmare uppgifter om den fortsatta utbyggnaden inom Frescatiområdet kommer jag senare i dag att lämna i andra kammaren som svar på en fråga av herr **Strömberg**.

Herr **WALLMARK** (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet **Moberg** för att han svarade på min enkla fråga.

Jag kan ha förståelse för att statsråd blir irriterade av frågvisa riksdagsmän, som stör dem i deras kontinuerliga arbete. Jag vill ändå uttrycka min förvåning över den sista passusen i svaret, där man hänvisar till utförligare informationer i medkammaren — en ny metodik som man tydligen skall börja tillämpa, nämligen att inte vilja lämna informationer i denna kammare. Jag har självfallet möjlighet att för-

Ang. förseningen av utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati

flytta mig till medkammaren och lyssna där, men konstitutionellt har jag ingen möjlighet att delta i den diskussionen. Jag hoppas att det är första och sista gången något statsråd behandlar den här kammaren på detta sätt.

Sedan skulle jag vilja göra en kommentar till själva svaret.

Jag kan konstatera att irritationen naturligtvis är stor hos regeringen. Man har ju över huvud taget icke berört den fråga som jag har tagit upp, nämligen anledningen till förseningarna. Jag har i möjligaste mån försökt följa Frescatifrågan så länge jag har suttit här i riksdagen. Det är i dag 10-årsjubileum sedan regeringen tog ställning till Frescatiutbyggnaden, kanske man kan säga, efter yttrande från statsutskottets andra avdelning där paradoxalt nog, nuvarande utbildningsminister Palme då var ledamot. Tiden i anslutning till en enkel fråga medger dock inte nu att jag rekapitulerar Frescatiutbyggnadens hela lidandeshistoria.

När statsrådet Edenman för drygt två år sedan svarade på de frågor jag då tog upp framgick det att departementets samvete skulle vara rent som snö i fråga om anledningen till förseningen. Dessvärre hade man pengar till förfogande som inte kunde användas därför att planeringen inte var färdig.

Om man verkligen granskar vad som har hänt under de här åren kan man konstatera att ärendet har bollats fram och tillbaka mellan byggnadsstyrelsen, Frescatikommittén, byggnadsstyrelsen, Frescatikommittén efter ett av kommittén omarbetat program, byggnadsstyrelsen, den nya Lup-kommittén och byggnadsstyrelsen. Däremellan har departementet stuckit in sina fingrar och ständigt givit nya direktiv. Jag har full förståelse för att svårigheter kan föreligga när det gäller att planera, och Frescatiområdet är ju inget oväsentligt område, eftersom det avses för i stort sett mellan en tredjedel och en fjärdedel av alla studenter i hela Sverige.

Nu lär man planera efter en ram, har det sagts mig, på ungefär 15 000 studerande. Vi har i dag närmare 30 000 studerande här i Stockholm.

Statsrådet säger att riksdagen genom redogörelser i de årliga propositionerna om byggnadsarbetena vid universiteten har blivit fortlöpande informerad om ärendets handläggning. Med ett litet understatement skulle jag vilja säga att det är någon överdrift. I de propositioner som har underställts riksdagen alltsedan 1964 års statsverksproposition — då ärendet på ett mera utförligt sätt redovisades för riksdagen — finns inte ett ord med motivering varför det hela har blivit fördröjt. Man får forska i alla möjliga källor för att kunna följa det här ärendets gång.

När statsrådet säger att regeringen nu skall ta ställning till frågan vill jag fråga: Betyder det att exempelvis kemibyggnaden — bygghandlingar har beträffande den varit utarbetade sedan två år tillbaka — kommer med i projektet? Kommer man att kunna ta ställning till geovetenskapens problem i det sammanhanget?

Men hur tänker man sig att planera för de återstående 15 000 studenterna? När avser regeringen att ta ställning till frågan om Frescatiområdet skall byggas ut för samtliga studenter i Stockholm? Jag vill i det sammanhanget uttrycka min personliga tveksamhet i fråga om att skapa ett universitet med cirka 30 000 studenter samlade på ett enda ställe. Jag tror att det kan medföra betydande problem. Av värde är naturligtvis att regeringen tar en principiell ställning till den frågan. När kommer detta att ske?

Ja, herr talman, jag har kanske blivit något mångordig, men det fanns skäl med hänsyn till tomheten i svaret att göra ytterligare några kommentarer.

Herr talmannen yttrade nu, att herr *Virgin* begärt ordet för att delta i den pågående överläggningen, och till-

Ang. förseningen av utbyggnaden av Stockholms universitet vid Frescati

sporde kammaren, huruvida den ville besluta att för tillfället upphäva den i § 20 mom. 4 tredje stycket i ordningsstadgan för kammaren stadgade in- skränkningen i yttranderätten.

Härtill svarades ja.

Herr talmannen lämnade härefter ordet till herr **VIRGIN** (m), som anförde:

Herr talman! Jag ber att få instäm- ma i herr Wallmarks anförande, främst i hans kommentar till statsrådets be- sked att statsrådet avser att lämna upp- lysningar i denna fråga i medkamma- ren. Inte heller jag vill tolerera att kammaren behandlas på det sättet.

I detta yttrande instämde herr *Lid- gard* (m) och herr *Andersson, Ingvar,* (m).

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Man försöker ju svara efter måttet av förmåga på de ställda frågorna.

Herr Wallmark frågade mig om an- ledningen till förseningarna, och det har jag försökt att svara på. Sedan var jag vänlig nog att ge en upplysning om att jag i medkammaren dessutom kom- mer att svara på en fråga om den fort- satta utbyggnaden av detta område, vilket är någonting annorlunda. Detta är anledningen till att jag tillät mig ge den upplysningen till herr Wallmark. Det innebär inte från min sida något försök att åsidosätta denna kammares värdighet i något avseende.

Vad sedan gäller sakfrågan vill jag beträffande omfattningen av utbyggnaden nu som tidigare konstatera att den utbyggnadsplan som utarbetas utfor- mas på ett sådant sätt att området skall kunna ta emot 30 000 studenter. Det har jag upplyst herr Wallmark om åt- skilliga gånger, och jag upprepar det nu än en gång.

Jag kan, herr Wallmark, lämna den ytterligare informationen att det beslut som fattats om de sex första husen och

det arbete som där pågår kommer att resultera i att i stort sett 25 000 studen- ter kommer att där kunna bedriva sin utbildning.

Sedan vill jag ge ytterligare ett svar på herr Wallmarks andra detaljfråga. Han frågade om den prövning vi gör i departementet — av det material om översyn vi får del av — också omfat- tar de övriga byggnader som är färdig- projekterade. Svaret är: Ja!

Herr **WALLMARK** (m):

Herr talman! Vad beträffar frågan om behandlingen av ärenden i denna kammare och i andra kammaren vill jag framhålla att jag naturligtvis upp- skattar den vänliga tanke som låg bak- om statsrådets yttrande. Jag måste dock med beklagande konstatera att tanken var helt tokig, eftersom till försenings- problemen självfallet hör hela utbygg- nadsprogrammet. Den grävning stats- rådet gjorde i höstas skulle ha ägt rum för tre år sedan, och utbyggnadspro- grammet skall givetvis omfatta hela Frescatiområdet. Man kan alltså inte endast beröra den period som gått, utan måste också ta med i bilden det som skall komma. Förseningen sträc- ker sig nämligen även framåt. Detta kanske kan vara en tankeställare till en annan gång när statsrådet skall läm- na ett svar.

Fortfarande ges inte någon som helst information om vad som hänt under den aktuella perioden. Man är tvungen att läsa en sammanställning som Stock- holms studenter gjort för att få klart för sig vilket bollande som ägt rum mellan olika myndigheter och departe- ment. Ständigt har nya direktiv givits, och förändringar har gjorts. Jag tycker att byggnadsstyrelsen verkligen har ar- betat frenetiskt varje gång den fått ett uppdrag, men det har hänt att styrel- sen, en månad innan den skulle lämna ifrån sig färdiga huvudhandlingar, fått i uppdrag att göra ett nytt lokalpro- gram. Så har man fått lägga huvud-

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

handlingarna i skrivbordslådan och börja på nytt igen.

Herr talman! Det är föga givande att fortsätta denna diskussion, eftersom inte statsrådet anser att det är behövt att besvara min fråga och lämna kammarens ledamöter en ordentlig information om vad som hänt under den gångna perioden. Låt mig till slut få ta fasta på det som står i svaret, nämligen att regeringen nu skall fatta beslut, så att byggnationen snabbt kan komma i gång. Det är det enda positiva besked som ges i detta svar.

Herr VIRGIN (m):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet Moberg för den förklaring till det första uttalandet som statsrådet givit.

Jag får naturligtvis godta statsrådets försäkran att avsikten endast var att lämna en upplysning. Men det är så i politiska sammanhang att intrycket av det som sker är det som betyder något. Det intryck jag — och säkert kammarens övriga ledamöter — fick, var ett annat än det statsrådet tydligen avsåg. Jag beklagar att vi uppfattade det felaktigt.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 26, statsutskottets utlåtande nr 121 och bevillningsutskottets betänkande nr 50.

Föredrogos bevillningsutskottets betänkande nr 51, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Liberia för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet.

Beträffande detta betänkande hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande betänkande hemställt.

Föredrogos och bordlades ånyo bankoutskottets utlåtanden nr 38 och 39.

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 25, i anledning av proposition med förslag till ändringar i landstingslagen och till särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun jämte följdmotioner.

I detta utlåtande hade utskottet behandlat Kungl. Maj:ts proposition nr 112, vari föreslagits särskild lagstiftning med vissa bestämmelser som avveke från landstingslagen eller kompletterade denna och som avsåges bli tillämpliga på Stockholms läns landstingskommun efter det samgående mellan denna och Stockholms stad som staden och landstingskommunen nyligen fattat beslut om.

Särreglerna rörde i huvudsak landstingskommunens kompetens, antalet landstingsmän, valkretsindelningen och landstingets sammanträden.

Samtidigt föresloges vissa ändringar i landstingslagen med giltighet för alla landstingskommuner. Bland annat hade föreslagits, att bestämmelsen om obligatoriskt landstingsmöte den första måndagen i oktober skulle borttagas.

Särreglerna för Stockholms läns landstingskommun avsåges träda i kraft så snart Kungl. Maj:t beslutat angående samgåendet. I övrigt avsåges ändringarna träda i kraft den 1 januari 1970.

Kungl. Maj:t hade hemställt, att riksdagen måtte antaga tre lagförslag, nämligen förslag till

1) lag om ändring i landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319),

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

2) lag med särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun samt

3) lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1971—1973.

I förslaget till lag med särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun hade

i 4 och 11 §§ förordats, att rätt skulle införas för primärkommunerna att väcka förslag hos landstinget och anföra besvär över fattade beslut,

i 7 § föreslagits, att det dubbla beredningstvång, som gällde enligt landstingslagen, icke skulle gälla inom Stockholms läns landsting. I stället skulle landstinget självt få avgöra om enkel eller dubbel beredning skulle ske.

Huvudpunkterna i förslaget till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1971—1973 vore, att antalet landstingsmän skulle vara 149 och att valkretsarna skulle utformas så, att minst 7 mandat kunde beräknas komma att tilldelas varje valkrets och, om det icke medförde olägenhet, att valkretsarna finge lika många mandat var.

I anledning av propositionen hade väckts följande motioner:

1) de likalydande motionerna I: 1052, av herr *Alexanderson*, och II: 1216, av herr *Åkerlind m. fl.*;

2) de likalydande motionerna I: 1053, av herr förste vice talmannen *Strand m. fl.*, och II: 1215, av fru *Eriksson* i Stockholm *m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 1054, av herr *Werner*, och II: 1213, av herr *Hermansson*;

4) de likalydande motionerna I: 1055, av herr *Hübinette m. fl.*, och II: 1214, av fru *Mogård m. fl.*;

5) de likalydande motionerna I: 1057, av herr *Olsson*, *Manne, m. fl.*, och II: 1212, av herr *Gustafsson* i Barkarby *m. fl.*;

6) motionen II: 1210, av herrar *Grebbäck* och *Sundman*; ävensom

7) motionen II: 1211, av herrar *Grebbäck* och *Sundman*.

I motionerna I: 1052 och II: 1216 hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte beakta vad i motionerna anförts. Motionärerna hade påpekat vissa oklarheter i 9 § förslaget till lag med särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun.

I motionerna I: 1053 och II: 1215 hade anhållits, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 112 måtte besluta de ändringarna i förslaget till lag med särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun, att som 10 § infördes en ny paragraf med i motionerna angiven lydelse samt att 10 och 11 §§ i förslaget bleve 11 och 12 §§ samt att till övergångsbestämmelserna tillfogades en punkt av den lydelse, motionerna visade. Motionärerna hade åsyftat, att särbestämmelser skulle införas även om fastställelse av utgifts- och inkomststat. Sista dagen för statfastställelsen skulle enligt motionärerna framflyttas från den 31 oktober — som följde av landstingslagen — till den 15 november och under valår skulle det nyvalda landstinget och icke det gamla fastställa staten.

I motionerna I: 1054 och II: 1213 hade yrkats, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 112 skulle besluta att företaga i motionerna angivna ändringar i föreliggande förslag till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1971—1973. Motionärernas förslag avsåg, att antalet landstingsmän skulle vara 199 och att varje valkrets skulle omfatta minst 10 mandat.

I motionerna I: 1057 och II: 1212 hade föreslagits,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om en allmän översyn av landstingslagen, varvid särskilt borde

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

beaktas landstingens ställning som representation för de angelägenheter som i kommunalt hänseende borde lösas på länsnivå, samt

att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 112 skulle besluta om ändring av förslaget till lag med särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun enligt i motionerna angivet förslag.

Motionärerna åsyftade, att särbestämmelser icke skulle införas om särskild initiativrätt och besvär rätt för primärkommunerna samt om möjlighet att avstå från dubbel beredning, vilket betydde, att 4 § första stycket samt 7 och 11 §§ skulle utgå.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

1. antaga det i proposition nr 112 framlagda förslaget till lag om ändring av landstingslagen;

2. med avslag på motionerna I: 1054 och II: 1213 antaga det i proposition nr 112 framlagda förslaget till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1971—1973;

3. i fråga om det i proposition nr 112 framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

a) med bifall till motionerna I: 1057 och II: 1212 samt II: 1210, i vad de avsåge primärkommuns förslagsrätt, antaga 4 § med ändringen, att första stycket utginge;

b) med avslag på motionerna I: 1057 och II: 1212, i vad de avsåge dubbelt beredningstvång, och på motionen II: 1211 antaga 7 §;

c) med bifall till motionerna I: 1052 och II: 1216 antaga i utlåtandet infört förslag till lydelse av 9 §;

d) med bifall till motionerna I: 1057 och II: 1212 samt II: 1210, i vad de avsåge primärkommuns besvär rätt, besluta, att 11 § skulle utgå;

e) förklara motionerna I: 1053 och II: 1215 besvarade med vad utskottet i utlåtandet anförte; samt

f) med avslag på motionerna I: 1055 och II: 1214 antaga förslaget i övriga delar;

4. förklara motionerna I: 1057 och II: 1212, i vad de avsåge översyn av landstingslagen, besvarade med vad utskottet i utlåtandet anförte.

Reservationer hade avgivits

1), till punkten 3 a i utskottets hemställan (primärkommuns förslagsrätt), av herrar *Sörenson* och *Richardson* (båda fp), fröken *Lundbeck* (m) samt herr *Strömberg* (fp), vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort under 3 a hemställa, att riksdagen med avslag å motionerna I: 1057 och II: 1212 samt II: 1210, i vad de avsåge primärkommuns förslagsrätt, måtte antaga 4 §;

2), till punkten 3 b i utskottets hemställan (dubbelt beredningstvång), av herrar *Erik Olsson* (s) och *Sveningsson* (m), fru *Thunvall* (s), herrar *Boo* (cp) och *Gustafsson* i Barkarby (s) samt fru *Mogård* (m), vilka på angivna orsaker ansett, att utskottet bort under 3 b hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 1057 och II: 1212, i vad de avsåge dubbelt beredningstvång, och till motionen II: 1211 måtte besluta, att 7 § skulle utgå och att följande paragrafer skulle erhålla härav föranleda ändrade nummer;

3), till punkten 3 d i utskottets hemställan (primärkommuns besvär rätt), av herrar *Sörenson* och *Richardson* (båda fp), fröken *Lundbeck* (m), fru *Anér* (fp) samt herr *Strömberg* (fp), vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort under 3 d hemställa, att riksdagen med avslag på motionerna I: 1057 och II: 1212 samt II: 1210, i vad de avsåge primärkommuns besvär rätt, måtte antaga 11 §;

4), till punkten 3 e i utskottets hemställan (fastställelse av stat), av herrar *Sörenson* och *Richardson* (båda fp), fröken *Lundbeck* (m) samt herr *Ström-*

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

berg (fp), vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort under 3 e hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 1053 och II: 1215 måtte besluta,

att efter övriga paragrafer i lagen, med det nummer som följde av riksdagens beslut i övrigt beträffande lagen, skulle intagas en paragraf med följande lydelse:

»Landstinget tager upp styrelsens staförslag till granskning och fastställelse vid sammanträde senast den 15 november. Valår sker granskningen och fastställelsen genom det nyvalda landstinget.»; samt

att till övergångsbestämmelserna skulle tillfogas en punkt av följande lydelse:

»4. Det under år 1970 valda landstinget skall senast den 15 november 1970 granska och fastställa utgifts- och inkomststat för år 1971.»

Herr OLSSON, ERIK, (s):

Herr talman! Jag kommer här närmast att syssla med den del av konstitutionsutskottets utlåtande som gäller lagen om särskilda bestämmelser för Stockholms läns landstingskommun. Där åberopar utskottet att departementschefen har beslutat föreslå en begränsad speciallag, i vilken vissa särbestämmelser intagits i sammanlagt elva paragrafer. Departementschefen har anfört att endast sådana särregler bör ges som är motiverade av den särskilda inriktningen och omfattningen av landstingskommunens verksamhet.

Utskottet ansluter sig till denna uppläggning och noterar att något yrkande om frångående av dessa angivna principer inte framförts i några följdmotioner. I lagförslaget i propositionen föreslås bl. a. att det s. k. dubbla beredningstvånget inte skall gälla för Stockholms läns landsting. Detta förslag har tidigare väckts i utredningen och alltså gått ut till remissinstanserna. Av dessa har några betydelsefulla remissinstanser avstyrkt förslaget om att det dubbla beredningstvånget inte skall gälla, bl. a.

Landstingsförbundet, landstinget i Stockholms län och länsstyrelsen i samma län.

Konstitutionsutskottet har nu tillstyrkt propositionens förslag i detta fall och ansett att den motivering som angetts där är tillräcklig för att här skulle behövas en särslagstiftning. Motiveringen är så vitt jag kunnat finna dels att Stockholms läns landsting får en väl utbyggd nämndorganisation och därigenom kan ge flera av landstingsledamöterna tillfälle att delta i de centrala nämnderna och på detta sätt bli informerade, dels att det blir tätare mellan sammanträdena, och slutligen att landstinget självt kan föreskriva att man skall bibehålla den dubbla beredningen.

Vad det gäller nämndorganisationen så vet man för närvarande inte så värst mycket om denna. Enligt förslaget skall det nya storlandstinget få 149 ledamöter. Om alla dessa skulle placeras i centrala nämnder skulle det såvitt jag förstår betyda att det skulle tillsättas omkring 15 centrala nämnder, varje sådan nämnd med 10 ledamöter. Det är väl knappast troligt att så blir fallet. Med erfarenhet från landsting där man redan har infört centrala nämnder skulle jag bedöma att det kan bli fråga om sex, eventuellt sju, sådana nämnder. Sedan är det väl också nödvändigt att någon ledamot av förvaltningsutskottet ingår i var och en av dessa centrala nämnder. Följaktligen kommer dessa ledamöter att bli på något sätt dubbelplacerade.

Landstinget äger självt föreskriva dubbel beredning, men det kan ju tänkas att detta stöter på vissa svårigheter. Det kan finnas starka krafter inom ett landstings ledning, inom förvaltningsutskott och nämnder som inte känner sig tilltalade av denna dubbla beredning och som därför går emot den. Det torde bli så pass många ledamöter i nämnderna och förvaltningsutskottet tillsammans att de kan klara ett sådant förslag. Detta skulle innebära att de övriga landstingsledamöterna kommer helt oförberedda till sammanträdena, att de inte haft det

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

tillfälle som en dubbel beredning ger att få information om ärendena.

Nu har den dubbla beredningen inte bara till uppgift att vara informerande. Man har ju den erfarenheten av beredningsutskottssystemet i landstingen att utskotten då och då tar sig friheten att ändra på t. o. m. förvaltningsutskottets förslag och driva igenom ändringen vid landstingsmötet. Alltså har frågan även en reell betydelse.

Det är en annan sak som oroar mig.

Jag är inte personligen så särskilt intresserad av storlandstinget och lagen för detta, men man skall väl så småningom söka bringa överensstämmelse mellan denna speciallagstiftning för storlandstinget och landstingslagen i övrigt. Jag skulle inte alls vara tilltalad av att man tar bort denna dubbla beredning ute i landstingen. Det skulle, som jag ser saken vara till skada för det arbete som landstingen har att utföra.

Till utskottets förslag har på denna punkt fogats reservation nr 2, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Jag tänkte också för min del säga några ord om det förslag som finns i propositionen och som utskottsmajoriteten har godtagit, avseende en förenklad beredning av de ärendena som skall avgöras av landstinget.

Men innan jag gör detta vill jag beklaga och framföra kritik emot att ett så stort och betydelsefullt ärende som proposition 112 om Stockholms läns landstingskommun skall behöva avgöras i brådskans och jäktets tecken. Det har hängt på timmar om ärendet skulle komma fram till avgörande här vid vårriksdagen. Det är icke en tillfredsställande ordning att inte utskottets ledamöter före det utskottssammanträde där beslut skall fattas har haft tillgång till det material som skall behandlas. Utskottsledamöterna hade inte i detta ärende före utskottssammanträdet haft

tillgång till de rätt många motioner som avlämnats, och först en stund efter sammanträdet början fick vi klarhet i vilka som var motionärer i respektive kamrar. Det hade varit riktigt att detta ärende skjutits till hösten, men då skulle det blivit besvärligheter för dem som i fortsättningen skall handlägga ärendet.

Här skulle man vilja göra en jämförelse. Om någon gick till ett statligt verk — eller rent av till regeringen — och gav beskedet att hela ärendet med ett stort antal frågor, en omfattande lagtext och förslag till ett par nya lagar samt ändring i en redan befintlig lag måste snabbbehandlas under bara ett par timmar så skulle en sådan framställning inte godtagas. Det finns säkert inte någon instans som finner sig i en sådan behandlingsordning som riksdagen många gånger får uppleva och godtaga.

När behandlingen av ett ärende pågår i årtal i olika instanser men riksdagen — som skall fatta det slutgiltiga beslutet — bara får några timmar för sin beredning, finns det anledning att reagera. Med en sådan ordning är det inte förvånande att många medborgare får en underlig uppfattning om riksdagens betydelse vid avgörandet av mycket viktiga ärenden. Riksdagen skall inte bara vara en formell instans där ärendena skall passera så fort som möjligt.

Vi brukar kritisera regeringen för alltför sent lämnade propositioner. I detta fall är det nog inte berättigat att rikta kritik mot regeringen för förseeningen och för att den behandlingsordning som här förekommit måste tillämpas. Ett är säkert: överläggningarna mellan parterna har dragit alltför långt ut på tiden och ärendet kom alltför sent till regeringen för att avgöras vid vårriksdagen.

Med dessa ord lämnar jag kritiken av att tid inte funnits för en vanlig och normal utskottsbehandling i detta ärende. Men jag misstänker att det kan bli anledning att återkomma i annat sammanhang.

Så till beredningen av ärendena i

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

det blivande storlandstinget. Här är det tydligen enligt propositionen och utskottsmajoritetens förslag meningen att också landstingsärenden skall kunna avgöras i brådskans och jäktets tecken. Om man inte vill skall man inte behöva ta sig tid för den ordning som nu tillämpas i alla landsting med en s. k. dubbelberedning enligt landstingslagen.

Statsrådet Lundkvist och regeringen har i propositionen godtagit en så lätt-sinnig behandling av landstingsärendena i detta nya stora landsting att enbart enkel beredning av ärendena skall förekomma, om tinget så beslutar. Man kan fatta beslut om att utskottsbehandlingen i landstinget skall försvinna.

Landstingsutredningen, vars förslag låg till grund för betydande ändringar i landstingslagen år 1965, hade diskuterrat denna fråga. Men man kom fram till det förslag som blev riksdagens beslut, att det dubbla beredningstvånget skulle vara kvar med hänsyn till — som man sade — landstingens arbetsformer, organisation och stora uppgift.

Nu föreslås i propositionen att detta nya, stora landsting skall få rätt att avgöra ärenden som kommer direkt från förvaltningsutskottet eller via detta från någon för respektive uppgift särskilt tillsatt nämnd.

Meningarna om detta förenklade förfarande är — som herr Olsson redan sagt — starkt delade, och reservanternas utgörs av representanter för tre partier.

Stockholms stadsfullmäktige tillstyrker förslaget, men en överväldigande majoritet av remissinstanserna vill ha kvar det dubbla beredningstvånget. Bland de remissinstanser som vill ha kvar den nuvarande ordningen finns många som måste anses mycket tungt vägande. Dessa instanser utgörs av landstinget, länsstyrelsen, Svenska landstingsförbundet m. fl., och ingen kan påstå annat än att dessa remissinstanser är mycket tungt vägande, vilket herr Olsson redan uttalat.

Hur många i riksdagen skulle vilja avskaffa utskotten och utskottsbehand-

lingen, så att vi här i kamrarna bara skulle fatta våra beslut direkt om de förslag som lämnas av regeringen? Inte kan det vara någon här i riksdagen som vill införa en sådan ordning.

Det argument som Stockholms stadsfullmäktige åberopar för sin uppfattning förvånar inte så litet, alltså att landstingsledamöterna ofta i stor utsträckning är engagerade i primärkommunalt arbete, så tidskrävande att de inte har tid med detta dubbla beredningsarbete. I stället bör man väl vara tacksam om någon, som inte har tid att sköta allmänna uppgifter, avstår från dessa för att i stället ägna sig åt uppdrag som han har tid till. Vissa personer är tyvärr så intresserade av att få många uppgifter i allmänt arbete att de lastar på sig alltför mycket och får för litet tid till många stora uppgifter. Visst kan det vara enkelt och rationellt att inte låta ärendena genomgå denna dubbla beredning. Det vore ännu mer enkelt och rationellt för en landstingsman att behålla det namnet, helt ägna sig åt andra uppgifter och överlåta åt tjänstemännen och landstingsråden att fatta besluten. Men inte kan någon här i riksdagen vilja ha en sådan ordning; möjligen skulle den kunna godtas av Stockholms stadsfullmäktige — man vet inte.

Den motivering om bristande tid för ledamöterna som Stockholms stadsfullmäktige för fram, anser jag mycket starkt talar emot deras eget förslag. Däremot förekommer i utlåtanden från de remissinstanser som vill ha kvar den dubbla beredningsgången, liksom även i motionerna, mycket starkt vägande skäl därför. När man förenklar beredningen blir ett mycket litet antal ledamöter informerade om kanske många gånger stora och betydelsefulla ärenden. Det kan också bli så att en liten grupp av inflytelserika representanter får ett alltför stort inflytande. Det måste vara värdefullt för landstingsarbetet och riktigt att, som det uttalas i ett remissvar, utskottsbehand-

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

lingen kan göras meningsfull utan att bli alltför tidskrävande. Betydelsefullt är också, som det framhålles i utlåtandet, att förslag som framlägges av styrelsen eller via denna av olika fackmän även blir föremål för prövning av organ inom den beslutande församlingen. Detta synes onekligen kunna ge en viss garanti för att inte allt inflytande samlas i en sluten krets i landstingens ledning.

Länsstyrelsen anser också att mycket starka skäl bör fordras för att frångå vad som nu gäller för landstingen i allmänhet. Den dubbla beredningen är en garanti för en så allsidig beredning som möjligt. Det är en garanti och säkerhet både mot landstingsledamöterna och mot allmänheten. Det förhållandet att ärendena blir många och stora, att det blir litet fler landstingssammanträden än i andra landsting, är ur min synpunkt inte ett skäl för avskaffande utan för bibehållande av det dubbla beredningstvånget. Skall det någon gång bli en ändring så bör den ske i landstingslagen och i alla landsting på en gång. Till dess bör man inte införa någon särbestämmelse.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation 2 av herr Erik Olsson m. fl.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Det är onekligen något egenartat att här framträda för att — åtminstone till vissa delar — försvara en proposition gentemot en utskotts-majoritet, som yrkat avslag. Det frågan gäller är primärkommunernas rätt att väcka förslag hos Stockholms läns landstingskommun och att anföra besvär över dess beslut.

Bakgrunden till dessa nyheter på det landstingskommunala området utgöres av det förhållandet, att det nya storlandstinget föreslås få en utvidgad kompetens jämfört med vad som gäller för övriga landsting. Landstingskommun bör, heter det i propositionen,

handha angelägenheter som avser del av landstingskommunens område och som enligt gällande lagar ankommer på primärkommunen »om det är påkallat med hänsyn till betydande behov av samverkan mellan kommunerna inom nämnda del av området».

Denna utvidgning av landstingskommunens kompetens kan därigenom komma att utgöra ett hot mot den primärkommunala självbestämmanderätten. »Det skulle vara av värde att skapa särskilda former för ett primärkommunalt inflytande på utformningen av den landstingskommunala verksamheten», förklarar departementschefen i propositionen, och jag vill livligt instämma i det. Det är mot den bakgrunden man måste se förslaget om rätt för primärkommun att väcka förslag i landstinget och att anföra besvär över dess beslut.

Remissinstanserna har både instämt i och avstyrkt detta förslag, sedan det först framlades av utredningsmannen. De invändningar som framförts mot en sådan anordning ter sig minst sagt förbryllande. Det har å ena sidan sagts att initiativ- och besvärsrätten skulle sakna betydelse, och det har å andra sidan sagts att dylik rätt skulle vara en nyhet av sådan principiell räckvidd att den borde övervägas i ett större sammanhang. Departementschefen har, naturligt nog frestas man tillägga, inte tagit intryck av dessa motstridande invändningar utan framhållit dels att de föreslagna befogenheterna skulle sakna betydelse för primärkommunerna när det gäller att utöva inflytande på uppgiftsfördelningen mellan landstingskommunen och primärkommunen, dels att förslaget med hänsyn till de speciella förhållandena i Stockholms läns landsting inte kan anses få någon principiell räckvidd.

Reservanterna har sett denna initiativ- och besvärsrätt som en väsentlig garanti för den primärkommunala självstyrelsen och anser det oriktigt att bryta ut dessa isolerade moment ur den

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

helhet som omfattar hela kompetensfrågan. Tar man bort initiativ- och besvärsrätten, borde man alltså ha omprövat frågan om den utvidgade kompetensen.

För utskottets majoritet tycks kravet på likformighet över hela landet ha utgjort det helt avgörande motivet för ställningstagandet. Detta blottar, förefaller det mig, ett alltför stelbent och schematiskt tänkande. I en tid av dynamiska förändringar gäller det att se okonventionellt och praktiskt på problemen och skapa institutionella former som passar med hänsyn till olika speciella förhållanden, även om uniformiteten skulle naggas i kanten en smula. Och ingen kan gärna förneka att Stockholms läns landstingskommun verkligen i många avseenden avviker från flertalet övriga landstingskommuner. De speciella förhållandena är så väl kända och så uppenbara att det torde vara överflödigt att här påpeka dem. Man får heller inte glömma bort att Stockholms särställning i och med blotta tillkomsten av den nya landstingskommunen i hög grad minskar, även om speciella bestämmelser i något avseende skulle medges.

Vid konstitutionsutskottets behandling av proposition nr 112 förelåg en märklig manifestation av enighet över alla partigränser, när det gällde bestämmelserna för fastställande av stat för den nya landstingskommunen. Jag ber kammarens ledamöter att notera den förteckning av motionärer som finns på utlåtandets första sida. Så gott som samtliga ledamöter i denna kammar, representerande Stockholms stad och Stockholms län, har ställt sig bakom önskemålen om att sista dagen för statens fastställande — på grund av budgetarbetets stora omfattning — skall flyttas fram till den 15 november och att under valår det nyvalda landstinget skall fastställa staten för det efterföljande budgetåret.

Jag tänker inte utveckla skälen närmare; andra ledamöter, som berörs

mera av detta än jag, kommer att utförligt kommentera motionerna. Jag hänvisar till att förslagen överensstämmer med utredningsmannens förslag och att det finns en omfattande opinion bland representanterna för Stockholms stad och Stockholms län. Reservanterna kan inte finna att skälen *mot* vissa särbestämmelser och *för* en maximal likformighet över hela landet är så starka, att man inte skulle kunna åstadkomma en smidig anpassning till de speciella förhållanden som onekligen föreligger i denna region av vårt land.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna nr 1, 3 och 4.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Herr Richardson har på ett sådant förträffligt sätt utvecklat de tankegångar som ligger bakom reservationerna, att jag inte skall försöka överbjuda honom i det hänseendet. Beträffande initiativrätten skulle jag ändå vilja betona att man tillskapar ett helt nytt organ genom den nya lagstiftningen. Vi får kanske inte vara främmande för att man kan och bör ta nya grepp i sådana sammanhang. Personligen har jag uppfattningen att just tillskapandet av denna initiativrätt, som ger de primärkommunala församlingarna möjlighet att ta upp och diskutera frågor samt föra dem vidare till den högre instansen, skulle innebära en alldeles förträfflig fördjupning och breddning av den kommunala demokratin.

Sedan skulle jag i någon mån vilja försvara Stockholms stadsfullmäktige mot de synpunkter som herr Sveningsson framförde. Vad är det man egentligen har sagt från stadens sida? Inte har man sagt att våra kommunala förtroendemän är så överhopade av arbete att vi måste befria dem från en del av detta genom att inte ha det dubbla beredningstvånget. Nej, man har sagt att med hänsyn till vissa faktiska omstän-

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

digheter i den nya organisationen förefaller det dubbla beredningstvånget onödigt. Man menar att detta är en tungrodd ordning i den nya organisationen. Sedan gör man ett konstaterande. Man säger att vi inte får förbise att alltför tidskrävande beredningssystem minskar möjligheterna för många lekmän att åta sig kommunala uppdrag. Det uttalandet om något innebär väl en omtanke om den kommunala demokratin. Det ger uttryck åt en önskan att sprida kommunal verksamhet på så många händer som möjligt. Jag tycker därför att det inte är alldeles riktigt att lasta stadsfullmäktige på det sätt som här skett.

Herr OLSSON, MANNE, (s):

Herr talman! Först skulle jag vilja vända mig till herr Sveningsson med anledning av att han påtalat den brådska som föreligger beträffande behandlingen av dessa frågor. Jag håller med honom i det avseendet. Men efter 1966 års val är det borgerlig ledning i Stockholms läns landsting. Från vårt håll har vi flerfaldiga gånger påtalat just denna försening. Man har dock velat klara av både det direkta beslutet om samgåendet och den ekonomiska uppgörelsen. Den senare kunde vi icke komma överens om förrän i april i år. Det är detta som varit orsaken till förseningen.

Bakgrunden till att det tagit sådan tid kan man för övrigt ta reda på i landstingets handlingar.

Herr talman! Här skulle man som motionär vilja uttala en särskilt stor tillfredsställelse med utskottets behandling av våra motioner I:1057 och II:1212. Vi har fått utskottet positivt till mer än hälften av vad vi föreslagit. Det är i en fråga som man icke har följt oss, nämligen beträffande den dubbla beredningen. Jag kan på denna punkt instämma i vad herr Erik Olsson sagt. I propositionen står ju att det skall ankomma på landstinget att självt besluta, om enkel eller dubbel beredning

skall ske. Med den sammansättning som landstinget får vet man från början att det med all säkerhet inte kommer att bli någon dubbel beredning.

Stockholms läns landsting kommer att få 149 ledamöter — detta har också föreslagits i propositionen. Landstingets förvaltningsutskott kommer att ha 17 ledamöter, av vilka några är landstingsråd. Dessa kommer också — enligt vad herr Erik Olsson har antytt — att ingå i nämnder och styrelser för att vid handläggningen av frågorna bevara kontinuiteten mellan dessa organ och förvaltningsutskottet. Vad jag förstår måste landstingets förvaltningsutskott bli den sista beredningsinstansen före landstingsmötet. Det betyder att dessa 149 ledamöter till största delen bara kommer att få säga ja eller nej i frågorna. De har ingen möjlighet att på beredningsstadiet framföra synpunkter. Ledamöterna representerar olika kommuner. Inom länet finns huvudstaden, flera större och mindre städer men också landskommuner, som har synpunkter på landstingets uppgifter. Dessa ledamöter skulle alltså inte ha möjligheter att göra sig gällande på samma sätt.

Jag anser det angeläget att den dubbla beredningen finns kvar åtminstone under en övergångstid, tills vi inte uppträder som representanter för den ena eller andra halvan utan känner oss som ett enda landsting.

Vad beträffar kommunernas förslagsrätt kommer Stockholms stad när den ingår i Stockholms läns landstingskommun att få en dominans, men efter någon tid kommer denna dominans att övergå till länet. Det betyder att de olika halvorna kan komma att dra åt olika håll. Kommunernas förslagsrätt är en illusion, vill jag påstå, och denna rätt innebär inte någon rättvisa för kommunerna i länet. Kommunernas representanter i landstinget har möjlighet att framföra sina synpunkter vid landstingets behandling av de sekundärkommunala frågorna.

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

Det har föreslagits att besvärsrätten skulle utsträckas så långt att man fick besvara sig över vad som beslutades i nämnder och styrelser. Om detta förslag genomföres, skulle, vad jag förstår, landstinget inte bli funktionsdugligt, eftersom det givetvis skulle anföras besvär över de flesta beslut som inte går i linje med den uppfattning som man har inom den kommun vederbörande representerar.

Jag sade i början av mitt anförande att man har all anledning vara tillfredsställd med utskottets behandling av dessa frågor. Jag skall sluta med att yrka bifall till reservationen 2 vid punkten 3 b och till reservationen 4 vid punkten 3 e vad beträffar fastställande av utgifts- och inkomststaten. Där har det föreslagits att man skulle besluta under oktober månad, och enligt den motion som här föreligger skulle man ha möjlighet att besluta till den 15 november. 15 dagar är en betydelsefull tid för att hinna göra sådana ställningstaganden.

I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Enligt vår mening innebär det föreliggande förslaget beträffande antalet landstingsmän för Stockholms läns landstingskommun en mycket stark begränsning. Enligt det valkretssystem som förutsättes i kombination med den starka begränsningen av antalet mandat kan den situationen uppstå att ett parti som vid valet blir representerat i den nya enkammarriksdagen från Stockholms län blir orepresentat i landstinget. Detta orimliga förhållande är knappast ägnat att öka den från alla håll uttalade önskan att vidga den kommunala demokratin. I detta fall blir det ett motsatt förhållande. Ett landsting för Stockholms län med föreslagna 149 ledamöter motsvarar ungefär vad det nuvarande landstinget i Stockholms län skulle ha fått utse enligt gällande landstingslag.

Detta betyder, eftersom Stockholm för närvarande har en större befolkning än det nuvarande landstingsområdet, att antalet mandat jämfört med nuvarande landstingslag skurits ned med över hälften. Vi anser inte att argumentet för denna kraftiga nedskärning, som motiveras med att den nya landstingsförsamlingen skulle bli arbetsdugligare, är särskilt hållbart.

Vi har i vår motion erinrat om att den nya enkammarriksdagen får mer än 100 ledamöter utöver vad den nuvarande andra kammaren har. Invändningarna mot dennas arbetsduglighet har i det fallet inte bedömts som så väsentliga att grundlagstiftarna hyst någon starkare oro för arbetsdugligheten.

Vi har vidare ansett att det i och för sig icke finns några starka motiv för att ha andra representationsnormer för Stockholms läns landsting än för övriga landsting. Den enda oförmåheten skulle vara att Stockholms stad till det nya storlandstinget skulle få utse fler ledamöter än till stadsfullmäktige. Att man genom ett större antal ledamöter skulle tvingas sammanträda flera gånger om året kan inte på något sätt vara avgörande. En utökning enligt vårt förslag med ett femtiotal ledamöter skulle självfallet inte påverka arbetsförhållandena i någon högre grad. Vi vänder oss mot en så orimlig nedskärning som nu är föreslagen och som också gör att vi inte kan värja oss mot tanken att man här har tagit hänsyn till partitaktiska spekulationer.

Enligt vårt förslag med 199 ledamöter skulle stockholmvalkretsarna i stort sett få lika många landstings- som stadsfullmäktigemandat, vilket skulle innebära att partierna fick en likvärdig representation i stadsfullmäktige och i landstingen. Med hänsyn till att så många primärkommunala uppgifter överförs till landstinget anser vi det vara rimligt och logiskt. Vårt förslag innebär att nedskärningen i förhållande till nuvarande lag skulle uppgå till en tredjedel men ändå möjliggöra ett

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

minsta mandatantal av tio i varje krets. Det skulle i väsentligt mindre grad gynna de stora partierna.

Herr talman! Till sist bara ett par ord om tilläggsmandat. Vid behandlingen av den här frågan i Stockholms stadsfullmäktige och i landstinget har yrkanden framförts om tilläggsmandat på samma sätt som vid val till den nya enkammarriksdagen. Eftersom den frågan är föremål för utredning i kommunalvalskommittén har vi dock för närvarande avstått från att framställa förslag härom. Det innebär givetvis inte att vi avstår från att i framtiden återkomma med förslag i den riktningen, eftersom vi anser att ett system med tilläggsmandat även vid kommunala val är motiverat av syftet att skapa rättvisa mellan partierna.

Herr talman! Med vad jag anfört ber jag att få yrka bifall till motionerna I: 1054 och II: 1213.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet, eftersom mitt namn står på en av de motioner som tar upp storlandstingets problem. Eljest är jag alltid litet försiktig när det gäller att tala i sådana ting som jag har liten erfarenhet av och där det följaktligen är lätt att komma vid sidan av verkligheten när man framställer sina förslag.

Jag vill hålla med herr Sveningsson om att konstitutionsutskottet inte har haft så värst lång tid för sina överväganden i anslutning till det relativt stora antal motioner som har väckts. De flesta av motionerna är väl daterade den 14 maj, och sedan har det ju varit både Kristi Himmelsfärdsdag och pingst; då förstår man att utskottets ledamöter har fått använda den tid som stått till förfogande med stor aktsamhet om timmar och dagar för att få det hela klart.

Den enda förklaringen till att det har gått att få fram ett utlåtande som vi kan

behandla i dag torde vara att det mesta av vad som framförts i motionerna är sådana förslag som på ett eller annat sätt återfinns i propositionen. Det är således mest fråga om förslag till ändringar i den, och konstitutionsutskottet har ju en erfarenhet som gör det möjligt att ta ställning i sådana fall, även om det måste ske i brådskans tecken. Jag vill gärna tro att resultatet av överläggningarna i utskottet till en del är beroende på att ledamöterna inte fått tid att överväga vad som skulle kunna åberopas för ett bifall, exempelvis till den motion under vilken mitt namn står.

De flesta av Stockholms stads och Stockholms läns riksdagsmän står väl på motionerna, såväl i första som i andra kammaren, inte alltid efter eget övervägande utan i den fasta övertygelsen att vad som yrkas är någonting som både Stockholms stad och länet har intresse av att få genomfört. Så förhåller det sig troligen när det gäller framflyttande av tiden för fastställandet av staten från 31 oktober till 15 november. Däremot tror jag att man kan ha sina funderingar rörande en specialregel för storlandstinget i frågan om vilket landsting som skall fastställa staten för sista delen av valperioden.

Såvitt jag har förstått övervägs inom grundlagberedningen att försöka åstadkomma mandatperioder som bättre ansluter till själva valhandlingen än som för närvarande är fallet. Följaktligen skulle det väl inte vara någon större risk om en sådan ordning prövades inom ett enda län under den period som återstår till dess att beslut i laga ordning kan fattas beträffande en mera bestående bestämmelse.

Stockholms stad har en annan ordning än den som gäller för landstingen i övrigt. Mandatväxlingen sker ganska snabbt efter själva valhandlingen — den 15 oktober — och staten för nästkommande år behöver inte fastställas förrän första veckan i december, och det är alltid de nyvalda stadsfullmäk-

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

tige som har att ta ställning till vad som skall gälla under den tid då en eventuell ny regim skall ansvara för vad som händer och sker. Så blir inte fallet inom storlandstinget, annat än beträffande den ena halvan. Den andra halvan växlar inte på samma sätt. Det har varit en av orsakerna till att vi tyckt att det skulle innebära en fördel om nu gällande ordning för Stockholms stad fick tillämpas för storlandstingets vidkommande. Stockholms stad har nämligen gjort den erfarenheten att det är till fördel både att växlingar sker snabbt och att de nyvalda ledamöterna får ta ställning till statförslaget.

När det gäller övriga frågor som har diskuterats i detta sammanhang — den dubbla beredningen, besvärsrätt m. m. — har jag inte möjlighet att bedöma vad som är praktiskt möjligt att genomföra. Jag har haft vissa funderingar huruvida de önskemål som vi har framfört i våra motioner i första och andra kammaren möjligen också skulle kunna ha någon sådan belastning att det ur praktisk synpunkt inte skulle vara lämpligt att genomföra den av oss föreslagna ordningen nu. Efter att ha läst igenom konstitutionsutskottets utlåtande och efter att ha hört debatten här i dag har jag inte blivit övertygad om att det skulle vara förenat med några praktiska svårigheter att bifalla reservation 4, vilken jag för min del kommer att stödja.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Man kan vara tacksam över att förslaget kommit fram så som det har gjort, därför att vi skall ha i minne att man från början tänkt sig att för detta område ha en särskild lagstiftning. Det har alltså kunnat undvikas, och ändringar har gjorts i landstingslagen. Det har sagts av utskottet — det framgår även av departementschefens uttalande i propositionen — att man skall försöka undvika särregler så mycket som möjligt. De särregler

som här föreslagits har kunnat begränsas till 11 olika paragrafer i en särskild lag.

Vad som skiljer utskottsmajoritetens förslag och reservanternas är att utskottsmajoriteten velat stryka två punkter i särlagstiftningen som inte har någon motsvarighet inom andra landsting. Det gäller den primärkommunala initiativrätten och besvärsrätten. Såsom framgår av utskottsutlåtandet infördes år 1924 i landstingslagen en bestämmelse som innebar att primärkommun skulle kunna besvära sig över landstingsbeslut. Den undanröjdes år 1954. Man hade funnit att denna ordning inte var tillfredsställande. Det är en av orsakerna till utskottets ställningstagande. Vi tycker att det verkar litet egendomligt att man när det gäller de kommunala församlingarna — primärkommun och sekundärkommun — för endast primärkommunen skall införa både initiativrätt och besvärsrätt. Det innebär också en avvikelse från reglerna för övriga landsting av sådan omfattning att vi har ansett att man inte bör ta med detta nya. Jag är medveten om att det kommer att göras en översyn av landstingslagen. Vi har beställt en översyn av den kommunala demokratin och lagstiftningen. En sådan översyn kommer också att göras, och det hela får prövas när den är klar. Vi inom utskottsmajoriteten har ansett att dessa regler inte bör tas med för det nya landstinget.

Den dubbla beredningen har tydligen vållat bekymmer. Man avskaffar inte den dubbla beredningen, utan man låter landstinget självt bestämma huruvida det skall vara dubbel beredning. Landstinget kan också bestämma vad som i så fall skall gå till dubbel beredning. Det finns en mängd ärenden som mer eller mindre har rutinkaraktär och som landstinget kanske inte bör belastas med. När vi diskuterat denna fråga har vi tyckt att det är bra att landstinget självt får bestämma. I sin arbetsordning kan ledamöterna ange vad de

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

vill och inte vill ha under dubbel beredning.

Herr Manne Olsson var litet rädd för att detta skulle komma att falla bort. Så rädd får man inte vara för en folkrepresentation! Om den gör övergrepp har man möjlighet att förändra den. Det är i en demokrati litet farligt att resonera så som herr Manne Olsson gör. Det är bättre att man i en demokrati ger rörelsefrihet och låter denna församling själv bestämma om sin arbetsordning. Det är i varje fall den bedömning vi har gjort när vi ansett att vi här skulle kunna godta departementschefens förslag.

Vad beträffar mandatet har vi inte haft någon anledning att inta annan ståndpunkt än den som finns angiven i propositionen. Praktiskt taget alla remissinstanser har godtagit antalet mandat och fördelningen av valkretsar. Vi hade, med hänsyn till alla de uttalanden som gjorts av remissinstanserna, inte anledning att ta upp någon omfattande diskussion i detta avseende.

Vad sedan gäller statförslaget kan inte sägas att man — om vi skulle följa motionerna — skulle få stockholmsförhållanden. I Stockholm är det på det sättet att de nya mandatet tänds den 15 oktober när de gamla slocknar ut. Då blir det en ny stadsfullmäktigeförsamling. Enligt motionsförslaget skulle det gamla landstinget sitta kvar till den 31 december. Motionen innebär att de som är nyvalda skulle sammankomma för att godkänna statförslaget, som är upprättat av det gamla landstinget. Samtidigt som man alltså har innehavare av de legala mandatet skulle dessa frånhändas en uppgift och nya ledamöter träda till för att behandla statförslaget. Var och en som deltagit i kommunalt arbete är väl medveten om att det skulle bli praktiskt taget omöjligt för de nya landstingsledamöterna att öva något reellt inflytande på det statförslag som utarbetats av det gamla landstingets

förvaltningsutskott med dess sammansättning.

Vi har i varje fall sagt oss att detta förslag måste övervägas ytterligare. Om man följer kommunalrättskommitténs förslag, skulle landstinget samlas igen i december månad — efter tillträdet den 15 oktober — och då välja ledamöter i nämnder och styrelser. Det skulle då bara träda in för att fatta beslut om statförslaget, men någon reell behandling kan det inte bli fråga om. Skulle det bli som herr Manne Olsson befarat, att man inte får den dubbla beredningen, hur skall då landstingsmännen kunna klara statförslaget? Då måste man lita på partigrupperna, såvitt jag förstår, ty då har man inte möjlighet att ändra annat än i tinget.

Det är en mängd sådana frågor som reses. Inom grundlagberedningen är det just nu högaktuellt att försöka åstadkomma en ordning som innebär att man så snabbt som möjligt efter det att ett val förrättats får det politiska genomslaget. De diskuterar frågan om man skall förändra statens budgetår till kalenderår. Om detta skulle medföra vårval, skulle de nyvalda fullmäktige i kommunerna få möjlighet att vara med och bereda de statförslag som skall antas i oktober månad.

När jag nämner oktober månad vill jag erinra också om en annan sak. Varför skall man fastställa staten i kommunerna i oktober månad? Det är därför att vi har s. k. källskattetabeller. För Stockholm har man kunnat göra undantag, ty det gäller bara en kommun även om där finns mycket folk. Men i Stockholms läns landsting med dess sammanbakning med alla primärkommuner och landstingskommuner kan man inte påbörja arbetet med källskattetablerna förrän landstinget har fattat sitt beslut. Detta kan också innebära betydande svårigheter. Det är i varje fall sådant som man inte kommer förbi.

Departementschefen säger att detta måste bli föremål för ytterligare över-

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

väganden, och han hade ju bättre tid på sig än vad vi har haft. Vi har precis som departementschefen funnit att man bör överväga detta mera noggrant. Då man också är medveten om det arbete som pågår i grundlagberedningen med att söka få ett snabbt genomslag, tror jag att man skall vänta.

Om man, som herr förste vice talmannen sagt, skulle skapa likhet med Stockholms stad, så hade förhållandet kanske varit annorlunda. Men det gör man inte. Man behåller två församlingar, en som inte får sina mandat efter valet den 1 januari, och en som är vald till utgången av året.

Bland motionärerna som närvarat i utskottet och fattat beslut har vi Sten Andersson, som vid utskottsbehandlingen ansåg sig böra frånträda sitt ställningstagande när han skrev under motionen. Det var så många hinder som reste sig att han ansåg sig icke kunna vidhålla det yrkande som ställts.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i alla delar och avslag på de yrkanden som här har ställts om bifall till motioner och reservationer.

Häri instämde herr *Pettersson, Harald*, (cp).

Herr **SÖRLIN** (s):

Herr talman! Det är närmast innehållet i reservation 2 till detta utskottsutlåtande som givit mig anledning att begära ordet, alltså frågan om den s. k. dubbla beredningen inom landstingskommuner.

Jag vill erinra om att den lagstiftning det här gäller omfattar ett landstingsområde som är särpräglat i förhållande till landet i övrigt. Betydligt över en miljon medborgare kommer att återfinnas i detta storlandsting. Det är då anledning att överväga om man kan acceptera skiljaktigheter mellan detta och övriga landsting.

Min mer än 30-åriga erfarenhet från landstingsarbetet har gett mig en klar

uppfattning att den dubbla beredningen har en utomordentligt stor betydelse. Det är ingen tvekan om den saken. När Landstingsförbundet uttryckt oro för att man skulle avskaffa denna dubbla beredning vill jag säga att tanken närmast var att de normallandsting som vi har ute i landet utan tvekan bör i fortsättningen arbeta med vad vi kallar den dubbla beredningen. Men när det gäller Stockholms läns landsting finns det anledning att överväga om man ändå inte försöksvis skulle kunna acceptera ett slopande av denna dubbla beredning. Jag vill erinra om att av detta landstings 149 ledamöter kan 75 genom att yrka på att den dubbla beredningen bibehålles få sitt landsting att arbeta på samma sätt som vi arbetar i de övriga landstingen.

När herr Sveningsson, som ofta anser sig vara frihetens främste företrädare i denna kammare, stiger upp och uttalar sin starka olust över detta förslag vill jag fråga herr Sveningsson: Är det något fel om 75 ledamöter i Stockholms läns landsting finner att man försöksvis eller under en lång följd av år skulle slopa den dubbla beredningen? Det må väl vara deras demokratiska rättighet. Om man då finner att förhållandena motiverar att man återgår till det gamla systemet med den dubbla beredningen, kan ju en majoritet på 75 ledamöter också yrka på en ändrad arbetsordning.

Jag vill också erinra om att jag när utskottet behandlade denna punkt uttryckte min personliga oro inför att acceptera ett slopande av denna dubbla beredning. Men utskottet har nu skrivit in en mening här som jag skall be att få citera: »Det bör särskilt understrykas att denna föranleds av de särskilda förhållandena i detta landsting och att den endast innebär, att landstinget självt får frihet att avgöra om dubbel beredning skall ske eller ej.»

Jag tror alltså att vi — och det är väl i denna kammare rätt många som

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

sysslar med landstingsarbete — kan acceptera utskottsmajoritetens ställningstagande på den punkten. Det innebär bara en möjlighet att detta storlandsting som i sig självt avviker från flertalet övriga landsting på grund av den stora folkmängden i landstingsområdet får friheten att avgöra vad det tycker är rätt och riktigt.

Att sedan utskottsmajoriteten har gått emot propositionen när det gällde den primärkommunala förslags- och besvärsrätten tycker jag är tämligen naturligt. Vi vill på landstingssidan — där tror jag mig kunna tala för en mycket imponerande majoritet — inte ändra landstingslagens bestämmelser på den punkten. Primärkommunerna skall syssla med sina angelägenheter, landstingen skall syssla med sina. Primärkommunerna skall inte ha förslagsrätt och besvärsrätt. Jag tror att vi i fortsättningen kan arbeta med de formerna.

Med detta, herr talman, skall jag be att få instämma i yrkandet om bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag har behov av att komma med några synpunkter i anslutning till behandlingen av detta utskottsutlåtande.

Jag ber till en början att få verifiera vad herr Sveningsson sagt, nämligen att anledningen till att denna proposition kommit sent på riksdagen bord är att regeringen varit tvungen avvakta de beslut som först måste fattas av såväl Stockholms stad som Stockholms läns landsting om ett samgående. Jag kan beklaga att det blivit en försening gentemot vad som är normalt när det gäller själva handläggningen av propositioner.

Det samgående mellan Stockholms stad och Stockholms läns landsting som staden och landstingskommunen nyligen efter ett långvarigt och om-

fattande förberedelsearbete har fattat beslut om innebär ett mycket viktigt steg på väg mot en ökad samordning av den kommunala verksamheten i stockholmsregionen. Förhållandena inom denna är särpräglade och har skapat problem som är speciella för regionen. Det är min övertygelse att det beslutade samgåendet skall leda till en bättre planering och resursanvändning och medföra bättre och mer jämlika förhållanden för medborgarna i denna region.

Under de förberedelsearbeten som har bedrivits kom det att stå klart att särskilda lagbestämmelser kunde behövas för landstingskommunen efter samgåendet. Det var naturligt att utredningen av denna fråga skulle vara en statlig uppgift. Regeringen tillkallade därför en sakkunnig som skulle utreda författningsfrågan. Utredningen har skett i nära samråd med staden och landstingskommunen.

När nu en proposition lagts fram på grundval av denna utredning har det på sina håll framställts som något anmärkningsvärt att propositionen inte på alla punkter följer utredningen. Det finns därför anledning att stryka under det i och för sig självklara att, i det här ärendet liksom i alla lagstiftningsärenden, föreliggande utredningsförslag provas helt förutsättningslöst. Den utgångspunkt som regeringen intagit vid prövningen har varit att de särregler bör ges för den här landstingskommunen som är motiverade av den särskilda inriktningen och omfattningen av landstingskommunens verksamhet. Denna utgångspunkt har också godtagits av ett i det avseendet enhälligt konstitutionsutskott. Detta innebär att flera av utredningsförslagen inte tagits upp i det här sammanhanget. Utredningen har ju föreslagit att landstingslagen skulle ersättas helt och hållet av en särskild lag för den här landstingskommunen. Jag vill då framhålla att den uppläggning som valts i propositionen inte i sak innebär något avsevärt avsteg

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

från utredningsförslaget. Ett betydande antal av utredningens förslag innebär nämligen bara formella eller i sak mindre betydelsefulla avvikelser från vad som gäller enligt landstingslagen.

På de punkter där utredningen har lagt fram förslag som vi har bedömt vara av så generell giltighet att de bör prövas i ett vidare sammanhang har utredningen presterat ett värdefullt material för eventuellt senare bedömningar. Det vill jag gärna understryka. Man kan räkna med att förslagen skall tas upp till bedömning vid den översyn av landstingslagen som jag redan nu förutser att vi måste göra.

Till slut den livligt diskuterade frågan om det dubbla beredningstvånget, där propositionen har följt utredningsförslaget. Här tycker jag för min del att goda skäl har anförts för att detta stora landsting med sitt mycket vittförgrenade verksamhetsområde skall få frihet att självt bestämma om man skall tillämpa detta trots allt ganska tungrodda beredningsförfarande eller inte. Jag är också mycket väl medveten om det värde den dubbla beredningen har för att ge landstingsmännen möjlighet att verkligen sätta sig in i och påverka de frågor som behandlas på landstingsmötena, när dessa förekommer mera sällan under året. Det innebär inte ett underkännande av dessa synpunkter, när vi föreslagit att tvånget till dubbel beredning skall tas bort. Men vi har räknat med att i en så rikt utvecklad landstingskommunal organisation som man kommer att få i Stockholms län och i vilken man får räkna med väsentligt tätare sammanträden än i andra landsting en dubbel beredning kan upplevas som tyngande för verksamheten. I det läget måste det vara rimligt, menar vi, att man ger detta landsting den frihet propositionen har föreslagit med avseende på den dubbla beredningen.

Herr OLSSON, MANNE, (s):

Herr talman! I mitt första anförande framhöll jag det angelägna i att åt-

minstone under en övergångstid behålla den dubbla beredningen. Ty vi skall inte glömma bort att det rör sig om en stor stad och ett stort landsting med mycket skilda primärkommunala uppgifter som också skall samordnas med sekundärkommunala angelägenheter. Av den anledningen anser jag det önskvärt att den dubbla beredningen inte slopas.

Jag skulle sedan vilja säga ett par ord till herr Georg Pettersson. Han anför som motiv att källskattsedlarna måste skickas ut. Efter den sammanläggning som sker år 1971 och efter den inkomst- och utgiftsstat som görs upp år 1970 för det kommande året, måste skattemyndigheterna ändå vänta på Stockholms stad, innan de kan skriva ut skattsedlarna för dem som bor inom landstingsområdet.

Detta av herr Pettersson som mycket starkt betraktade motivet för att inte frångå den princip som har tillämpats, vill jag påstå icke håller.

Fru WALLENTHEIM (s):

Herr talman! Jag är medmotionär i motion I:1053, men efter den argumentation som förts här av utskottets ordförande vill jag deklarerat att jag inte kommer att stödja motionen i fortsättningen. Jag anser mig nämligen övertygad av den argumentationen.

Vad gäller reservation 2 vill jag säga några få ord. Jag har 25-årig erfarenhet från landstingsarbete och är för min personliga del helt övertygad om att det dubbla beredningsarbetet har en väsentlig betydelse. Jag anser inte att de särskilda förhållandena i Stockholms läns landsting genom samgåendet med Stockholms stad kan motivera ett avsteg. Från min synpunkt sett skulle det närmast förstärka behovet av denna dubbla beredning. Det finns en tendens inom landstingsvärlden till centralisering på olika punkter, och jag tillhör dem som är mycket skeptiska mot denna tendens. Jag är över-

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

tygad om att den dubbla beredningen innebär ett betungande arbete för många, men det är ändå ärendenas behandling som måste vara det väsentliga. Jag tror inte att samgåendet kommer att bli problemfritt, utan svårigheter kommer att uppstå. Även om landstinget självt kan avgöra hur det vill ha det på detta område, är det självklart att den debatt som förts och det beslut som fattas kommer att uppfattas som en vägledande anvisning. Enligt all erfarenhet är det mycket svårare att åstadkomma ändringar i arbetsordningen, och eftersom jag är övertygad om att den dubbla beredningen är till fördel för såväl landsting som landstingsledamöter, när det gäller att sätta sig in i arbetet, kommer jag att rösta för reservation 2.

Herr PALM (s):

Herr talman! Jag ber att få instämma i fru Wallentheims deklaration efter att ha lyssnat på debatten här i dag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i *punkten 1*.

Därefter gjordes enligt de rörande *punkten 2* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till motionerna I: 1054 och II: 1213; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidare gjorde herr talmannen i enlighet med de angående *punkten 3 a* framkomna yrkandena propositioner, först

på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Sörenson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Richardson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25 punkten 3 a, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Sörenson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Richardson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 101;

Nej — 30.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I fråga om *punkten 3 b*, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Erik Olsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Ang. särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Erik*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25 punkten 3 b, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Erik Olsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Erik*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 38.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls därpå utskottets hemställan i *punkten 3 c*.

Ytterligare gjorde herr talmannen enligt de avseende *punkten 3 d* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Sörenson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepade propositionen på bifall till utskot-

tets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Richardson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25 punkten 3 d, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Sörenson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Richardson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 100;

Nej — 32.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I vad anginge *punkten 3 e*, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Sörenson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 4 betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Richardson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter

given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25 punkten 3 e, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Sörenson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 4 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Richardson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 94;

Nej — 38.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på särskilda propositioner vad utskottet hemställt i *punkterna 3 f och 4*.

Anmäldes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 275, till Konungen i anledning av proposition med förslag till ändring i landstingslagen och till särskilda bestämmelser om Stockholms läns landstingskommun jämte följdmotioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 25 bifölles även av andra kammaren.

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 38, rörande dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m., dels i anledning av propositionen väckta motioner, dels ock motion om sänkning av valbarhetsåldern för nämndeman.

Genom en den 14 mars 1969 dagtecknad proposition, nr 44, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 804) om införande av nya rättegångsbalken,
- 3) lag om fastighetsdomstol,
- 4) lag om ändring i stats tjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274),
- 5) lag om ändring i lagen den 20 november 1964 (nr 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna,
- 6) lag om upphävande av lagen den 20 november 1964 (nr 647) med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga,
- 7) lag om ändring i föräldrabalken,
- 8) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 9) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden,
- 10) lag om ändring i brottsbalken,
- 11) lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff,
- 12) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.,
- 13) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

14) lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,

15) lag om ändring i vattenlagen,

16) lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet,

17) lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äkten-skap, förmynderskap och adoption,

dels godkänna i propositionen förordade riktlinjer för den framtida domkretsindelningen för de allmänna underrätterna.

I propositionen hade föreslagits ett flertal lagändringar, som bland annat syftade till att införa en ny, enhetlig organisation av de allmänna underrätterna. De allmänna underrätterna skulle utgöras av tingsrätter, som ersatte nuvarande häradsrätter och rådhusrätter. För alla tingsrätter gemensamma regler om sammansättningen i mål och ärenden föresloges.

För att giva nämnden en starkare ställning och för att giva utrymme för en mer individuellt betonad medverkan från nämndemännens sida hade föreslagits olika ändringar i rättegångsbalkens regler om nämndmedverkan i brottmål. Förslaget innebure att den nuvarande ordningen med två olika nämndsammansättningar skulle avskaffas. I stället skulle införas en enhetlig nämnd, bestående av fyra eller, i särskilt tidskrävande mål, fem nämndemän. Omröstningsreglerna föresloges ändrade så att man nådde i princip samma resultat som om nämndemännen haft individuell rösträtt. Vidare skulle nämndeman få samma möjlighet att få skiljaktig mening antecknad i rättsens protokoll som lagfaren ledamot i rätten nu hade.

Vid särskild huvudförhandling i tvistemål i allmänhet skulle tingsrätt hava sådan sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare som nu förekomme i rådhusrätt. När det gällde sammansättningen i mål och ärenden

angående vårdnad eller umgängesrätt föresloges emellertid särskilda bestämmelser. Dessa innebure, att underrätt vid slutlig prövning av bland annat tvistiga eller tveksamma frågor om vårdnad eller umgängesrätt skulle bestå av lagfaren domare och nämnd.

Vidare hade föreslagits att enklare tvistemål i något vidgad omfattning skulle kunna handläggas av ensamdomare. Den förenklade form av huvudförhandling, som enligt nuvarande bestämmelser i rättegångsbalken finge hållas inför ensamdomare i omedelbart samband med förberedelse, föresloges sålunda få användas även i fall då huvudförhandlingen hölles viss kortare tid efter det förberedelsen avslutats.

När det gällde domstolsärenden hade föreslagits, att underrätterna vid sådan handläggning, som krävde mer än en domares medverkan, skulle hava den för tvistemål i allmänhet föreskrivna sammansättningen, dvs. normalt tre lagfarna domare. Undantag gjordes dock för tvistiga och tveksamma vårdnadsärenden, vilka i stället skulle prövas under medverkan av nämnd. I en övergångsbestämmelse gäves vidare möjlighet för de minsta underrätterna att handlägga ärenden med lagfaren ordförande och nämnd i stället för juristkollegium. Det föresloges också, att enklare ärenden skulle kunna prövas av ensamdomare i större utsträckning än för närvarande.

För handläggning av mål angående fastighetsbildning m. m. hade föreslagits, att fastighetsdomstolar skulle inrättas. Som fastighetsdomstol skulle i princip en underrätt i varje län fungera. Domstolen skulle bestå av fem ledamöter, varav två lagfarna domare, en ledamot med teknisk sakkunskap och två nämndemän.

I propositionen förelades riksdagen vidare allmänna riktlinjer för den framtida domkretsindelningen. Domkretsarna borde enligt dessa riktlinjer helst göras så stora att de gäve arbetsunderlag för minst tre domare. Stora möjlig-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

heter till undantag från denna princip skulle dock finnas. Det förordades vidare, att domkretsarna liksom för närvarande skulle uppbyggas med kommuner som minsta enheter. I detta avseende föresloges en anpassning till de större kommuner som enligt vad som planerades skulle bildas av kommunblocken. Avsikten vore också, att det skulle åstadkommas bättre överensstämmelse mellan gränserna för domkretsarna och för andra indelningar, såsom åklagar- och polisdistrikten. Den nya domkretsindelningen avsågs bliva genomförd successivt och i huvudsak vara slutförd år 1975. Det förutsågs emellertid, att ändringarna i domkretsindelningen i några fall komme att taga längre tid att genomföra.

Flertalet lagförslag som framlagts i propositionen föresloges träda i kraft den 1 januari 1971 med befogenhet dock för Kungl. Maj:t att förordna om tidigare ikraftträdande. Lagen om fastighetsdomstol skulle enligt förslaget träda i kraft den dag Kungl. Maj:t bestämde.

Kungl. Maj:ts förslag till lag om ändring i rättegångsbalken var i nedan angivna delar av följande lydelse:

1 kap. 2 § första stycket

I tingsrätt skola finnas lagman och rådmän. De skola vara lagfarna.

29 kap. 3 § första stycket

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och för ena sig minst tre eller, då i nämnden äro fem, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälla nämndens mening; i annat fall gälla ordförandens.

Övergångsbestämmelserna punkten 4

Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer tills vidare finnas endast lagman eller endast lagman och en rådmän.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande motioner:

A. motioner väckta i anledning av propositionen

1) de likalydande motionerna I: 971, av herr *Jacobsson, Gösta, m. fl.*, och II: 1144, av herr *Enarsson m. fl.*;

2) de likalydande motionerna I: 993, av herr *Alexanderson m. fl.*, samt II: 1151, av herr *Wiklund* i Stockholm och herr *Eriksson* i Arvika, vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att den framtida domkretsindelningen borde baseras på principen att domkretsen beredde sysselsättning för minst 2 ordinarie domare;

3) de likalydande motionerna I: 994, av herr *Bengtson m. fl.*, och II: 1152, av herr *Hedlund m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen vid behandling av proposition nr 44 skulle besluta, att som riktlinje för rikets indelning i domkretsar skulle gälla, att tingsrätt i allmänhet skulle inrättas då arbetets omfattning gäve sysselsättning åt två eller flera lagfarna domare med möjlighet att när speciella skäl föreläge även inrätta endomarkretsar;

4) de likalydande motionerna I: 995, av herr *Ernulf m. fl.*, och II: 1146, av herr *Eriksson* i Arvika, vari föreslagits, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 44 skulle för sin del besluta, att tingsrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål eller ärende som regel skulle bestå av tre eller fyra lagfarna domare men att sammansättningen skulle vara lagfaren domare med nämnd såsom i brottmål, om parterna begärde detta eller samtyckte därtill samt domstolen funne det kunna ske utan väsentlig olägenhet;

5) de likalydande motionerna I: 996, av herr *Ernulf m. fl.*, och II: 1145, av herr *Eriksson* i Arvika, vari hemställts, att riksdagen vid behandling av proposition nr 44 för sin del måtte besluta, 1) att 1 kap. 4 § rättegångsbalken skulle givas det innehållet, att i nämnd skulle sitta fem eller sex nämndemän och att domstolen skulle vara domför med, utöver ordföranden, fem nämndemän,

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

samt 2) att omröstningsregeln i 20 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken och 20 kap. 37 § föräldrabalken skulle givas det innehållet, att fyra nämndemän av fem, respektive fem nämndemän av sex bestämde målets utgång, om de förenade sig om skälen och domslutet;

6) de likalydande motionerna I: 997, av herr *Jacobsson, Per, m. fl.*, och II: 1150, av herr *Wiklund* i Stockholm, vari anhållits, att riksdagen måtte besluta, att propositionens förslag till lydelse av 4 kap. 6 § rättegångsbalken — i avvaktan på ytterligare utredning — skulle kompletteras med en regel av innebörd, att det för behörigheten att vara nämndeman krävdes att vederbörande fyllt 25 år;

7) de likalydande motionerna I: 998, av herr *Karlsson, Helge, m. fl.*, och II: 1143, av herr *Elmstedt m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta, att den nya domkretsindelningen skulle baseras på domkretsar, som gäve sysselsättning för minst två domare, med möjlighet till undantag från denna princip för domkretsar som gäve sysselsättning af endast en domare, när särskilda skäl föreläge;

8) de likalydande motionerna I: 999, av herr *Nilsson, Ferdinand*, och herr *Svanström*, samt II: 1142, av herr *Dockered* och herr *Magnusson* i Nennesholm, vari föreslagits, att riksdagen vid behandling av proposition nr 44 skulle besluta, 1) att de allmänna underdomstolarna vid behandling av såväl brottmål som tvistemål skulle vara sammansatta av en lagfaren domare och nämnd, samt 2) att som riktlinje för rikets indelning i domkretsar skulle gälla, att tingsrätt i allmänhet skulle inrättas då arbetets omfattning gäve sysselsättning åt två lagfarna domare med möjligheter att när speciella skäl föreläge även inrätta endomarkretsar;

9) de likalydande motionerna I: 1000, av herrar *Schött* och *Lidgard*, samt II: 1147, av fru *Kristensson m. fl.*, vari hemställt, att riksdagen måtte a) uttala, att Kungl. Maj:t vid det fortsatta ut-

redningsarbetet med domkretsindelningen borde beakta vad i motionerna anförts angående domkretsarnas storlek och antal, b) besluta, att Kungl. Maj:t, innan beslut fattades om ny domkretsbildning, skulle underställa riksdagen förslaget för yttrande, c) besluta, att i nämnd skulle sitta minst fem och högst sju nämndemän, d) besluta, att vid omröstning nämndens mening skulle gälla om antingen alla i nämnden eller alla så när som på en vore ense om skälen och slutet samt att i annat fall ordförandens mening skulle gälla, e) besluta, att chefdomaren i tingsrätt skulle kallas häradshövding, f) avslå förslaget om sänkning av valbarhetsåldern för nämndeman;

10) de likalydande motionerna I: 1001, av herrar *Wirtén* och *Åkesson*, samt II: 1149, av herr *Sjöholm m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen måtte besluta, att sammansättningen i underrätt i tvistemål i allmänhet skulle vara en lagfaren domare med nämnd, att juristkollegial sammansättning dock skulle anordnas i tvistemål, om parterna vore ense därom och domstolen funne att så lämpligen kunde ske, att nämnd skulle bestå av 5 eller 6 ledamöter, samt att vid omröstning till dom nämndens mening skulle gälla om minst 4 eller, då i nämnden tjänstgjorde 6, minst 5 nämndemän vore eniga om såväl domskäl som domslut;

11) motionen I: 992, av herrar *Alexander* och *Ernulf*, vari yrkats, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 44 skulle 1) besluta, att domarna vid tingsrätten skulle benämnas häradshövding respektive tingsdomare, 2) ändra lydelsen av 1 kap. 6 § rättegångsbalken på sätt i motionen angivits, 3) avslå förslaget om sänkning av valbarhetsåldern för nämndeman, samt 4) avslå förslaget om skyldighet för vissa domare att tjänstgöra vid annan domstol;

12) motionen II: 1140, av herr *Dockered*, vari föreslagits, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 44 skulle besluta att som benämning på den främste domaren i

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

tingsrätten antaga beteckningen häradshövding och såsom benämning för övriga ordinarie domare antaga beteckningen tingsdomare;

13) motionen II: 1141, av herr *Dockered*, vari hemställts, att riksdagen vid behandling av proposition nr 44 måtte besluta, 1) att antalet ledamöter i nämnden skulle vara fem — dock att antalet finge vara fyra om förfall inträffade för någon nämndeman sedan huvudförhandlingen påbörjats, samt 2) att vid beslut i domstolen skulle gälla den mening som omfattades av mer än hälften av ledamöterna — vid lika röstetal skulle gälla den mening som ordföranden omfattade;

14) motionen II: 1148, av herr *Oskarson* och herr *Magnusson* i Borås, vari anhållits, att riksdagen måtte a) uttala, att Kungl. Maj:t vid det fortsatta utredningsarbetet med domkretsindelningen borde beakta vad i motionen anförts angående domkretsarnas storlek och antal, b) besluta, att Kungl. Maj:t, innan beslut fattades om ny domkrets-bildning, skulle underställa riksdagen förslaget för prövning, c) besluta, att i nämnd skulle sitta 7 nämndemän, d) besluta, att tingsrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål skulle vara domför med ordförande och nämnd, e) besluta, att vid omröstning i brottmål nämndens mening skulle gälla om alla i nämnden vore ense om skälen och slutet samt att i annat fall ordförandens mening skulle gälla, f) besluta, att nuvarande valbarhetsålder för nämndemän skulle bestå;

B. motion väckt vid riksdagens början

15) motionen II: 44, av fru *Hörnlund* och herr *Carlstein*.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

beträffande enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

A. antaga det genom förevarande proposition, nr 44, framlagda förslaget till ändring i 1 kap. 1 § rättegångsbalken;

beträffande tingsrättsdomarnas titlar

B. med avslag å *dels* propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skulle benämnas »lagman» och annan ordinarie domare i tingsrätt »rådman», *dels* propositionens förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken, bifalla förslaget i motionerna I: 1000 och II: 1147 punkt e, I: 992 punkt 1 samt II: 1140 att chefsdomaren skulle benämnas »häradshövding» och annan ordinarie domare »tingsdomare»;

beträffande domkretsindelningen

C. med avslag å motionerna I: 971 och II: 1144, I: 1000 och II: 1147 punkt b samt II: 1148 punkt b godkänna i propositionen förordade riktlinjer för den framtida domkretsindelningen och i anledning av motionerna I: 993 och II: 1151, I: 994 och II: 1152, I: 998 och II: 1143, I: 999 och II: 1142 punkt 2, I: 1000 och II: 1147 punkt a samt II: 1148 punkt a i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet i avsnittet »Utskottets synpunkter» på s. 45—47 anført om domkretsindelningen;

D. 1. — under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under B ovan — i anledning av motionerna I: 993 och II: 1151, I: 994 och II: 1152, I: 998 och II: 1143, I: 999 och II: 1142 punkt 2, I: 1000 och II: 1147 punkt a samt II: 1148 punkt a, antaga 1 kap. 2 § och punkt 4 i övergångsbestämmelserna i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med de ändringar, att bestämmelserna erhöles nedan angivna lydelse:

2 §

I tingsrätt skola finnas *häradshövding och en eller flera tingsdomare*. De skola vara lagfarna.

Tingsrätt må — — i avdelningar.

Vid tingsrätt — — — bestämda tider.

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmer finnas endast *häradshövding*;

D. 2. — under förutsättning av bifall

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

till propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skulle benämnas »lagman» och annan ordinarie domare i tingsrätt »rådman» — i anledning av — — — (lika med D 1 ovan) — — — angivna lydelse:

2 §

I tingsrätt skola finnas lagman och en eller flera rådmän. De skola vara lagfarna.

Tingsrätt må — — — i avdelningar.

Vid tingsrätt — — — bestämda tider.

4. Utan hinder av 1 kap. 2 § första stycket första punkten i dess nya lydelse får i de tingsrätter Konungen bestämmelser finnas endast lagman;

beträffande utvidgad tjänstgöringsskyldighet för underrättsdomare m. fl.

E. 1. — under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under B ovan såvitt avsåge chefsdomare — med avslag å motionen I: 992 punkt 4, för sin del antaga förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen med de ändringar, att bestämmelserna erhöles i utlåtandet angiven lydelse;

E. 2. — under förutsättning av bifall till propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skulle benämnas »lagman» — med avslag å motionen I: 992 punkt 4, antaga förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen;

beträffande underrätts sammansättning vid handläggning av tvistemål och domstolsärenden m. m.

F. med avslag å motionerna I: 995 och II: 1146, I: 996 och II: 1145 punkt 2, I: 999 och II: 1142 punkt 1, I: 1000 och II: 1147 punkt d, I: 1001 och II: 1149 andra, tredje och femte att-satserna samt II: 1148 punkterna d och e

dels antaga propositionens förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 8 §§, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 § och 29 kap. 6 § rättegångsbalken samt om upphävande av 16 kap. 7 § samma balk,

dels för sin del antaga propositionens förslag till ändrad lydelse av 29 kap. 3 § rättegångsbalken med den ändring,

att lagrummet erhöles nedan angivna lydelse:

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och förena sig minst *fyra* eller, då i nämnden äro *endast fyra*, minst *tre* nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning — — — dem ordförandens.

Om omröstning — — — 7 §,

dels för sin del antaga propositionens förslag till lag om ändring i föräldrabalken med de ändringar, att lagen erhöles den lydelse, som angivits i utlåtandet,

dels för sin del antaga propositionens förslag till lag om ändring i giftermålsbalken med de ändringar, att lagen erhöles i utlåtandet angiven lydelse,

dels för sin del antaga propositionens förslag till lag om ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden med de ändringar, att lagen erhöles den lydelse, som angivits i utlåtandet,

dels för sin del antaga propositionens förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen med den ändring, att 97 § erhöles i utlåtandet angiven lydelse,

dels ock för sin del antaga propositionens förslag till lag om ändring i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption med den ändring, att 5 kap. 4 § erhöles den lydelse, som angivits i utlåtandet;

beträffande antalet nämndemän i tingsrätt

G. med avslag å motionerna I: 996 och II: 1145 punkt 1, I: 1000 och II: 1147 punkt c, I: 1001 och II: 1149 fjärde att-satsen samt II: 1148 punkt c, bifalla motionen II: 1141 punkt 1 och i följd därav för sin del antaga 1 kap. 4 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändring, att lagrummet erhöles i utlåtandet angiven lydelse;

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

beträffande ordningen för tingsrättsordinarie sammanträden

H. med avslag å motionen I: 992 punkt 2 antaga 1 kap. 6 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken;

beträffande valbarhet till nämndeman

J. med avslag å motionerna I: 997 och II: 1150, I: 1000 och II: 1147 punkt f, I: 992 punkt 3, II: 44 samt II: 1148 punkt f, antaga 4 kap. 6 § i förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken;

beträffande propositionens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken i övrigt

K. antaga propositionens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken i övrigt;

beträffande fastighetsdomstols sammansättning

L. antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om fastighetsdomstol med den ändring, att 4 § erhöles den lydelse, som angivits i utlåtandet;

beträffande propositionen i övrigt

M. antaga de genom propositionen framlagda lagförslagen i övrigt.

Reservationer hade anförts

beträffande tingsrättsdomarnas titlar

1) av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herrar *Helge Karlsson* och *Oscar Carlsson*, fru *Löfqvist*, fröken *Bergegren* samt herrar *Martinsson* och *Hansson* i Piteå (alla s), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 1000 och II: 1147 punkt e, I: 992 punkt 1 samt II: 1140, bifalla propositionens förslag att chefsdomare i tingsrätt skulle benämnas »lagman» och annan ordinarie domare i tingsrätt »rådman» samt antaga propositionens förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 3 § rättegångsbalken;

beträffande utvidgad tjänstgöringsskyldighet för underrättsdomare m. fl.

2) av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* samt fru *Anér* (alla fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort hava den lydelse, denna reservation visade, samt att riksdagen, med avslag å propositionen såvitt avsåge förslaget till lag om ändring i statstjänstemannalagen, måtte bifalla motionen I: 992 punkt 4;

beträffande underrätts sammansättning vid handläggning av tvistemål och domstolsärenden m. m.

3) av herrar *Alexanderson* (fp), *Schött* (m) och *Ferdinand Nilsson* (cp), fru *Kristensson* (m), herr *Larsson* i Norderön (cp), fru *Anér* (fp) samt fru *Jonäng* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under F hemställa, att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 995 och II: 1146, I: 996 och II: 1145 punkt 2, I: 1000 och II: 1147 punkt d, I: 1001 och II: 1149 femte att-satsen samt II: 1148 punkt e, i anledning av motionerna I: 999 och II: 1142 punkt 1, I: 1001 och II: 1149 andra och tredje att-satserna samt II: 1148 punkt d,

dels avslå propositionens förslag om upphävande av 16 kap. 7 § rättegångsbalken, förslagen till lydelse av 1 kap. 3 §, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 § och 29 kap. 6 § rättegångsbalken samt förslagen till lag om ändring i föräldrabalken, lag om ändring i giftermålsbalken, lag om ändring i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 1 kap. 3 § rättegångsbalken,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 16 kap. 1 § rättegångsbalken,

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 16 kap. 3 § rättegångsbalken,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 16 kap. 4 § rättegångsbalken,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 29 kap. 3 § rättegångsbalken,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 29 kap. 6 § rättegångsbalken,

dels antaga propositionens förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen med den ändring, att 97 § erhöles i reservationen angiven lydelse,

dels ock antaga propositionens förslag till lag om ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden med de ändringar, att lagen erhöles i reservationen angiven lydelse;

4) av herr *Ernulf* (fp), som ansett att utskottets yttrande i viss angiven del bort lyda så, som reservationen visade, samt att utskottet bort under F hemställa, att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 996 och II: 1145 punkt 2, I: 999 och II: 1142 punkt 1, I: 1000 och II: 1147 punkt d, I: 1001 och I: 1149 andra, tredje och femte att-satserna samt I: 1148 punkterna d och e, bifalla motionerna I: 995 och II: 1146 och således

dels avslå propositionens förslag om upphävande av 16 kap. 7 § rättegångsbalken, förslagen till lydelse av 1 kap. 3 §, 16 kap. 1, 3 och 4 §§, 17 kap. 9 § och 29 kap. 6 § rättegångsbalken,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 1 kap. 3 § rättegångsbalken,

dels för sin del antaga i reservationen angiven ändrad lydelse av 16 kap. 1 § rättegångsbalken — — (lika med reservation 3 t. o. m. 97 § militära rättegångslagen) — — — angiven lydelse,

dels antaga propositionens förslag till lag om ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden,

dels avslå propositionens förslag till lag om ändring i föräldrabalken såvitt

avsåge 20 kap. 37 § samt för sin del antaga förslaget i övrigt med de ändringar, att

I. lagens ingress erhöles i reservationen angiven lydelse,

II. den i propositionens förslag upptagna 20 kap. 42 § betecknades 41 § och erhöles i reservationen angiven lydelse,

dels antaga propositionens förslag till lag om ändring i giftermålsbalken,

dels ock för sin del antaga propositionens förslag till lag om ändring i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption med den ändring, att 5 kap. 4 § erhöles i reservationen angiven lydelse;

beträffande ordningen för tingsrätts ordinarie sammanträden

5) av herrar *Alexanderson* (fp) och *Ernulf* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava i denna reservation angiven lydelse samt att utskottet bort under H hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionen I: 992 punkt 2, för sin del antaga propositionens förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 6 § rättegångsbalken med den ändring, att paragrafen erhöles i reservationen angiven lydelse;

beträffande valbarheten till nämndeman

6) av herrar *Alexanderson* (fp), *Schött* (m) och *Ernulf* (fp), fru *Kristensson* (m), herr *Larsson* i Norderön (cp), fru *Anér* (fp) samt fru *Jonäng* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort erhålla den avfattning, reservationen visade, samt att utskottet bort under J hemställa, att riksdagen måtte, med avslag på motionen II: 44 och med bifall till motionerna I: 997 och II: 1150, I: 1000 och II: 1147 punkt f, I: 992 punkt 3 och II: 1148 punkt f, för sin del antaga propositionens förslag till ändrad lydelse av 4 kap. 6 § rättegångsbalken med den ändring, att paragrafen erhöles i reservationen angiven lydelse.

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Frågan om en samlad översyn av underrätternas organisation har varit aktuell vid många tillfällen under både det här och förra seklet. Praktiskt taget varje gång det har förekommit diskussion i grundläggande organisationsfrågor har det visat sig att dessa har varit kontroversiella. Det är därför inte ägnat att förvåna att skilda meningar har kommit till uttryck också nu när ett samlat organisationsförslag äntligen har förelagts riksdagen.

Flera av de skilda delfrågorna beträffande organisationen är av den arten att man kan tänka sig olika lösningar. Jag kan gärna medge att vid den prövning, som föregick ställningstagandena i propositionen, det på ett par punkter var en ganska liten övervikt för den lösning som valdes jämfört med annan tänkbar lösning.

Utskottsmajoriteten har nu föreslagit vissa avvikelser från förslaget i propositionen. I huvudsak avser jämningsförslagen just sådana delfrågor som jag nyss nämnde eller med andra ord sådana där skälen för olika lösningar väger ganska jämnt. Mot den bakgrunden har jag inte anledning att rikta några väsentliga invändningar mot utskottsmajoritetens förslag utan kan godta flertalet av dem. Jag vill dock med några ord beröra vissa av dessa förslag.

När det gäller sammansättningen vid särskild huvudförhandling i tvistemål framgår av mina uttalanden i propositionen att jag har sett det som en angelägen fråga att söka finna lösningar som innebär att lekmannainflytande skall finnas inom en vid sektor av tvistemålsrättskipningen. Bl. a. har ingående diskuterats möjligheten att ha nämndsammansättning i familjerättsmål i allmänhet. Därvid ansåg jag mig böra fästa stor vikt vid följande förhållanden.

I olika sammanhang har uttryckts uppfattningen att parterna i familjerättsmålen ofta hellre ser att målen handläggs av juristkollegium än av dom-

stol med nämndsammansättning. Av särskild betydelse var vid min bedömning att denna uppfattning år 1951 vann anslutning i ett av riksdagen godkänt utlåtande av första lagutskottet. Propositionen utgår från riksdagens då uttryckta mening. Utskottsförslaget däremot innebär i realiteten en uppfordran till riksdagen att nu göra en annan bedömning än år 1951. Om så sker, har en av premisserna för propositionsförslaget fallit, och i så fall är det naturligt om man når en annan slutsats i sammansättningsfrågan för familjerättsmålen del. Vad gäller reservationerna i sammansättningsfrågan vill jag bara hänvisa till de skäl mot ett system med alternativ sammansättning som har redovisats i propositionen.

Vid sina överväganden angående sammansättningen i tvistemål har utskottet tagit upp frågan vilka mål som bör ankomma på de föreslagna fastighetsdomstolarnas prövning. Som framgår av propositionen delar jag utskottets uppfattning om värdet av ett lekmannainflytande vid rättskipningen i mål av det slag som är avsedda att handläggas av fastighetsdomstol. Jag är positiv till tanken att utvidga kompetensområdet för fastighetsdomstolarna till att omfatta alla de målkategorier utskottet har nämnt. Frågan övervägs inom departementet i samband med den genomgripande revision av huvuddelen av lagstiftningen om fast egendom som för närvarande pågår. Större delen av den nya lagstiftningen på detta område är avsedd att träda i kraft den 1 januari 1972. Det gäller t. ex. den nya jordabalken. I den skall ingå bl. a. en ny arrendelagstiftning och regler motsvarande den nya hyreslag som trädde i kraft den 1 januari i år.

Jag är inte beredd att nu göra några utfästelser om vilka mål som bör ankomma på fastighetsdomstolen. Eftersom utskottet särskilt har uppehållit sig vid hyresmålen, vill jag påpeka att det bör övervägas om den nu föreslagna sammansättningen av fastighetsdomsto-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

len är den mest lämpliga, framför allt med hänsyn till att de allra flesta hyresmålen prövas av hyresnämnd innan de tas upp vid domstol.

I fråga om nämndens storlek har utskottet enhälligt stannat för ett antal av fem nämndemän i normalfallet, dvs. en nämndeman mer än enligt propositionen. De synpunkter som har anförts i propositionen beträffande storleken har i allt väsentligt godtagits av utskottet, men utskottet har kommit till en annan slutsats. Det gäller här en allmän bedömning av vilket antal som bör krävas för att det medborgerliga omdömet skall anses komma till uttryck, för att domstolen utåt skall anses ha tillräcklig tyngd och för att mångsidighet skall finnas i lekmannainslaget.

Som jag framhöll i propositionen, blir det delvis en fråga om subjektiva värderingar, när man skall fastställa det lämpliga antalet. Att man kan tycka olika i en fråga av den typen är naturligt, och avgörande argument för att det ena eller andra antalet är riktigast kan knappast uppletas. Jag vill dock gärna erinra om de goda erfarenheter vi har haft av tremansnämnden som under det senaste decenniet har deltagit i ett väsentligt större antal mål än den stora nämnden, låt vara att det har rört sig om mål där det har varit fråga om lindrigare påföljder.

När vi nu alla är ense om att det bör införas en enhetlig nämnd, så är jag beredd att acceptera den bedömning som har gjorts av ett enhälligt utskott. Med anledning av en del motionsyrkanden vill jag emellertid tillägga att en större utökning än till fem måste anses göra det uteslutet att slopa tremansnämnden. På den ankommer ju för närvarande den största brottmålskategorin, och det vore inte rimligt att i enhetlighetens intresse fördubbla storleken på den nämnden.

Utskottet har med ett undantag godtagit de riktlinjer för en ny domkretsindelning som har dragits upp i propositionen. De allmänna synpunkter som

enligt utskottet bör vara avgörande, när indelningen övervägs, överensstämmer i allt väsentligt med vad jag själv har föreslagit, men jag vill ifrågasätta om servicesynpunkterna har den betydelse som utskottet synes vilja göra gällande. Den enskilde har allmänt sett ganska sällan anledning att uppsöka en domstol. För genomsnittsmedborgaren torde det inte bli fråga om mer än högst något besök per decennium. Större betydelse tycker jag bör tillmätas de indirekta konsekvenser det kan få för en ort som är kansliort för domstol, om denna domstol dras in. En sådan sak kan drabba allmänheten, t. ex. genom att indragningen av domstolen kan få till följd också andra förändringar.

Den riktlinje för en översyn av domkretsindelningen som har vållat oro är den som gäller domkretsarnas storlek. Utskottets ledamöter har emellertid kunnat enas i frågan. Som framgår av propositionen räknar jag med att tvådomardomsagor kan komma att behållas i ganska stor utsträckning. Eftersom något antal inte har angivits i propositionen, är det inte möjligt att avgöra vad som eventuellt skiljer propositionen och utskottet. Skillnaden kan dock inte röra sig om mer än ett mycket litet antal fall.

När det gäller domstolar med endast en lagfaren domare är det uppenbart att vissa olägenheter uppkommer som inte alls finns eller som är mindre framträdande hos tvådomardomstolarna. Dessa mycket små domstolar är mycket känsliga från personalsynpunkt vid sjukdomsfall, semester och dylikt. Variationer i arbetsnämnden gör att sysselsättningen blir ganska ojämn, och tekniska hjälpmedel är svåra att utnyttja på ett ekonomiskt sätt. De mycket små domstolarna är inte heller lockande från rekryteringssynpunkt. Trots dessa omständigheter vill jag i likhet med utskottet inte utesluta möjligheten att behålla någon eller några enstaka domstolar, som är så små att de sysselsätter bara en lagfaren domare.

Eftersom utskottet starkt har betonat

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

vikten av de i propositionen gjorda uttalandena om att alla ändringar i den judiciella indelningen föregås av utredningar om de lokala förhållandena, vill jag begagna tillfället att framhålla att få ärenden om ändrad distriktsindelning för statlig verksamhet torde ägnas en så grundlig beredning som ändringar i den judiciella indelningen. I varje ärende görs en särskild utredning, och denna remissbehandlas mycket grundligt. Därefter granskas materialet inom en särskild enhet i departementet, och i de allra flesta fall besöker tjänstemän från departementet de berörda domstolarna, varvid också kommunala representanter bereds tillfälle att närvara.

Avslutningsvis vill jag, herr talman, erinra om att den nya underrättsorganisationen innebär att de nuvarande båda typerna av allmänna underrätter, häradsrätt och rådhusrätt, kommer att försvinna. Dessa båda domstolstyper, som har anor från medeltiden, har under århundradenas lopp väl förvaltats uppgiften att bilda hörnstenarna i vårt domstolsväsende. Det är med tillfredsställelse jag tror mig kunna påstå att den nya organisationen innebär väsentliga förbättringar, samtidigt som de mest värdefulla inslagen från den gamla ordningen bibehålls.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Justitieministern har redan erinrat om att det förslag som vi nu här går att besluta om är ett fullföljande av ett reformarbete på rättegångsområdet som har fortgått under längre tid. Jag skulle till och med vara böjd att påstå att detta reformarbete faktiskt sträcker sig mycket, mycket långt tillbaka i tiden, ända till 1800-talet. Vid den tiden och i början av detta sekel förekom olika utredningsförslag, som emellertid aldrig blev genomförda. Man började så småningom begagna metoden med reformer etappvis och genomförde den nya rättegångsbalken genom ett beslut år 1942. Den

trädde i kraft år 1948 men begränsades då i huvudsak till själva förfarandet vid domstolarna. Vad som sedan har skett är en uppföljning av denna reform med de åtgärder som har varit motiverade på det organisatoriska området. Efter rättegångsbalkens antagande har det väsentliga hänt att hela domstolsväsendet har förstärkts, medan tidigare i varje fall de större städerna bekostade sina domstolar och hade ett visst inflytande på utnämmandet av domare.

I princip är det givetvis helt riktigt att domstolsväsendet skall vara en statlig angelägenhet. Vad det nu gäller är att fullfölja förstärkandet genom att utjämna de olikheter i domstolarnas sammansättning och verksamhetsformer, som av historiska skäl ännu finns kvar. Därför öppnar sig möjligheten att reglera domstolarnas verksamhetsområden utan hänsynstagande till gränserna för de städer som ännu har rådhusrätt. Man går sålunda ett steg före den reform som nu signaleras om ett avskaffande av stadsbegreppet såsom särskild kommuntyp.

I fråga om dessa grundläggande och väsentliga principer har full enighet förelegat inom utskottet om att propositionens förslag skall godtagas. Jag skall emellertid i det sammanhanget framhålla att några väsentliga jämförelser har gjorts. Den viktigaste är kanske den som justitieministern särskilt uppehöll sig vid i sitt anförande, nämligen att man har föreslagit en ökning av det antal nämndemän, som normalt skall deltaga i målens avgörande, från fyra till fem. Det är tillfredsställande att justitieministern nu har kunnat ansluta sig till den ståndpunkten och att det här sålunda blir ett beslut i full enighet.

Det har däremot förekommit en del divergenser beträffande frågan hur utjämningen mellan de båda domstolstyperna — rådhusrätt och häradsrätt — skall ske, dvs. vilken av de båda nu använda sammansättningsformerna skall tillämpas i fortsättningen. Det gäl-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

ler här också i vilken utsträckning det av gammal tradition här i landet uppburna deltagandet av lekmän i rättskipningen skall bibehållas, eventuellt utvidgas. Även i en del mera detaljmässiga frågor föreligger meningsskiljaktigheter och reservationer.

Den väsentligaste fråga där meningsskiljaktigheter föreligger gäller domstolens sammansättning i tvistemål. Medan domstolen numera i brottmål har samma sammansättning — en lagfaren domare med större eller mindre nämnd, i de enklaste målen en lagfaren domare ensam — föreligger beträffande tvistemålen fortfarande den historiskt betingade skillnaden att rådhusrätten består av tre eller fyra lagfarna domare, medan häradsrätten består av en lagfaren domare och sju till nio nämndemän. Flera utredningar och remissbehandlingar har avsett frågan vilkendera modellen som skall anses vara den lämpligaste i en enhetlig underrätt. Något entydigt svar på frågan har inte erhållits. Dock kan det sägas att några belägg för att ettdera alternativet allmänt sett är klart överlägset ur juridisk synpunkt inte framkommit. Däremot kan det väl sägas att olika mål lämpar sig olika väl för handläggning av juristkollegium respektive nämnd. För nämndsammansättning torde lämpa sig framför allt mål där avgörandet väsentligen beror på bevisprövning och bedömanden av mera allmän art. Som exempel kan nännas familjemålen, som ju har varit föremål för särskild uppmärksamhet i propositionen och av utskottet, men även andra mål som rör vardagslivets juridik — jordmål, arrende, byggnadsmål, vissa enklare skadeståndsmål. Mål som gäller invecklade rättsliga eller ekonomiska spörsmål skulle däremot säkerligen vinna på att bli behandlade av juristkollegium. Man kan nämna handelsmål, bolagsmål och patentmål bland många andra av olika slag.

I propositionen har nu den avvägningen gjorts att nämnd skall deltaga i

behandlingen av familjerättsmål där tvistiga eller tveksamma vårdnads- eller umgängesfrågor förekommer till prövning. Alla övriga tvistemål — jämte vissa komplicerade familjerättsmål — skall enligt propositionen handläggas av juristkollegium.

Utskottets majoritet har häri gjort den jämkningen att nämndsammansättningen skall tillämpas i praktiskt taget alla familjerättsmål.

I anslutning till vad justitieministern anförde vill jag säga att när man åberopar riksdagens ståndpunktstagande år 1951 så finns det all anledning att betänka, att ett motionsvis framfört yrkande utan någon mera grundläggande utredning av frågan inte ger den långsiktiga bedömning som nu efter långvariga utredningar kan ges en sådan fråga. Jag tror att det ståndpunktstagande som då gjordes inte skall tillmätas någon större vikt vid behandlingen av denna fråga.

När justitieministern framför den uppfattningen att parterna skulle ha intresse av att juristkollegium i stället för nämnd får handlägga dessa mål — därför att man helst ser att förhållandena i målet inte kommer till offentlighet eller till kännedom för de personer som ingår i nämnden — vill jag framhålla att det är en synpunkt som jag för min del inte vill tillmäta så stor betydelse. Det avgörande måste ändå vara att målen blir avgjorda på bästa och tillförlitligaste sätt. Propositionsförslaget föreskriver att nämndsammansättning skall användas i alla mål som gäller tvistiga vårdnads- eller umgängesfrågor, och den bestämmelsen omfattar väl i princip just de mål där dylika synpunkter gör sig gällande. De mål som genom utskottets ändring i detta avseende har överförts till nämndbehandling är av mindre betydelse i det sammanhanget — det gäller kanske huvudsakligen mål där det endast gäller underhållsfrågor.

I detta avseende har två reservationer avgivits. Hälften av utskottets le-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

damöter är reservanter, och de bar delats upp på dessa båda reservationer. I båda fallen har reservanterna emellertid tagit fasta på att de olika sammansättningsformerna kan anses likvärdiga men att var och en av dem är bäst lämpad för olika kategorier av mål. Man vill därför ha möjlighet att anpassa sammansättningen till det särskilda målets beskaffenhet. Under utredningsarbetet har det visat sig svårt att i bestämda regler fixera en sådan gränsdragning. Även en avgränsning till att gälla de nämnda familjerättsmålen blir alltför schablonmässig. Av denna anledning har reservanterna stannat för att domstolen själv skall avgöra sammansättningsformen efter parternas hörande. Sju reservanter fordrar att lagfaren domare och nämnd skall vara det normala och juristkollegium användas i de fall där detta kan anses bättre. En reservant förordar motsatt ordning.

Redan nu gäller enligt rättegångsbalken i brottmål att domaren med hänsyn till målets beskaffenhet kan bestämna om annan sammansättning än den som normalt tillämpas för visst slag av mål. Ett mål som kan handläggas av ensamdomare kan sålunda överföras till nämnd, och smånämndsmål kan handläggas av stor nämnd. Ett sådant förfaringsätt har rekommenderats då det är motiverat av målets beskaffenhet. Några vägande skäl mot ett sådant förfarande även beträffande tvistemål har enligt min mening inte anförts. Departementschefen säger i propositionen beträffande ett sådant uppslag att det enligt gällande rätt är fråga om en förstärkning av domstols sammansättning i särskilda fall men att det diskuterade förslaget skulle innebära en möjlighet till försvagning. Här emot vill jag invända att det, såsom förut påpekats inte kan hävdas att den ena sammansättningen skulle vara allmänt sett svagare än den andra. Det gäller snarare att bestämma den för ett visst mål lämpligaste sammansättning-

en. Även med departementschefens synsätt att juristkollegium är den starkare sammansättningen kan den anmärkningen inte riktas mot de sju reservanternas förslag i reservation 3, enligt vilket nämndsammansättning skulle vara huvudregel och juristkollegium undantagsfall. För valfrihet talar i hög grad även en annan synpunkt, nämligen att man därigenom får tillfälle att pröva båda alternativen sida vid sida på lika villkor. Skulle erfarenheterna i denna fråga, där meningarna nu bryts så starkt emot varandra och där argumenten på båda sidor i mycket uppväger varandra, sedermera peka i mera bestämd riktning, är det lätt att följa en sådan hänvisning genom ändring i rättegångsbalken.

Jag skall här bara tillägga några synpunkter som talar för att juristkollegiet bör användas restriktivt. Först och främst är det av allmänt demokratiska skäl av stort värde att lekmannamedverkan i rättskipning bibehålles även på tvistemålsområdet. Inte minst gäller det att säkerställa allmänhetens förtroende för domstolarna och förståelse för de principer på vilka rättskipningen måste bygga. Enligt min erfarenhet är detta kanske det största värde som ligger i nämndinstitutionen.

Vidare må framhållas att tre juristdomare i första instans kan anses vara en överorganisation som inte torde förekomma i andra jämförbara länder. Det bör även påpekas att denna ordning här i Sverige tillkommit så att säga slumpmässigt utan noggrannare överväganden av dess ändamålsenlighet. Rådhusrätten var sålunda tidigare sammansatt av en juristdomare — borgmästaren — och två eller tre lekmannabitare — rådmän. När sedan i större städer uppkom behov av ytterligare juristdomare för förekommande göromål, tog man den lösningen att rådmännen utsågs bland lagfarna personer och fick ställning som lagfarna domare. De mindre rådhusrätter, där man fortfarande hade illitterata rådmän, har så

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

småningom försvunnit, och därigenom har det nuvarande systemet uppkommit.

Denna sammansättningsform inverkar också på sammansättningen i andra instans, som i princip bör vara starkare än den första instansen. Härigenom får frågan en betydande ekonomisk räckvidd.

Slutligen må framhållas att juristkollegiet i princip bör förutsätta att varje domstol har tre ordinarie domare. Denna princip får en olycklig återverkan på frågan om domkretsindelningen. Även om man enligt propositionen anser sig kunna ordna denna sak genom att i mindre domstolar tillkalla domare i särskilda fall, är det givetvis angeläget att sådana anordningar behöver tillgripas så sällan som möjligt.

Av dessa skäl ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation 3.

Jag skall nu helt kort beröra vissa detaljer i fråga om vilka jag inte är ense med utskottsmajoriteten. Först må nämnas valbarhetsåldern för nämndemän. Här har sedan gammalt gällt ett krav på 25 års ålder. Samma ålder gäller enligt rättegångsbalken för lagfaren domare som förutsättning för utövande av domarämbetet. I propositionen har nu utan utredning och remissbehandling föreslagits att valbarhetsåldern skall helt slopas. Endast krav på myndighet, dvs. i framtiden 20 års ålder, skulle kvarstå.

Vid riksdagens början väcktes motioner om en sänkning av valbarhetsåldern till 23 år. Dessa motioner har av utskottet remissbehandlats, ehuru detta på grund av den rådande tidspressen inte kommit att omnämnas i utskottsutlåtandet. Av remissinstanserna har hovrätten för västra Sverige och Advokatsamfundet bestämt avstyrkt ändring, varvid särskilt åberopats jämförelsen med den för lagfaren domare gällande bestämmelsen. Kommunförbundet tillstyrker viss sänkning, och Domarföreningen tillstyrker motionen men framhåller behovet av en allmän översyn av be-

stämmelser om valbarhet och ålderskompetens.

Med hänsyn till den bristfälliga utredning som ligger till grund för propositionsförslaget i denna del och det starka behovet av en samordning av åldersbestämmelserna för olika slag av domare samt inte minst det blandade och med förbehåll försedda remissutfallet beträffande det motionsvis väckta, betydligt mindre långtgående förslaget i den här delen, anser en betydande grupp reserveranter att frågan, som inte på något sätt är trängande, inte bör lösas nu utan bör bli föremål för en utredning där de olika aspekterna på frågan kan vägas mot varandra. Härtill vill jag endast tillägga, att jag inte kan finna att uppdraget att som nämndeman i en domstol döma över enskilda människor och deras angelägenheter är i nu förevarande avseende jämförbart med uppdrag som förtroendeman i kommunala eller andra demokratiska församlingar.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservation 6.

I propositionen föreslås som en konsekvens av förslaget om att rätten i vissa fall skall bestå av tre lagfarna domare även i domstolar, där tre domare inte finns anställda, en ändring i statstjänstemannalagen. Ändringen avser införande av skyldighet för vissa ordinarie domare att tjänstgöra utom den egna domstolen. Härigenom görs en ur principiella synpunkter betänkelig inskränkning i den oavhängighet som man vid statstjänstemannalagens tillkomst avsåg att garantera domarna. Jag och ett par medreserveranter anser att det är helt obehövt att göra en sådan principiellt farlig inskränkning. I de fall då en domstol behöver kompletteras utifrån torde det regelmässigt gå lätt att ordna saken på frivillighetens väg, och jag tror att ersättningsfrågan härvid icke kommer att spela någon nämnvärd roll. Dessutom disponerar hovrätterna ett betydande antal extraordinarie domare och domaraspiranter som är skyldiga att

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

åta sig förordnanden av dylikt slag. Problemet kommer säkerligen att bli av betydligt mindre räckvidd än det behov som redan nu föreligger att förse domstolarna med vikarier vid sjukdom och tjänstledigheter eller speciella arbetsbelastningar. Den föreslagna ändringen i statstjänstemannalagen bör därför icke genomföras, och jag yrkar sålunda bifall till reservation 2.

Reservation 5 avser en fråga av närmast språklig karaktär. I en motion av herr Ernulf och mig har påtalats att lydelsen av 1 kap. 6 § rättegångsbalken om tiden för allmänna ting är onödigt vidlyftig. Andra meningen synes ej ha annat innehåll än att tingen i regel skall hållas varje vecka under viss, ej angiven del av året, och detta är onödigt med hänsyn till att tiderna skall närmare bestämmas av hovrätten. Att tingen enligt första meningen skall hållas »årligen» synes också meningslöst.

Att vi påtalat denna formulering utan att avse någon ändring i sak kan möjligen synas opåkallat, men vi har funnit skrivningen anmärkningsvärd inte minst mot bakgrunden av de anvisningar om klarhet och tydlighet i lagtext, som utgått från departementshåll. En särskild anledning är därtill att i texten talas om tingsrättens ferier — dock utan närmare bestämning av tid eller förläggning — vilket är ägnat att hos allmänheten inge den oriktiga föreställningen att domstolens verksamhet är inställd och hela personalen ledig under denna tid.

Jag yrkar sålunda bifall till reservation 5.

Slutligen vill jag säga några ord om en stor och väsentlig fråga, där utskottet blivit enigt men med viss avvikelse från departementschefens ståndpunkt i propositionen. Det gäller principerna för regleringen av domstolarnas verksamhetsområden, domkretsarna. Departementschefen har redan anfört en del i denna fråga. Jag är tillfredsställd över att departementschefen anser sig kunna godta de synpunkter som utskottet har

anlagt här, och det är väl riktigt att utskottets skrivning inte skiljer sig så mycket från departementschefens skrivning.

Av olika skäl är det nödvändigt att inom den närmaste tiden verkställa en grundlig omreglering av nu befintliga domkretsar. Ett väsentligt skäl är den pågående kommunindelningsreformen, ett annat är den förut nämnda samordningen mellan stad och land i rättskipningsavseende. Vidare må nämnas den ändrade indelning i polis- och åklagar-distrikt, som redan genomförts och som kanske kommer att i viss mån jämkas.

Regeringen har nu underställt riksdagen principerna för denna omreglering och, i anslutning till förslag av domstolskommittén, framlagt en rad synpunkter som bör ligga till grund för regleringen. Jag vill här särskilt uttrycka min tillfredsställelse över att riksdagen får tillfälle att uttala sig i en sådan här fråga, och jag utgår från att så också kommer att ske i framtiden, om det i fortsättningen blir tal om något avsteg från dessa principer eller någon ändring av dem.

Största intresset knyter sig — som justitieministern nämnde — till frågan om vilken storlek som bör eftersträvas för domkretsarna. Från vissa håll har gjorts gällande att man bör sikta till så stora domkretsar som kan accepteras med hänsyn till rimliga avstånd och kommunikationsmöjligheter mellan kansli och tingsställe å ena sidan och den berörda befolkningens bostadsorter å den andra. Med hänsyn till numera föreliggande förbättrade kommunikationer har från denna synpunkt mycket stora enheter rekommenderats. Man har förmodat att avsevärda rationaliseringsvinster skulle kunna göras genom dylika stora enheter, men utredningen har inte bestyrkt denna förmodan. Endast de allra minsta enheterna har ur arbetsynpunkt befunnits mindre rationella. I sådana fall har synpunkter starkt gjort sig gällande avseende att i största möjliga grad tillvarata serviceaspekter i för-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

hållande till domkretsarnas invånare samt också att ett slags lokaliseringssynpunkt på värdet för en ort eller bygd att få behålla ett befintligt domstolskansli bör beaktas. Utskottet har i sin skrivning tagit stor hänsyn till sådana synpunkter och rekommenderar att mindre enheter behålls i större utsträckning än departementschefen synes ha förutsatt. Jag vill dock tillägga att någon detaljgenomgång inte företagits i utskottet och att det är möjligt att endast mycket begränsade avvikelser från domstolskommitténs förslag blir möjliga, om man skall hålla på principen att en kommun — varmed tills vidare jämställs kommunblock som avses bilda en primärkommun — inte bör delas mellan olika domkretsar.

Även om det är naturligt att kommungränserna i regel resepekteras, anser jag för min del att det inte är ofrånkomligt att den nämnda principen hålles helig. Jag har i olika sammanhang förgäves efterlyst skälen till att en sådan princip måste hållas strikt, och jag vill påpeka att en sådan delning av kommuner förekom för endast ett par decennier sedan, trots att kommunstorleken då var en helt annan än nu. Vi har fortfarande en gällande lagbestämmelse som förutsätter att en kommun kan vara delad på flera tingslag, nämligen jorddelningslagens 21 kap. 3 §.

För de fall då en i övrigt önskvärd domkretsindelning inte kan genomföras utan delning av en kommun skulle jag vilja förorda att åtgärder vidtas för att möjliggöra en sådan delning. Även om, såsom påståtts, ett stort antal författningar måste ändras för ett sådant ändamål, synes detta inte behöva utgöra något avgörande hinder. Saken skulle kanske även kunna ordnas på ett smidigare sätt genom något lagtekniskt konstgrepp.

Med dessa ord, herr talman, ber jag sammanfattningsvis att få yrka bifall till reservationerna 2, 3, 5 och 6 samt i övrigt till utskottets hemställan.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Efter justitieministerns och utskottsordförandens anföranden kan jag fatta mig ganska kort.

Liksom de båda föregående talarna vill jag också först understryka att det är stora och betydande förändringar i hittills gällande förhållanden på domstolsväsendets område som riksdagen i dag har att besluta om. Samtidigt uttalar även jag min tillfredsställelse över att första lagutskottet i stora och betydelsefulla frågor är enigt. Utskottet tillstyrker enhälligt att den föreslagna enhetliga organisationen införes, att således tingsrätter kommer att ersätta häradsrätter och rådhusrätter ävensom att reglerna om sammansättningen i mål och ärenden blir gemensam för alla tingsrätter. Full enighet har också kunnat uppnås i fråga om antalet nämndemän. Propositionen hade här, som nämnts, föreslagit fyra, medan utskottet enats om fem. Särskilt glädjande finner jag det vara att vi lyckats komma fram till en för hela utskottet gemensam skrivning i fråga om domkretsindelningen. Detta har givetvis varit möjligt endast tack vare en avsevärd jämkning av propositionens förslag, som dominerades av en strävan efter domstolar med minst tre domare.

Jag vill för min del understryka utskottets deklARATION, att utskottet fäster stor vikt vid uttalandena i propositionen om att alla ändringar i den judiciella indelningen skall föregås av särskilda utredningar beträffande de lokala förhållandena inom de domkretsar som berörs och vill betona att stor hänsyn bör tas till de synpunkter som från lokalt håll kan komma att anföras rörande bygdens behov från rättsvårdsynpunkt och i fråga om service. Härutöver har utskottet en utförlig skrivning om sina synpunkter på frågan om domkretsarnas storlek, vilken fråga ägnats särskilt stort intresse från motionärernas sida. Jag skall inte trötta kamraren med att utförligt redogöra för alla dessa synpunkter, utan vill begrän-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

sa mig till att understryka ett par. Främst är det utskottets betoning av att domsagokansli i centralort så långt möjligt bör bibehållas och att frågorna om avstånd, kommunikationer och lokaler bör tillmätas stor betydelse vid avgörande huruvida en domsaga skall få bestå eller ej.

Statsrådet Kling nämnde att få indelningsärenden ägnas så stort intresse i kanslihuset som domsagoindelingsärenden. Vi hoppas väl alla att ingen ändring härvidlag kommer att ske. Måhända kan i framtiden, med hänsyn till utskottets skrivning, ännu större uppmärksamhet ägnas dessa mycket viktiga ärenden.

Utskottets resonemang på denna punkt utmynnar i en klar deklARATION, nämligen att utskottet utgår från att Kungl. Maj:t efter tidigare nämnda utredningar noga överväger frågan och utnyttjar de möjligheter som finns att bevara även domstolar med endast två domare samt att skäl av nämnda slag kan befinnas vara så starka att de motiverar bibehållande av domkrets som ger arbete åt endast en domare. Med dessa avsevärda jämkningar i propositionen har således ett enigt utskott förklarat sig berett att godta propositionen i denna del. Vid tillämpningen bör detta rimligtvis innebära att nedskärningarna av antalet domsagor i landet blir, såvitt jag förstår, avsevärt mindre än vad propositionen gav vid handen. Statsrådet Klings uttalande här nyss, att skillnaden mellan propositionen och utskottet ej kunde vara så stor, förvånade mig något. Under utskottsbehandlingen fick vi närmast den uppfattningen att det dock skulle gälla minst ett dussintal domsagor. Utan tvekan är det så att varje förändring som innebär bibehållande av ytterligare domsagor kommer för den bygd som berörs att hälsas med tillfredsställelse.

Innan jag lämnar avsnittet om domkretsindelningen vill jag till slut understryka utskottets skrivning: »Om ändring i ovan angivna riktlinjer» — ur-

sprungligen statsrådets men av utskottet något kompletterade riktlinjerna för domkretsindelningen — »framdeles finnas motiverade bör frågan härom underställas riksdagens prövning.»

Så några ord beträffande de till utskottet fogade reservationerna 3 och 6 under vilka även mitt namn återfinnes. Den förra avser underrätts sammansättning, och den har utförligt kommenterats av utskottets ordförande herr Alexanderson. Jag kan inskränka mig till att helt instämma i hans synpunkter.

Beträffande reservation 6 ber jag att få understryka vad vi reserverar däri anfört, nämligen att det riktiga måste vara att frågan om sänkning av valbarhetsåldern för nämndemän övervägs i samband med spörsmålet rörande åldersgränsen för juridiskt utbildade domare m. fl. Att nu ta upp denna fråga separat kan inte vara påkallat. I likhet med många, bl. a. hovrätten för västra Sverige, vill jag framhålla vikten av att nämndemännen representerar livserfarenhet och erfarenhet av annat yrkesliv, samhällsarbete, idéellt arbete etc. liksom allmän vishet och klokhet, moget omdöme, människokänedom, oväld och självständighet. Det synes mig inte rimligt att fordra dessa kvalifikationer av en 20-åring. Såvitt jag förstår är det därför välbetänkt att tills vidare behålla nuvarande valbarhetsålder oförändrad.

Så till slut några ord i titelfrågan. I denna delar jag helt utskottsmajoritetens uppfattning att man bör bibehålla titeln häradshövding för chefsdomare och för övriga domare använda titeln tingsdomare, som väl ansluter sig till underrättens benämning, tingsrätt. Dessutom är situationen den att vi vid hovrätt har lagmanstiteln. Ett införande av denna vid underrätterna i enlighet med propositionens förslag skulle innebära en ändring till hovrättslagman, en titel som inte ens med stor välvilja kan betecknas som lyckad. Helt visst skulle också förekomsten av

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

titlar inkluderande ordet lagman såväl vid underrätter som vid hovrätter ge upphov till förväxlingar. Det är onödigt att skapa förutsättningar för sådana.

I detta sammanhang kan jag ej underlåta att erinra om att riksdagen redan har mycket på sitt samvete när det gäller att avskaffa eller minska användningsområdet för gamla, välkända, utmärkta benämningar. Jag tänker på folkskolan som blev grundskolan, lappfogdarna som blev konsulenter vid lappväsendet och många häradsskrivare som blev fögderidirektörer, för att endast nämna några exempel. För min del tycker jag att vi skall slå vakt om den för allmänheten välkända titeln häradshövding, som ju har månghundraårig hävd.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna nr 3 och 6 samt i övrigt till utskottets hemställan.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Jag befinner mig i den något ovanliga situationen att jag i första avsnittet av mitt anförande har för avsikt att försvara propositionens ståndpunkt beträffande en fråga, där bl. a. utskottets socialdemokratiska ledamöter föreslår en annan lösning än den propositionen innehåller. Det gäller tingsrätts sammansättning vid särskild huvudförhandling i familjerättsmål i allmänhet.

Som herr Alexanderson har utvecklat i sitt anförande föreslår propositionen för dessa fall juristkollegium utom i de mål där tvistiga frågor förekommer om vårdnad av barn eller umgängesrätt. Där föreslås lagfaren ordförande med nämnd. Utskottsmajoriteten vill utvidga sammansättningen med nämnd till alla slag av familjerättsmål. Jag kan för min del inte finna att det vore en förbättring av propositionens förslag. Mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad är ofta ömtåliga och för parterna plågsamma mål. För målens tillfredsställande behandling tror jag att båda sammansättnings-

formerna, alltså juristkollegium eller lagfaren ordförande plus nämnd, i och för sig är godtagbara. Men när frågan om sammansättningen har diskuterats i olika sammanhang har jag särskilt fäst mig vid att Sveriges Advokatsamfund, som väl kan anses känna parternas åsikter, bestämt har förordat juristkollegium av hänsyn till parterna. Övriga remissinstanser har haft delade uppfattningar. Men som justitieministern framhöll har också riksdagen en gång på förslag av första lagutskottet godtagit juristkollegium i sådana mål.

I hemskillnads- och äktenskapsskillnadsmål måste ofta parternas både personliga och ekonomiska förhållanden noggrant granskas. Fysiska och psykiska brister måste bedömas med hänsyn till deras inverkan på makarnas försörjningsförmåga. Advokatsamfundet menar att det måste anses vara mer hänsynsfullt mot parterna att låta detta ske inför ett kollegium av yrkesdomare än inför lekmän. Jag tror att denna uppfattning är riktig. Särskilt gäller detta väl om lekmännen vid en domstol är personligen bekanta med makarna eller någon i deras bekantskapskrets. Jag tycker att man bör kunna visa parterna den hänsynen i den svåra situation, som i regel föreligger i mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad, att de får sina förhållanden bedömda av yrkesdomare.

När det gäller mål där frågan om vårdnad och umgänge är tvistig har jag också, fastän med tvekan, stannat för propositionens förslag med lagfaren domare och nämnd. Där spelar hänsynen till andra personer än parterna in, nämligen till barnen. Det är möjligt att medverkan av nämndemän är ett plus när det gäller att bedöma frågan om vårdnad och rätt till umgänge. Jag vill dock påpeka att i sådana mål har barnavårdsnämnd, där ju lekmän ingår, regelmässigt yttrat sig till domstolen.

Med den ståndpunkt som jag nu har nämnt skulle det naturligtvis bli intres-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

sant att se om justitieministern och övriga ledamöter av regeringen som tillhör denna kammare skulle hålla fast vid propositionen eller ansluta sig till sina partikamrater i utskottet. Nu har jag emellertid den uppfattningen att man åtminstone tills vidare bör godta en möjlighet till alternativ sammansättningsform. Om den normala sammansättningsformen är juristkollegium bör man alltså åtminstone tills vidare ha möjlighet att få sammansättning med nämnd. Jag närmar mig därvidlag herr Alexandersons alternativa form. Jag tror inte att det skulle få stor praktisk betydelse och att den möjligheten skulle bli utnyttjad i många fall, men det kan knappast göra någon skada med en sådan möjlighet. Jag stannar alltså för propositionens förslag med den ändringen att möjlighet skall finnas till lagfaren ledamot med nämnd, på parternas önskan och efter domstolens förordnande, i de fall där normal-sammansättningen är juristkollegium.

Det innebär, herr talman, att jag yrkar bifall till reservation 4.

Sedan vill jag bara nämna att det är riktigt som justitieministern säger att det inte har varit några skiljaktiga meningar om att avskaffa tremansnämnden och slå ihop de två nu befintliga nämnderna till en. Eftersom de flesta remissinstanser vill ha bort tremansnämnden, har jag inte heller i utskottet velat förfäktat någon annan uppfattning. Jag vill dock säga att vid den domstol där jag tjänstgör har vi haft mycket stor nytta av tremansnämnden. Det gäller mål som i regel är ganska ensartade. Bevisbedömningen är i allmänhet inte särskilt svår, och påföljden bestäms enligt en ganska fast praxis. På det sättet avlastar man i viss utsträckning nämndemännen dessa mål. I stället skulle man kunna ha något fler nämndemän i de verkligt betydelsefulla, svåra och grova brottmålen. I så fall skulle jag önska sex eller sju nämndemän i sådana mål.

Jag har som sagt inte framfört nå-

got önskemål i utskottet om bibehållande av tremansnämnden, men inför avskaffande vill jag ge den en gård av uppskattning.

Jag har alltså, herr talman, i det avseendet inget yrkande.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Sedan justitieministern dragit upp de stora linjerna för denna reform och utskottets ordförande och andra talare skärskådat problemen ur olika synpunkter, bör jag kunna inskränka mig till att i huvudsak göra några reflexioner kring de föreliggande reservationerna i utlåtandet.

Ett väsentligt inslag i denna reform är ju att det införs en enhetlig organisation för underrätterna — något som tidigare har påpekats — och att de skilda domförhållningsregler som nu tillämpas vid tvistemål i rådhusrätt och häradsrätt därmed får en samordnad utformning vid de nya tingsrätterna. Vid häradsrätten dömer domare och nämnd i alla former av kvalificerade mål, medan ett s. k. juristkollegium med tre eller fyra lagfarna domare i rådhusrätten handlägger tvistemål som går till särskild huvudförhandling.

När det gäller utformningen av de nya domförhållningsreglerna har utskottet haft att pröva olika förslag och synpunkter — något som bl. a. herr Alexanderson redogjort för. I propositionen föreslås att rådhusrättssystemet för tvistemålen blir gällande även i tingsrätterna, dock med det undantaget att i familjemål med vårdnadsinslag skulle fungera domare och nämnd. I motioner som även kommit till uttryck i reservationer har det förordats en viss valfrihet beträffande den sammansättning domstolen skulle ha vid behandlingen av tvistemål. I reservation nr 3 hävdas sålunda att grundformen även i dylika mål skulle vara domare och nämnd men att rätten i dispositiva tvistemål, alltså sådana där förlikning är tillåten, efter parternas hörande skulle kunna för-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

ordna att handläggningen ombesörjes enbart av yrkesdomare.

I reservation 4 däremot föreslås att juristkollegium skall vara grundformen i de tvistemål det här är fråga om, under det att rätten efter parternas hörande kan förordna att handläggningen ombesörjes av domare och nämnd.

Förslaget i en motion om att nämnd skulle medverka över hela linjen har inte kommit till uttryck i någon reservation, utan det har tydligen i kompromissens tecken inordnats i reservation nr 3.

Systemet med viss valfrihet för rätten och parterna när det gäller domstolens sammansättning i tvistemål förordnades bl. a. i ett av domstolskommitténs betänkanden. Remissinstanserna var dock inte så nådiga mot valmöjligheten — det skulle exempelvis inte bli lika lätt att planera domstolens arbete för någon tid framåt, och risk skulle även föreligga för att de enhetliga domförhållningsreglerna mera blev en reform av formell art, när rättens sammansättning kunde komma att variera inte bara vid jämförelse mellan olika domstolar utan även vid samma domstol vid handläggningen av identiska mål.

Utskottet har undersökt olika möjligheter att låta lekmannainslaget vid domstol i ökad utsträckning göra sig gällande med undvikande av de nackdelar som onekligen följer vid realiserande av någon av de föreslagna reservationerna.

Utskottet förordar således att handläggning vid särskild huvudförhandling i allmänhet i mål enligt giftermålsbalken och mål enligt föräldrabalken skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. Justitieministern framhöll att utskottet på denna punkt går emot vad riksdagen stannat för 1961. Men i detta fall kan jag erinra om att redan propositionen har tagit ett halvt steg från vad riksdagen då beslöt genom att familjemål med vårdnadsinslag nu föreslås bli handlagda av domare och nämnd. Det kan alltså sägas att utskot-

tet här tar steget fullt ut i detta hänseende.

Jag behöver inte närmare här ingå på det som utskottet framhåller i fråga om fastighetsdomstolarna och vad som ytterligare skulle kunna tas upp där enligt utskottets mening — detta har ju redan i viss mån kommit fram i de anföranden som här hållits. Men i och med att fastighetsdomstolarna skulle få flera kategorier mål att handlägga, skulle lekmannainslaget komma mera till sin rätt i olika former av tvistemål.

Domkretsindelningen är det avsnitt som vållat det mesta arbetet och även mesta bekymret i utskottet. Som det har erinrats om, har vi emellertid ändå lyckats komma fram till ett enigt utlåtande. Riktmärke bör ju vara att domkretsarna får den storleken att de ger arbete för tre domare. Det är logiskt med hänsyn till att juristkollegium med tre domare måste träda till och döma i vissa mål. Men utskottet anser också att man i något större utsträckning än som angivits i propositionen bör kunna tänka sig tvådomarsdomsagor. I enstaka fall, varvid hänsyn skall tas till avståndsfaktorer samt service- och lokaliseringssynpunkter, bör det även vara möjligt att behålla endomarsdomsaga.

Beträffande förslaget om utvidgad tjänstgöringsskyldighet för underrättsdomare m. fl. tillstyrker utskottet den i propositionen föreslagna ändringen i statstjänstemannalagen, som innebär skyldighet för annan ordinarie underrättsdomare än chefsdomare i tingsrätt att tjänstgöra i en annan underrätt inom hovrättsområdet. Bestämmelsen kommer även att gälla ordinarie vattenrättsdomare och därtill ordinarie vattenrättsingenjör vid tjänstgöring som teknisk sakkunnig i fastighetsdomstol. Reservanterna anser att tjänstgöring i annan tingsrätt bör kunna ordnas på frivillighetens väg. Utskottet går också med på att den möjligheten bör hållas öppen i första hand men anser att det är nödvändigt att bestämda regler finns för tjänstgöringsskyldigheten. Eljest är

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

det en risk för att mål vid »småtingsrätterna», där juristkollegium skall förekomma, förhalas varvid inte minst parterna kan bli lidande.

Reservation 5 behandlar ordningen för tingsrätternas ordinarie sammanträden. Där yrkas en omredigering av § 6, första kapitlet rättegångsbalken. Enligt utskottets mening innebär avfattningen av paragrafens första punkt att allmänna ting hålles på bestämda, årligen återkommande tider. Ordet ferier i andra punkten kan uttolkas såsom avseende rättsferier med möjlighet till semester för domare och personal. Utskottet har observerat att rättsferier infördes i rådhusrätten så sent som 1965.

Reservation nr 6 tar upp valbarhetsåldern för nämndemän, och där föreslås att den nuvarande valbarhetsåldern 25 år bibehålles i avvaktan på att åldersgränsen kan justeras även för domare, jurymän och särskilda ledamöter i vissa mål enligt sjölagen. Utskottet anser inte att det skall vara nödvändigt att ha andra valbarhetsregler här än som gäller för riksdagsmän och kommunala förtroendemän. Det är ju kommunernas fullmäktige som väljer nämndemännen, och de ser säkert till att det blir kvalificerat folk som väljs. Det kan erinras om att kommunförbundet, som avgivit remissutlåtande över en motion som väcktes vid riksdagens början, anser att valbarhetsåldern bör kunna sänkas till 20 år.

Reservation 1 behandlar en fråga, som har varit föremål för delade meningar även om det inte gäller någon stor sak, nämligen tingsrättsdomarnas titlar sedan de nya bestämmelserna införts. Frågan kan kanske misstänkas ha en viss anknytning till lönegradsproblematiken. Reservanterna har konstaterat att juristförbundet och häradshövding- och stadsdomareföreningen har ansett benämningarna lagman och rådman vara godtagbara. Reservanterna har inte velat gå emot personalorganisationerna.

Herr talman! En del andra saker

vore kanske att omnämna i sammanhanget, men jag skall nöja mig med detta. Jag yrkar bifall till utskottets förslag i samtliga punkter utom beträffande det avsnitt som gäller tingsrättsdomarnas titlar, där jag yrkar bifall till reservation 1.

Herr KARLSSON, HELGE, (s):

Herr talman! Justitieministern och utskottets ordförande har ju redan betonat att vissa jämkningar har företagits i propositionen, jämkningar som är en följd av de yrkanden som har ställts i ett antal motioner undertecknade av ledamöter från skilda partier.

De motioner som jag närmast åsyftar är de motioner som är väckta med anledning av propositionens förslag om domkretsindelningen och domstolarnas storlek. Riktlinjerna för revisionen av domkretsindelningen har angivits i domkretskommitténs betänkande, som avlämnades på hösten 1967. Enligt detta förslag skulle antalet domkretsar minska från 137 till 86. Domkretsarna skulle göras så stora att de helst gav arbetsunderlag för minst tre domare. Det betyder att endomarkretsarna, som för närvarande är 22 stycken, skulle helt försvinna. Tvådomarkretsarna, som för närvarande är 40 stycken, skulle minskas till 5.

Jag skall inte här närmare gå in på de argumenteringar som har anförts i domkretskommitténs betänkande och i viss mån återkommer även i propositionen beträffande domkretsar med arbetsunderlag för tre domare. Låt mig bara få nämna ett av argumenten. Det är kanske den mest viktiga och starkaste motiveringen för tredomarkretsar, och det har anförts här tidigare i debatten. Det är nämligen fråga om möjligheten att döma så att säga i juristkollegium. Såsom tidigare har redogjorts för innebär detta system att vi övergår till ett enhetligt underrättssystem. Då har man valt att så många mål som möjligt skulle dömas av ju-

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

ristkollegium, såsom för närvarande sker i rådhusrätterna. Men den jämkning som utskottet har föreslagit i detta avseende innebär att målen i juristkollegium inte blir så många som man har tänkt sig inom domkretskommittén och i propositionen. Man har nämligen beräknat att vid en domstol av normal storlek — alltså en tredomarkrets — förekommer ungefär 20 sådana mål per år. I och med att man låter alla familjerättsliga mål dömas av domare och nämnd innebär detta att målens antal minskar till 10—15 per år, eller ungefär 2 000 för hela landets underrätter.

Förslaget om ändrad domkretsindelning har givetvis utlöst en mycket stark opinion över hela landet. Den har tagit sig uttryck i motioner som har väckts här i riksdagen. Vi motionärer har inte kunnat finna att de angivna skälen för en indragning av vissa domkretsar har varit tillräckligt starka. I motionerna har vi på den här punkten framhållit att det är av betydelse att centralorterna får samma service gentemot invånarna på dessa orter som hade föreskrivits i propositionen år 1963 rörande kommunindelningen. Motionärernas uttalande har i mycket hög grad påverkat utskottets skrivning, som innebär en sammanjämkning av de olika synpunkter som anförts inom utskottet.

Jag vill i detta sammanhang citera några stycken ur utskottets utlåtande som jag tycker utgör en betryggande garanti för att det skall finnas möjligheter att bibehålla i varje fall tvådomsdomsagor i större utsträckning än vad departementschefen från början tänkt sig.

På s. 46 i utlåtandet sägs bl. a.: »Stor betydelse måste fästas vid samhörigheten geografiskt och i annat hänseende mellan olika orter och bygder, vid centralorternas uppgift att erbjuda kommunerna fullgod allmän service, vid kommunikationer och vid försättningsarna över huvud taget för

behövlig kontakt mellan domstolen och domkretsens olika delar.» Längre ned på sidan understryker utskottet ytterligare behovet av att bibehålla ett större antal större domkretsar under vissa skäl. Utskottet säger: »Om en domstol med endast två domare är så belägen att en indragning av domstolen skulle påtagligt försämra den rättssökande allmänhetens krav på service eller eljest medföra väsentliga olägenheter för enskilda eller det allmänna bör undantag från principen göras. I sammanhanget bör även betonas att domsagokansli i centralort så långt möjligt bör bibehållas.»

Som motionär är jag helt tillfredsställd med utskottets skrivning och särskilt efter det uttalande som justitieministern har gjort i denna fråga.

Herr talman! Jag vill uttala den förhoppningen att när nu justitieministern går att genomföra domkretsindelningen hans ställningstagande skall resultera i att på centralorter med domsagokanslier för två domare dessa kanslier kommer att bibehållas och att även endomarkretsar på de i utlåtandet angivna skälen kommer att bibehållas i största möjliga utsträckning.

Man kanske blir litet oroad av justitieministerns uttalande om att det inte skulle vara så stor skillnad mellan propositionens förslag i detta avseende och utskottets skrivning. Jag har dock den uppfattningen att när vi diskuterade den här frågan i utskottet var andemeningen den, att i centralorter med tvådomarkretsar skulle dessa bibehållas praktiskt taget intakta. Men jag förmodar att justitieministern i sitt uttalande avsåg det totala antalet domsagor, och här kommer endomardsagorna in i bilden. Utskottet har väl varit på det klara med att alla endomardsagor inte kan bibehållas — det finns inte sakliga skäl härför — men att det finns skäl för att bibehålla vissa med hänsyn till avstånd, kommunikationer och andra förhållanden inom bygden.

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande i alla delar utom när det gäller tingsrättsdomarnas titlar där jag ber att få yrka bifall till reservation 1.

Herr **PETTERSSON, KARL**, (m):

Herr talman! I utskottets utlåtande behandlas frågan om domkretsindelningen. Utskottet säger att det av praktiska skäl skall kunna förekomma avvikelser från riktlinjerna när det gäller indragning av domkretsar. Utskottet anför att stor försiktighet med hänsyn till lokala förhållanden härvidlag bör tillämpas. I annat fall kan den rättssökande allmänhetens krav på service påtagligt försämrats. Jag tänker närmast på en domsaga i min hemtrakt, Härjedalens domsaga, som omfattar Härjedalens landskap jämte södra Jämtland och som har varit i farozonen.

Jag tolkar utskottets skrivning om att möjligheter skall finnas för sådana domsagor att få fortsätta som positiv för de berörda områdena.

Herr **ALEXANDERSON** (fp):

Herr talman! I mitt tidigare anförande berörde jag inte en fråga som tilldragit sig ett visst intresse, vilket tagit sig uttryck i motioner m. m., och som i viss mån berör mig personligen, nämligen frågan om vilka titlar som skall användas för de i tingsrätterna verksamma domarna. Anledningen var att jag i detta avseende inte har orsak att yrka annat än bifall till utskottets hemställan. När nu herr Erik Svedberg har yrkat bifall till reservation 1 vill jag säga några ord i denna fråga.

Vi har nu titlarna borgmästare och rådman i rådhusrätterna, häradshövding och tingsdomare vid häradsrätterna. De tre första av dessa titlar är mycket gamla och har mycket gamla traditioner. Nu föreslås slopande, i varje fall såvitt gäller domstolsorganisationen, av de båda äldsta — häradshövdinge- och

borgmästartitlarna. Jag är inte helt övertygad om att det hade varit nödvändigt att komma fram till en enhetlig titel. Både i Danmark och Norge förekommer — i varje fall i praktiken — flera titlar, som har anknytning till gamla traditioner.

Vad beträffar titeln borgmästare föreligger emellertid starka skäl för att, i överensstämmelse med förhållandena i en del främmande länder, ställa den titeln till förfogande för administrativa kommunala ändamål. Däremot är skälen för slopande av häradshövdingetiteln inte övertygande. Den gamla titeln torde ha goda förutsättningar att bli en lämplig titel för chefsdomare även i städerna. Några olägenheter har inte rapporterats från de stora städer — delvis residensstäder — där man nu sedan några år tillbaka tillämpat denna titel i stället för borgmästartiteln. Jag kan i detta sammanhang nämna Kristianstad, Landskrona och Skellefteå.

Lagrådet — eller i varje fall tre av dess ledamöter — har fullt logiskt föreslagit att tingsrätternas domare skall benämnas häradshövding och tingsdomare, vartill väl ansluter sig titlarna tingssekreterare och tingsnotarie för rekryteringspersonalen. Ett antal motionärer har anknutit härtill och, låt vara med lottens hjälp, fått utskottet med sig på detta förslag. Det är beklagligt att en fråga av detta slag skall avgöras efter partipolitiska linjer, och jag hoppas att röstningen i kamrarna inte skall bli lika enhetlig som i utskottet.

Herr Svedberg nämnde att personalorganisationerna godtagit de i propositionen föreslagna titlarna lagman och rådman. Härmed vill jag påpeka att organisationerna inte gått med på ett obetingat slopande av häradshövdingetiteln, utan endast under förutsättning att den inte kan bibehållas ansett sig kunna acceptera de föreslagna titlarna. Jag kan instämma i att lagmanstiteln i och för sig — om man inte tänker på den gamla titeln som av historiska och andra skäl är värd att bibehålla — är en

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

god titel för en domare. Det största felet med den är att den sedan några decennier tillbaka använts i hovrätterna som titel för ordföranden på en hovrättsavdelning. Det blir därför en del komplikationer om man nu överför den till underrätterna. En konsekvens blir att man får använda den mera otympliga titeln hovrättslagman. Det blir inte heller en rimlig skillnad mellan titlarna i de olika instanserna.

Jag kanske har en del kolleger som gärna ser att de får titeln lagman, särskilt med tanke på att den nu i vissa avseenden har fått en kanske ännu förnämligare klang — anknytningen till hovrätten — och i löne- och andra avseenden ligger över häradshövdingtiteln. Men det hindrar inte att jag anser att de kulturhistoriska och historiska skälen här bör överväga — jämte skälet att man inte bör använda samma titel för olika befattningar.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! I denna fråga om domarnas titlar, som väl inte kan betraktas som en av de större i detta sammanhang, är det som herr ordföranden i utskottet påminde om, vad dessa organisationer själva har anfört som gjort att ena halvan i utskottet har stannat för att godta vad som föreslås i propositionen.

Det är väl inte tu tal om att häradshövdingtiteln har gamla, fina traditioner. Men häradena finns ju inte längre kvar, och man har en känsla av att den titeln i storstäderna ändå skulle vara litet verklighetsfrämmande. Även titeln lagman har ju traditioner i svenskt rättsliv, och den kommer att göra sig bra i detta sammanhang.

Herr Alexanderson påtalade att det här blir en dubbling därför att lagmän förekommer även i hovrätterna. Men en sådan dubbling har ju förekommit också i andra sammanhang. Vi kan bara erinra om assessorerna, som har funnits i både rådhusrätt och hovrätt. Man har inte hört att användandet

av den titeln har medfört några nämnvärda komplikationer.

I ett tidigare inlägg nämnde herr Alexanderson att domkretsarna inte alltid skulle behöva sammanfalla med kommunerna, utan att man mycket väl skulle kunna tänka sig att en kommun delades och alltså kom att inrymma två domsområden. Vissa olägenheter skulle ändå följa med detta. Kommunernas invånare går till kommunkontoret för kommunens angelägenheter. Men när det gällde exempelvis domstolskanslist- och inskrivningsärendena skulle man behöva skilja på sig och gå till olika områden, och det skulle kanske te sig litet egendomligt. Även vid val av nämndemän inom kommunen skulle det kanske bli vissa komplikationer. Frågan är om bara delar av kommunen skulle väljas nämndemän eller om dessa skulle väljas av hela kommunalfullmäktige.

Utskottet har därför sagt att man i en framtid kan godta en delning när det gäller mycket stora kommuner, exempelvis Stockholms stad. Men i andra fall, anser utskottet, bör domkretsarna följa kommungränserna.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att med anledning av föreliggande yrkanden propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls till en början vad utskottet hemställt i *punkten A*.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de avseende *punkten B* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Erik Svedberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Svedberg, Erik*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Erik Svedberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 58;

Nej — 71.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i *punkten C*.

I följd av kammarens beslut under punkten B, anförde nu herr förste vice talmannen, utginge utskottets hemställan i *punkten D 1*.

Därpå bifölls vad utskottet hemställt i *punkten D 2*.

Herr förste vice talmannen yttrade vidare, att till följd av kammarens beslut under punkten B jämväl utskottets hemställan i *punkten E 1* utginge.

I fråga om *punkten E 2*, fortsatte herr förste vice talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Alexanderson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Härefter gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alexanderson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38 punkten E 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Alexanderson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 22.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidkommande *punkten F*, anförde nu herr förste vice talmannen, hade yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

Ang. enhetlig organisation av de allmänna underrätterna

2:o), av herr *Alexanderson*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen; samt

3:o), av herr *Ernulf*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av honom vid utlåtandet anförda reservationen.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alexanderson* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38 punkten F, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Alexanderson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 56.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls sedermera utskottets hemställan i *punkten G*.

Ytterligare gjordes enligt de beträffande *punkten H* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidare gjorde herr förste vice talmannen i enlighet med de avseende *punkten J* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare därpå att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr *Alexanderson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 6 betecknade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alexanderson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38 punkten J, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Alexanderson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 6 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 77;
Nej — 50.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på särskilda propositioner vad utskottet hemställt i *punkterna K—M*.

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 26, i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående riksdagens lokalfrågor på längre sikt m. m. jämte motioner.

I skrivelse till riksdagen den 25 februari 1969 hade styrelsen för riksdagens förvaltningskontor yrkat, utom annat, att riksdagen skulle

1. besluta, att fortsatt utredning av riksdagens lokalfrågor på längre sikt skulle bedrivas enligt de riktlinjer, som angivits i skrivelsen, och att program för en arkitekttävling skulle avse förslag till riksdagshus enligt i princip något av alternativen 1 eller 2 i byggnadsstyrelsens utredning »Riksdagens hus»;

2. godkänna, att huvuddelen av riksdagsbiblioteket enligt riktlinjer, som angivits i skrivelsen, skulle förläggas utanför riksdagshuset och icke omfattas av lokalprogrammet för ett permanent riksdagshus eller av programmet för arkitekttävlingen; samt

3. besluta, att förberedelserna för arkitekttävlingen skulle avse en nordisk arkitekttävling.

I byggnadsstyrelsens utredning »Riksdagens hus» hade angivits följande

de tre alternativa lösningar av riksdagens och riksdagsbibliotekets mera långsiktiga lokalprogram:

Alt. 1 Ombyggnad av nuvarande riksdagshus

Alt. 2 Nybyggnad på Helgeandsholmen

Alt. 3 Nybyggnad på Nedre Norrmalm

Inom ramen för alt. 3 hade tre underalternativ för riksdagshusets placering på Nedre Norrmalm (vid Gustav Adolfs torg) närmare studerats, som i betänkandet beskrevs så:

3 a, förläggning till kvarteren Johannes Större, Vinstocken och Jakob Mindre med gräns i norr mot Jakobsgratan samt innebärande i stort sett en anpassning till cityplanen (City 67) och sålunda små förändringar av denna;

3 b, förläggning till kvarteren Vinstocken och S:t Per samt del av kvarteret Jakob Mindre, innebärande ett överskridande av Jakobsgratan norrut och måttliga förändringar av cityplanen;

3 c, förläggning till kvarteren Vinstocken och S:t Per samt del av kvarteret Jakob Mindre, innebärande ett överskridande av Jakobsgratan norrut och relativt stor omarbetning av cityplanen för området söder om Herkulesgatan.

I anledning av skrivelsen hade väckts

A) motionen II:1061, av herr *Engskog*; samt

B) motionen II:1117, av herr *Ullsten m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta, att program för en arkitekttävling om riksdagens hus skulle avse förslag till riksdagshus enligt i princip något av alternativen 1, 2 eller 3 i byggnadsstyrelsens utredning »Riksdagens hus».

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

1) att riksdagen måtte med bifall till hemställan under 1 i förevarande skri-

velse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor och med avslag på motionerna II:1061 och II:1117 besluta, att fortsatt utredning av riksdagens lokalfrågor på längre sikt skulle bedrivas enligt av utskottet i utlåtandet angivna riktlinjer och att program för en arkitektävling skulle avse förslag till riksdagshus enligt i princip något av alternativen 1 och 2 i byggnadsstyrelsens utredning »Riksdagens hus»;

2) att riksdagen måtte med avslag på hemställan under 2 i skrivelsen besluta, att lokalprogrammet för ett permanent riksdagshus och programmet för arkitektävlingen skulle innefatta riksdagsbiblioteket i den utsträckning som utskottet i utlåtandet angivit;

3) att riksdagen måtte med bifall till hemställan under 3 i skrivelsen besluta, att förberedelserna för arkitektävlingen skulle avse en nordisk arkitektävling.

Reservation hade avgivits av herrar *Stefanson* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Larsson* i Umeå (fp) och *Stridsman* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av hemställan under 1 i förevarande skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor, med bifall till motionen II:1117 och med avslag på motionen II:1061 besluta, att fortsatt utredning av riksdagens lokalfrågor på längre sikt skulle bedrivas enligt av reservanterna angivna riktlinjer och att program för en arkitektävling skulle avse förslag till riksdagshus enligt i princip något av alternativen 1, 2 och 3 i byggnadsstyrelsens utredning »Riksdagens hus».

Vid utlåtandet fanns därjämte fogat ett särskilt yttrande av herr *Palm* (s).

Herr **STEFANSON** (fp):

Herr talman! Återigen får vi i riksdagens slutskede upp till avgörande

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt
frågan angående riksdagens lokalfrågor på längre sikt.

Den arkitektävling som riksdagen i dag beslutar gäller en parlamentsbyggnad som skall tas i bruk i början av 1980-talet. Den skall fylla framtidens krav på funktionsduglighet, ges den representativa utformning som man kan kräva av landets främsta offentliga byggnad och på ett lämpligt sätt flyta in i huvudstadens arkitektur. Det är uppenbart att de arkitekter som skall delta i denna tävling måste ges vida möjligheter att få utlopp för sitt kunnande, sin fantasi och den framtidsvision som krävs för att utforma den byggnad där 1980- och 1990-talens riksdagsmän skall arbeta.

Det är naturligtvis utomordentligt svårt för oss att i dag bedöma vilka krav man bör ställa på framtidens parlamentsbyggnad. Det första och viktigaste kravet är ändamålsenlighet. Vi måste ställa helt andra fordringar på 1980-talets arbetsmöjligheter för riksdagsmännen än vad vi har i dag. Jag tror och hoppas att det krav på en fördjupad demokrati som allt fler grupper av vårt folk reser, en krympning av avståndet mellan den enskilda människan och dem som förbereder och fattar beslut i olika sammanhang, skall medföra närmare kontakter mellan riksdagsmännen och deras väljare. Här för behövs det vidgade utrymmen att ta emot människor för enskilda samtal, vidgade resurser för korrespondens och kontakter med väljarkåren. Det är sannolikt att framtidens mera komplicerade samhällsbild ställer allt större fordringar på allt fler riksdagsmän. Det kommer att krävas ännu mer förberedelser och inträngande studier för att de skall kunna utföra ett bra riksdagsarbete.

Det nya riksdagshuset måste ge en trivsamt och inspirerande arbetsmiljö åt dem som skall arbeta där. Den utveckling som sker inom konferens- och kontorstekniken bl. a. i fråga om telekommunikationer och datateknik kan

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

också komma att påverka arbetsförhållandena för framtidens riksdagsmän och ställa större krav både på utrustning och utrymme än vad vi i dag kan bedöma.

Det är således utomordentligt svårt att i dag med säkerhet avgöra vilka anspråk framtiden kommer att ställa på riksdagsmännens arbetsförhållanden och arbetsutrymme. Ett är dock säkert: När vi nu går att konkretisera planerna på det nya riksdagshuset genom utlysande av en arkitektävling får inte denna tävling låsas i ett för snävt program. Tävlingsprogrammet måste ges möjlighet till flexibilitet i utformningen, det måste tillgodose framtida krav på utrymmen att växa i.

Låt mig säga att jag personligen inte har något att invända mot den arkitektoniska utformningen av det hus som vi nu arbetar i. Jag vänder mig inte heller definitivt mot Helgeandsholmsalternativet, men jag vill att de som en gång i framtiden har att fatta beslut om riksdagshusets läge och utformning skall ha möjlighet att väga dessa alternativ mot andra. Jag har tagit starkt intryck av de expertutlåtanden som framhållit att de utrymmen som står till buds på denna holme är alltför snäva och inte ger möjlighet att tillgodose anspråk på ökade utrymmen i framtiden.

Kungl. byggnadsstyrelsen t. ex., ett av de statliga expertorgan som tillfrågats, framhåller i ett av sina utlåtanden att riksdagens lokalfråga är av den storleksordningen att lokalbehovet vid en förläggning till Helgeandsholmen, med hänsyn bl. a. till konsekvenserna för stadsbilden, inte med säkerhet kan tillgodoses. Vissa delar kan behöva placeras utanför men ändå nära Helgeandsholmen. Härtill kommer, säger byggnadsstyrelsen, behovet av lokaler för framtida expansion. Byggnadsstyrelsen har försökt utreda riksdagens hittillsvarande tillväxt, som synes uppgå till cirka 1,5 procent per år. I sin skrivelse av den 20 januari detta år

till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor gör kungl byggnadsstyrelsen jämförelser mellan de alternativ som är innefattade i riksdagens fjolårsbeslut. Där framhåller byggnadsstyrelsen om helgeandsholmsalternativet bl. a. följande:

De stadsbildsmässiga riskerna av ett funktionellt fullgott riksdagshus på Helgeandsholmen är betydande. De kan antas öka med ökade lokalbehov och det kan inte uteslutas att en sådan ökning kan komma att krävas redan i tävlingsprogrammet. Om riksdagen till den tidpunkt då lokaliseringsfrågan kan avgöras vill ha kvar ett alternativ till Helgeandsholmen, kan ett sådant endast erbjudas på nedre Norrmalm vid generösare villkor än vad en avgränsning till Jakobsgatan innebär. Kungl. byggnadsstyrelsen förordar således alternativen 3 b och 3 c.

Samtidigt med riksdagshusfrågan drivs också inom byggnadsstyrelsen en utredning om ett förvaltningscentrum inom Nedre Norrmalm, avsett att i första hand tillgodose statsdepartementens lokalbehov. Området för detta förvaltningscentrum gränsar till och sammanfaller delvis med det tävlingsområde på Nedre Norrmalm som inkluderas i förra årets riksdagsbeslut, alltså i alternativen 3 b och 3 c. Dessa båda frågor, riksdagshus och lokaler för statsdepartementen, har således starkt samband med varandra. Kungl. byggnadsstyrelsen konstaterar i utlåtande till chefen för finansdepartementet, daterat den 7 januari 1969, dels att mycket goda möjligheter till samband mellan riksdag och statsdepartement erhålles om riksdagen förlägges till Nedre Norrmalm, dels att expansionsmöjligheterna för såväl riksdag som departement synes tillräckliga för avsevärd tid, under förutsättning att de planrevisioner kommer till stånd som en förläggning av riksdagshuset enligt alternativ 3 c förutsätter.

Intressant och enligt min mening av mycket stor betydelse vid bedömning-

en av denna fråga är det utlåtande som statens planverk har avgivit till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor. Verket förordar för sin del en förläggning av riksdagen till Nedre Norrmalm trots de initialsvårigheter som är förknippade med genomförandet. Av de studerade underalternativen, 3 a, 3 b och 3 c, förordar verket närmast alternativ 3 c, men framhåller att valet av alternativ är en fråga som ytterligare måste belysas vid genomförandet av den föreslagna arkitekttävlingen. Verket uttalar även sin förmodan att staden i denna viktiga angelägenhet är villig att medverka till en omprövning av den antagna cityplanen i här aktuella delar. Planverket understryker också angelägenheten av att tävlingsområdet ges sådan omfattning att de tävlande tillförsäkras erforderlig rörelsefrihet för att dels utforma själva riksdagshuset och därtill mer eller mindre direkt anslutande områden för framtida expansion, dels också göra erforderliga anpassningar i trafiksystemet.

Som skäl mot en utvidgning av tävlingsområdet till att omfatta även Nedre Norrmalm norr om Jakobsgatan har från stadens sida främst angivits att den av staden uppgjorda cityplanen skulle komma att rubbas. Beträffande de farhågorna konstaterar planverket att enligt dess mening en tävling omfattande även området norrut till Herkulesgatan inte skulle behöva rubba några bärande huvuddrag i cityplanen. Det skulle t. o. m., säger verket, kunna vara värdefullt att i samband med en arkitekttävling få vissa problem beträffande trafiksystemet genomlysta.

Till utskottets utlåtande är fogad en reservation av folkpartiets ledamöter i utskottet och två centerpartister. Vi finner det naturligt att riksdagen står fast vid det förra året fattade beslutet, vilket således innebär att även alternativ 3 b och 3 c bör ingå i tävlingsprogrammet. Ett sådant beslut binder varken riksdagen eller Stockholms stad för en viss lösning, men ger väsentligt

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt ökad handlingsfrihet vad gäller det slutgiltiga avgörandet i byggnadsfrågan, när detta en gång i framtiden skall träffas.

Det huvudsakliga skälet till att bankoutskottet inte håller på sitt förslag från förra året utan accepterar det reducerade program som förvaltningskontorets styrelse nu framlägger och som innebär en begränsning till alternativ 1 och 2 — ombyggnad och tillbyggnad här på Helgeandsholmen — är hänsynen till det s. k. kommunala planmonopolet. Några legala hinder synes enligt utskottet emellertid inte föreligga för Kungl. Maj:t att mot stadens vilja föreskriva en stadsplaneändring som möjliggör ett riksdagshusbygge på ett område upp till Herkulesgatan enligt alternativ 3 b och 3 c. Därtill kommer att enbart anordnandet av en arkitekttävling formellt sett inte kan sägas innebära något intrång i det kommunala planmonopolet, även om det naturligtvis i viss mån fördröjer den nu aktuella cityplaneringen. Men sedan utskottet således konstaterat att det inte föreligger några formella hinder för Kungl. Maj:t att gå emot planmonopolet säger utskottet att det för sin del anser att planmonopolet bör respekteras och att staten inte mot stadens beslut bör driva frågan om att utvidga tävlingsprogrammet längre än som nu skett.

Jag tycker att det är bra att man respekterar det kommunala planmonopolet, men jag kan i detta fall inte uppbringa den respekt för det kommunala planmonopolet som utskottet givit uttryck för. Jag anser, att det primära ansvar och den primära skyldighet som vi riksdagsmän i dag ger gentemot framtiden kräver att vi beslutar om ett tävlingsprogram som ger vida möjligheter för de i tävlingen deltagande arkitekterna att utforma ett funktionsdugligt riksdagshus vilket kan uppfylla alla de krav som kommande decennierna och sekler riksdagsmän kan tänkas ställa. Då det enligt de av mig åberopade remissinstanserna synes vara möjligt för

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

riksdagen att hålla på förra årets beslut utan att detta bereder staden oöverkomliga svårigheter, såge jag helst ett uppreparande av detta beslut. Jag har mycket svårt att acceptera att staden genom sitt ställningstagande så hårt binder riksdagens möjligheter att allsidigt pröva olika lösningar.

I vår reservation har vi emellertid eftersträvat en lösning som inte behöver aktualisera frågan om det lokala planmonopolet. En förutsättning härför är att riksdagen och staden träder i förhandlingar med varandra om de aktuella stadsplanefrågorna. Att detta inte skett tidigare torde starkt ha bidragit till att saken nu lästs i ett så för riksdagen otillfredsställande läge.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Vid ett tidigare tillfälle, när frågan om riksdagshuset behandlades, tyckte jag att det var tillfredsställande att vi förde diskussionen ut över Helgeandsholmens gränser och att man tog in i blickpunkten även Nedre Norrmalm. Jag tillät mig då att säga att vi inte bör bortse från att det, om man på detta sätt går över Strömmen, kan hända att man lägger stora delar av staden öde under jag var blygsam den gången och sade ett decennium eller något i den stilen. Jag sade också vid detta tillfälle att det för mig framstod som ytterst angeläget att man hade en god kontakt med Stockholms stad i detta ärende och tog hänsyn till de synpunkter och opinionsyttringar som kunde växa fram.

Vi har nu fått ett besked om Stockholms stads inställning och om hur stora delar av befolkningen här i staden ser på det förhållandet att en stor del av Nedre Norrmalm skulle läggas öde låt oss säga under ett 20-tal år, eller fram till år 2000 som det i värsta fall kan röra sig om.

Det finns här en viss benägenhet att

se detta ärende låt mig säga ur evighetens synvinkel. Man har sagt att det är fråga om ett riksdagshus för generationer, och det har talats om ett riksdagshus för århundraden. Men det finns väl egentligen inte så starka skäl för ett sådant antagande. Detta riksdagshus har fyllt sin funktion i 65 eller 70 år när de nya lokalerna tas i anspråk, och vi har knappast anledning att anta att vi är så skickliga och kan blicka så långt in i framtiden beträffande den lämpliga utformningen av riksdagshuset att vi vet hur det skall se ut och fungera och hur vi skall arbeta om hundra år. Vi kan väga allt detta tillsammans med det konstaterande som görs i utskottsutlåtandet, att det här inte är fråga om att uppföra en monumentalbyggnad utan framför allt om att bygga ett funktionsdugligt kontorshus. Då måste jag ju säga att ett sådant hus blir förslitet och omodernt på ett annat sätt än en monumentalbyggnad. För allt i världen, man har ju upplevt att även sådana blir omoderna, men det kommer inte att finnas samma intresse att försvara och bevara en byggnad som framför allt har kontorsfunktioner och som inte har arkitektoniska och monumentala funktioner i stadsbilden.

Därför tror jag att det kan vara nyttigt att konstatera att det hus som diskuteras väl inte kommer att fungera mycket längre än många andra hus som byggs under det kommande decenniet, varför det kommer att bli förutsättningar för omprövningar. Det är mot den bakgrunden som jag tycker att man skall se den belastning som det onekligen har inneburit och innebär för stadens invånare med Nedre Norrmalmsregleringen, som startade för 25 år sedan och som vi inte gärna vill uppleva under låt oss säga 20—25 år till. Jag tycker att det är viktigt att sätta ihop de här två omständigheterna för att få ett riktigt perspektiv på den situation vi befinner oss i. Det är också mot den bakgrunden som jag kan säga, att jag tycker att det är bra att utskottet nu

har landat på den ståndpunkt man gjort i det föreliggande förslaget.

Det finns i utskottsutlåtandet några formuleringar som jag måste erkänna att jag delvis inte har kunnat tillgodogöra mig. En av dem har jag inte begripit, och så finns det en annan formulering som jag hoppas att jag har missförstått. Det sägs i utskottsutlåtandet att när nu staden bestämt har fasthållit vid önskemålet att riksdagen efter provisorietiden ånyo skall förläggas till Helgeandsholmen »bör givetvis kunna påräknas en positiv bedömning» från stadens sida av de byggnadsplaner som arkitekttävlingen för riksdagens del resultera i. Jag vet inte riktigt hur detta skall uppfattas. Vill utskottet göra någon sorts in-teckning i stadens framtida bedömning av saken och säga att när nu riksdagen varit snäll mot staden, så får staden vara snäll tillbaka någon gång i framtiden? Jag tycker att den uppläggningsen inte är riktigt tillfredsställande. Man får väl utgå från att när stadens myndigheter en gång i framtiden skall hantera ärendet, så skall de göra det med den övöld och den objektivitet som kan förväntas av myndigheter som arbetar i ansvarigt sammanhang.

På den andra punkten som jag inte riktigt förstår säger utskottet att det finner skäl att rikta invändning mot ett av de argument som anförts i diskussionen om riksdagens förläggning utanför Helgeandsholmen. Vad man sedan tar upp är den omständigheten att det bl. a. i stadsfullmäktigedebatten i Stockholm har sagts att även om riksdagshuset förläggs på någon annan tomt än här på Helgeandsholmen, så kommer man fördenskull inte att bli av med det hus som finns här på tomten. Detta får ses mot bakgrunden av den mångåriga diskussion — den har kanske rent av pågått alltifrån riksdagshusets tillkomst och fram i våra dagar — i vilken det har sagts att den här byggnadens placering och volym är förödande både för slottets monumentalverkan och för sam-

bandet mellan Saltsjön och Mälaren. Många har trott att om vi flyttade riksdagen till ett hus någon annanstans så skulle den nuvarande byggnaden demoleras, man skulle få fritt spelrum mellan vattnen och slottet skulle framträda i all sin monumentalitet. I stadsfullmäktige har sagts att man inte tror på det där, och utskottet riktar också en gensaga mot det talet. Men i de följande meningarna sägs: »Förvaltningskontorets styrelse uttalar att det 'vid en realistisk bedömning' numera inte föreligger förutsättning för att det nuvarande riksdagshuset rives därest riksdagen skulle förläggas till Nedre Norrmalm. Utskottet vill understryka att i det angivna hypotetiska fallet frågan om riksdagshusets framtid givetvis skulle få underställas riksdagen.»

Jag förstår inte den uppläggningsen. Vill man med detta säga att riksdagshuset sannolikt kommer att ligga kvar men att det ankommer på riksdagen själv att bestämma vad som skall hända med detta hus? Är det detta man vill ha sagt måste jag framhålla, att det väl inte är någon som tror att riksdagen någonsin kommer att fatta beslut om en demolering av denna byggnad. Jag tycker att det är rätt viktigt att det blir fastslaget vad utskottet har velat säga med dessa meningar. Jag är nämligen fullständigt övertygad om att man i den allmänna opinionen ständigt kommer tillbaka till den tanken att om vi kan flytta på riksdagshuset kommer vi att uppnå en arkitektonisk verkan på Helgeandsholmen som många människor eftersträvar.

Jag är för min del inte fullt så pessimistisk när det gäller utformningen av riksdagens hus här på Helgeandsholmen. Jag kan inte riktigt instämma i det allmänna skallet på detta hus. Är det någonting som kanske inte känns alldeles tillfredsställande är det den puckel som finns på baksidan av riksdagens hus och som rymmer riksbanken. Just det förhållandet gör att jag tror att det i rätta ögonblicket kommer att framstå någon arkitekt, som kan ge oss

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

ett riksdagshus och måhända en plenisal vettande ut mot fjärden, skapa en byggnad som ligger över vattnet på ett tilltalande sätt. Då blir det verkligen sanning i stadens eget talesätt: »Staden som flyter på vattnet.»

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! Personligen har jag i dag samma uppfattning som redovisas i bankoutskottets utlåtande i fjol, vilket utlåtande riksdagen godkände efter en spänningsladdad debatt en majnatt under de sista timmarna av riksdagens vårsession. Frågan gällde vilket tävlingsområde arkitekterna skulle få arbeta med för att ha möjlighet att precisera olika alternativ inför den slutliga prövningen av var det nya permanenta riksdagshuset skall placeras.

Nu har det ändå hänt en del sedan riksdagen i fjol fattade sitt beslut — Stockholms stadsfullmäktige har beslutat att inte gå med på en utsträckning av tävlingsområdet till att omfatta samtliga de alternativ som redovisades i bankoutskottets utlåtande. Man hade nog förväntat sig att Stockholms stadsfullmäktige skulle och borde ha intagit en mera positiv och generös hållning till riksdagens hemställan. Min personliga uppfattning om inskränkningen av tävlingsområdet är, att just denna i det långa loppet säkerligen kommer att framstå såsom ett mindre lyckat beslut av Stockholms stadsfullmäktige, ett beslutsom säkerligen inte bara Stockholms stad kommer att lida av utan även riksdagen. Men, herr talman, då jag är en varm anhängare av den kommunala demokratin även vad gäller det kommunala planmonopolet, måste jag konstatera, att när Stockholms stadsfullmäktige har fattat sitt beslut bör inte riksdagen sätta sig över fullmäktiges beslut, även om detta skulle vara formellt möjligt. Jag ber därför, herr talman, att få hemställa om bifall till bankoutskottets utlåtande, som innebär att täv-

lingsområdet endast kommer att omfatta Helgeandsholmen.

Med anledning av herr Lidgards fråga vill jag upplysa om att vi inom utskottet diskuterat för vilket ändamål detta hus så småningom eventuellt skall användas. Jag anser det alldeles självklart att det är riksdagen som skall fatta beslut om en sådan sak. Riksbanken har ingen som helst möjlighet att annektera detta hus utan vidare, utan det må ankomma på riksdagen att avgöra till vilket ändamål huset skall användas.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det finns tillfällen i det här huset då man förnimmer en stark vilja hos kammaren att få gå till beslut, nämligen i sådana lägen då man anser att en fråga är tillräckligt diskuterad. Jag har en känsla av att vi befinner oss i ett sådant stämningsslag just nu när vi diskuterar området för den planerade arkitekttävlan om det nya riksdagshuset. Viljan att snabbt komma fram till beslut understryks också av att vårsessionen lider mot sitt slut och att vi har många frågor kvar att behandla. Därför är det inte min avsikt att nämnvärt förlänga denna debatt, då frågan fick en grundlig behandling här i riksdagen en natt i maj månad för ett år sedan.

Men, herr talman, ändå några ord innan klubban faller, för att motivera det särskilda yttrande som jag fogat till bankoutskottets utlåtande i detta ärende. I fjolårets riksdagsdebatt fick jag tillfälle att utveckla de starkt kritiska synpunkterna på att arkitekttävlan hotades bli begränsad till *ett* område — utan alternativ. Riksdagen beslöt då att möjliggöra ett val mellan Helgeandsholmen och en rimlig placering på Nedre Norrmalm. Det smala markområde som ligger mellan Freds- och Jakobsgatorna har aldrig verkat lockande.

Det må vara nog sagt om jag på nytt

vill understryka ett beklagande av det motsländ som tanken på ett utvidgat tävlingsområde för ett nytt riksdagshus har mött. Det är många som inte har övertygats om klokheten i att begränsa den valfrihet som hade kunnat hållas öppen till ett slutgiltigt avgörande, om vi hade kunnat påräkna stöd för riksdagens ställningstagande år 1968.

Jag är alltså av samma mening i år som i fjol, då vi erinrade om de många betydelsefulla institutioner och framträdande kulturpersonligheter som höjt ett varnande finger inför utsikten av en ny och alltför hård exploatering av Helgeandsholmen. I den fortsatta debatten har med rätta talats om vårt behov av visioner även i stadsplanefrågorna. Sannolikt hyses olika visioner om det nya riksdagshuset, som skulle höja sig i all sin glans på den lilla Helgeandsholmen, men visionerna bör dock inte helt frigöras från lärdomarna i det förflutna.

Hur värdefullt det än kan vara att inte helt bortse från vad som tidigare engagerat så många visar den debatt som började i riksdagen år 1888 och som pågick i decennier inom och utanför riksdagen.

Det har under de senaste månadernas debatt sagts att frågan är komplicerad. Hur komplicerad den är, därom råder delade meningar. Stockholms stad är ganska långt framme i arbetet med att omdana Nedre Norrmalm. Naturligtvis upplevs varje försening som ett hot i detta arbete medan statens lokal- och byggnadsintressen aktualiseras från tre håll. Kungl. byggnadsstyrelsen som har att ordna statsdepartementens och ämbetsverkens lokalfrågor är av naturliga skäl starkt oroad av en ökad kontorisering av Gamla stan. Riksdagen beslutar i sin lokalfråga och en tredje intressent här i hjärtat av Stockholm är riksbanken som också är sin egen lokalhållare, vilket det har erinrats om alldeles nyss.

De olika bedömningar och intressen

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt som på detta sätt aktualiseras tycks sannerligen inte ha underlättat möjligheten att i ett slag få ett samlat grepp i dessa frågor. Intressena har i vissa avseenden olyckligtvis inte kunnat sammanföras. För att redovisa bedömningar på ett område som detta anser jag att det har fallit sig naturligt att lyssna på statens planverk. Dess uppgift är att redovisa en samlad syn på dessa frågor och det ger ett värdefullt nytillskott — ännu inte två år gammalt.

Tidpunkten torde inte vara den rätta att nu tala om skönhetsvärden och traditioner. Vissa ansatser har redan förekommit i offentliga sammanhang, men en sådan debatt blir lätt starkt subjektiv och många diskussionsinlägg som förekommit har varit mycket överdrivna. Det är alltid beklagligt när argumentationen övergår i agitation i frågor av detta slag. De överord som använts i den förda debatten får säkerligen mycket snart sina rätta proportioner. Det kunde verka lockande att polemisera mot en del av det som sagts, men betydelsefullare är att det senaste årets debatt blir analyserad med beaktande av den debatt som fördes i anslutning till att detta hus byggdes på Helgeandsholmen omkring sekelskiftet. Detta gäller inte minst synpunkterna på den omgivande miljön.

Jag vill understryka, att de som redan nu med stor kraft framfört de estetiska argumenten sannerligen inte är offer för någon slags världsfrånvändhet. Det är känt att Hjalmar Branting och Värner Rydén hyste stort intresse för de estetiska värdena och för hur miljön på den relativt trånga Helgeandsholmen skulle utformas för att på ett bättre sätt ställa det svenska riksdags-huset i blickfånget.

Den färgstarke ordföranden i Stockholms skönhetsråd, Fredrik Ström, tog ofta till orda då Stockholms skönhetsvärden kunde anses hotade. Det gjorde han många gånger också i debatten om detta hus — vars arkitektur han sannerligen inte gillade — och ut-

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt
formningen av dess närmaste omgivning.

Skaparen av Stockholms stadshus, professor Ragnar Östberg, tillhörde också de mycket kritiska, vilket framgått av många skrifter och artiklar som han författat. Han ansåg att den svenska riksdagshusbyggnaden var mycket lik den tyska, som han ansåg hade blivit omplanterad i stockholmssmiljö — jag citerar — »med frånaste känslor frihet för land och vattendrag vilka senare fått karaktären av djupa diken mellan höga kajer».

Ragnar Östberg tillhörde som bekant dem, som upprepade gånger framhöll angelägenheten av helhetssyn med beaktande av omgivningen vid allt arkitektoniskt skapande. Med stor skärpa underströk Ragnar Östberg att slottets placering skett med utnyttjande av terrängen, medan riksdagshusets placering innebär en missbehandling av terrängförhållandena.

Herr talman! Beslutet här i kammaren kommer säkerligen, med hänsyn till grupperingen i utskottet, att resultera i att arkitekttävlingen blir begränsad till Helgeandsholmen. Det finns mycket att lära av det förflutna och det finns alla skäl att vara lyhörd när det gäller en av de stora föregångarna på detta område, mannen som skapade Stockholms stadshus — denna oomstridda byggnad på en oomstridd plats; denna underbara byggnad vid Riddarfjärden!

Riksdagshusfrågan hade varit värd en betydligt generösare behandling — åtminstone på detta stadium — inför riksdagens slutgiltiga avgörande i denna fråga.

Med hänvisning till det särskilda yttrande som jag fogat vid bankoutskottets utlåtande och med hänvisning till vad jag nu anfört vill jag anmäla att jag kommer att avstå vid den förestående voteringen.

Häri instämde fru *Wallentheim* (s).

Herr LARFORS (s):

Herr talman! 1968 års riksdag beslöt att en arkitekttävling, omfattande fem olika alternativ, skulle utlysas om det framtida permanenta riksdagshusets förläggning och utformning. Till följd av ett majoritetsbeslut i stadsfullmäktige i Stockholm, för vilket redogörs i utskottsutlåtandet, har dock den av riksdagen beslutade arkitekttävlingen kommit att ställas på framtiden.

Stockholms stadsfullmäktige har med stöd av det s. k. kommunala planmonopolet begränsat arkitekttävlingen — till att omfatta enbart Helgeandsholmen och ett mindre område mellan Gustav Adolfs torg och Jakobsgatan. Då det sistnämnda alternativet är ur planlösningssynpunkt olämpligt för att inte säga helt omöjligt när det gäller att bygga ett funktionsdugligt och representativt riksdagshus, återstår sålunda endast Helgeandsholmen med utnyttjande av det nuvarande riksbankshuset eller den mark där detta hus är beläget.

Riksdagsbeslutet 1968 uteslöt inte att ett framtida riksdagshus skulle kunna förläggas till Helgeandsholmen med utnyttjande av det nuvarande riksbankshuset eller den mark där det nu är beläget. Tvärtom hade detta alternativ många förespråkare. Det olyckliga är att stadsfullmäktige i Stockholm genom sitt beslut förhindrat att en arkitekttävling om riksdagens permanenta hus kommer att omfatta alla de fem ursprungliga alternativen.

Riksdagens hus är dock en riksangelägenhet, och därför borde Stockholms stadsfullmäktige ha avvaktat en sådan arkitekttävling innan de genom ett majoritetsbeslut band sig — och därmed även riksdagen — för lokaliseringen av riksdagens hus. Riksintresset borde här ha haft företräde framför andra intressen. Jag vill också återropa de uttalanden som gjorts av byggnadsstyrelsen och planverket samt andra grupper och framstående personer, vilka uttalat sig för att en arkitekttävling om riksdagens hus borde ha fått omfatta även

de delar av Nedre Norrmalm som inrymdes i riksdagens beslut 1968.

Helt naturligt kan — och så har även skett — kommersiella och ekonomiska intressen häremot anföras. Man måste dock ställa frågan om inte i en demokratisk nation som vår de för hela riket vitala bedömningarna skall ställas framför de av Stockholms stadsfullmäktige gjorda värderingarna. Riksdagens hus är en riksangelägenhet, som inte bara rör den närmaste framtiden utan generationer och kanske t. o. m. något sekel. Det är en nationell fråga, där Stockholms stad borde ta hänsyn till och underordna sig riksintresset, i all synnerhet som det också finns skäl att ta hänsyn till vad turister och andra utländska gäster i framtiden kan komma att säga. Det kan tänkas att man kommer att se det som ett tecken på nedvärdering av riksdagens betydelse om dess eget hus ej givits en representativ placering i stadsbilden eller fått en dålig utformning på grund av alltför begränsat markutrymme.

När Stockholms stadsfullmäktiges majoritet med åberopande av det kommunala planmonopolet till dess yttersta gräns har avvisat en arkitekttävling i den omfattning som riksdagen beslöt 1968, har hela frågan hamnat i en återvändsgränd. En fortsatt strid om vilket område en arkitekttävling borde omfatta skulle endast medföra ytterligare många års försening, och då förefaller en sådan strid meningslös. Tanken på ett riksdagens hus mellan Gustav Adolfs torg och Jakobsgatan är orealistisk, och en arkitekttävling om ett permanent riksdagshus måste nu begränsas till Helgeandsholmen, varvid det nuvarande riksbankshuset eller den mark, där det är beläget, tas i anspråk.

Fastän jag starkt ifrågasätter denna begränsning av en arkitekttävling om det framtida permanenta riksdagshuset, vill jag icke i det läge vari frågan nu hamnat motsätta mig förslaget. Anledningen härtill är att riksdagen inom rimlig tid måste söka finna en lösning på

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt frågan om det framtida permanenta riksdagshuset. Jag beklagar dock att arkitekttävlingen icke fick omfatta det program som riksdagen beslöt 1968 och att ställningstagandet till var riksdagens framtida permanenta hus skulle placeras och hur det skulle utformas fick anstå tills en arkitekttävling genomförts.

Av det skäl som jag nu anfört, dvs. risken för en försening med ordnandet av en arkitekttävling om riksdagens hus, kan jag inte biträda reservationen i ärendet. Däremot vill jag anmäla att jag gärna instämmer i herr Palms till ärendet fogade särskilda yttrande.

Till slut kan jag inte låta bli att i avslutning till detta ärende göra några kanske högst personliga kommentarer.

Det är väl ganska riskfritt att göra det antagandet att detta ärende i framtiden kommer att granskas av många personer, såväl intresserade riksdagsmän som forskare. Jag tror att denna framtida granskning inte kommer att begränsas bara till ärendets sakinnehåll, utan än mer kommer att röra sig om sättet för detta ärendes handläggning.

Under flera år har frågan om ett nytt permanent riksdagshus varit föremål för riksdagens behandling. Riksdagen själv är inte felfri när det gäller den situation som riksdagsfrågan nu hamnat i. Frågan om det nya riksdagshuset och dess förläggning borde ha tagits upp av riksdagen långt tidigare. Men det mest intressanta för framtida forskare blir nog frågans behandling under det senaste året.

År 1968 fattar riksdagen beslut om en arkitekttävling med fem olika alternativ. Därefter fattar Stockholms stadsfullmäktige ett beslut som skär bort två av dessa alternativ från tävlingen. Två demokratiskt valda, parlamentariska församlingar har således fattat olika beslut i denna för hela landet betydelsefulla fråga. Skall i detta läge den parlamentariska församling av dessa två som har formell och reell befogenhet därtill använda dessa befogenheter och

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

tvinga den andra parten att ge efter? Vore ett sådant handlande att betrakta som god demokrati? För min egen del ifrågasätter jag det. I stället vill jag nog se den parlamentariska församling, som tar hänsyn till i andra sådana församlingar fattade beslut även om den hade möjligheter att underlåta att göra det, såsom företrädare för god parlamentarisk demokrati. Om andra bedömer saken som jag, det vet jag inte.

Det brukar ibland sägas att demokrati är något mycket svårt. Beslutsförfarandet i ärendet om arkitekttävling angående riksdagens framtida hus är ett exempel på detta.

Tack herr talman!

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp):

Herr talman! Det är en ansvarslös attityd som visas upp av herrar Palm och Larfors med något instämmande också. När det gäller vår kapacitet att bedöma skulle vi väl alla krypa bakom ett sådant yttrande, ty det är svårt för oss att behärska detta material. Men kan vi detta och har vi rätt därtill? Måste vi inte söka bilda oss en uppfattning och göra det ställningstagande som motiveras av denna uppfattning?

Jag vill i all anspråkslöshet för min egen del säga att jag uppträder i denna debatt därför att jag känner ett behov av att förklara varför jag inte finns med bland mina partivänner som undertecknat reservationen. Jag har fjärmat mig från mittenbröderna i övrigt också och gått med majoriteten, bestående av höger och vänster.

Varför har jag gjort så? Jo, jag har en känsla av att denna frågas behandling under de senaste året alltmer kommit i kontakt med det politiska kraftfältet i stadshuset och dess spänningar. Både förvaltningskontorets ståndpunktstagande och kanske ännu mera reservanternas inställning har otvivelaktigt samband med detta spänningsfält i stadshuset. Jag vill inte riktigt

acceptera att vara medagerande som ett slags atom i detta fält.

Sedan Stockholms stadsfullmäktige nu tagit definitiv ställning — vi får väl anse att så skett — uppstår det problemet för riksdagen, om riksdagen skall bli den första som i egen angelägenhet bryter det planmonopol med rätt att bestämma över sin egen mark som kommunerna erhållit av riksdagen. Detta vore ett ganska illa valt tillfälle, och en sådan åtgärd borde endast tillåtas om problemet bedömdes vara av en utomordentligt angelägen grad och någon annan lösning inte fanns att tillgå. En sådan situation anser jag inte föreligger.

I anslutning till frågan om planmonopol tillkommer så problemet med cityplaneringen. Hur länge är det möjligt att vänta med den definitiva planlösningen för Nedre Norrmalm? Vilka blir de ekonomiska konsekvenserna av en lång väntetid, och vem skall svara för dem? Vilka uppgörelser väntar oss om det blir uppehåll i decennier i förhandlingar under motivering att riksdagen — genom att göra intrång i planmonopolet — hindrar Stockholms myndigheters önskningar beträffande utbyggnaden av ett ömtåligt område i sin egen stad?

Beträffande de olika alternativen i detta sammanhang vill jag minnas att jag för ett år sedan i den här debatten anmälde min uppfattning att de tre alternativen norr om detta riksdagshus inte var av något större intresse. Framför allt gäller denna uppfattning alternativ 3 a, som väl alla har insett är värdelöst, eftersom ingen kan tänka sig en »långkatekes» praktiskt taget från Drottninggatan till Jakobs kyrka.

De båda andra alternativen — 3 b och 3 c — med kuber inskjutna i den övriga stadsbebyggelsen och med kontorsmässig utformning, vilket torde vara att vänta om detta kommer att bli ett verkligt alternativ, tror jag för min del inte blir aktuella. Men om det här blivit fråga om ett verkligt alternativ

skulle det gällt att bygga kontorshus för parlamentet.

Jag är naturligtvis litet gammalmodig — skall för övrigt snart försvinna och min gammalmodighet med mig. Jag kan emellertid svårligen förlika mig med tanken på att samlingspunkten för nationens politiska liv, parlamentshuset i landet, skall sakna all monumentalitet. De generationer som väl kommer att strömma igenom det nya parlamentshuset tror jag kommer att känna besvikelse över att uteslutande se ett banalt kontorshus som platsen för de stora livsavgörandena i nationens liv, vilka ju alltid fattas på politisk väg.

För min personliga del har jag aldrig haft någon tilltro till alternativen 3 a, 3 b och 3 c eller ansett att de haft något värde. Jag har för all del också haft svårt att acceptera alternativen 1 och 2, vilket jag anmälde i debatten i maj månad förra året. Liksom herr Lidgard nyss inte sade sig kunna acceptera att det nuvarande riksdagshuset skulle gå mot en fullständig demolering, utplåning, utplanering eller en sådan våldsam förändring att all arkitektonisk utsmyckning och utformning skulle ödeläggas, kan inte heller jag tänka mig det.

När jag nu har anslutit mig till majoritetsförslaget hoppas jag att de arkitekter som deltar i tävlingen skall kunna finna lösningar som gör det möjligt att till väsentliga delar bibehålla den yttre formen liksom de centrala trapphallarna. Sådana varken kan eller kanske vill man bygga i dag. Det vore ändå ett helgerån att helt underkänna eller utplåna det man för 60—70 år sedan ansåg vara ett gott uttryck för den tidens smak när det gällde byggnader, deras utformning och utsmyckning. Jag vägrar att tro att de riksdagsmän som kommer och vilkas beslut de flesta av oss här i första kammaren inte kommer att ha del i, låter det gå därhän. Det är i varje fall en önskedröm för mig.

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

Herr talman! Med detta har jag kanske gett en förklaring till varför jag icke förenat mig med dem som står mig närmast här i det politiska livet utan gått min egen väg tillsammans med majoriteten. Det finns emellertid för mig bärande skäl härför. Jag tror att det finns utrymmen att ta vara på här på Helgeandsholmen genom att riksbanken givetvis får flytta, så att hela den delen av holmen kan utnyttjas på ett helt annat sätt. För mig har också framstått en vision av en plenisal med utsikt över det strömmande vattnet. Jag tror att en stor arkitekt, om en sådan anmäler sig, skall kunna finna strålande lösningar till en byggnad på Helgeandsholmen för det svenska parlamentets räkning, där han också skall kunna finna utrymmen för de aktiviteter som hör till det politiska livet.

Vi skall däremot inte drömma om att ställa krav på att kunna bo i riksdagshuset och där ta utrymmen i anspråk för det ändamålet. Jag tror att det experiment som genomföres vid Drottninggatan och Sergels torg ganska snabbt kommer att ge utslag beträffande värdet av bekvämligheten att arbeta och bo, leva dag och natt i samma hus, tillsammans med samma människor. Jag tror att man har behov av en helt annan omväxling än vad det livet skulle ge. Därför tror jag att man kan spara en hel del utrymme, när det gäller att omflytta erfarenheterna från byggnaden vid Sergels torg till den nya — jag säger nya men menar naturligtvis den nyordnade — fastigheten här på Helgeandsholmen, som jag tror kan bli en lycklig lösning under en skicklig arkitekts hand.

Herr talman! Jag yrkar självfallet bifall till utskottets hemställan.

I detta yttrande herrar *Es-kilsson* (m), *Thorsten Larsson* (cp), *Mattsson* (cp), *Andreasson* (cp), *Gösta Jacobsson* (m), *Yngve Nilsson* (m), *Axel Kristiansson* (cp), *Svenungsson*

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

(m), *Nils Nilsson* (cp), *Skagerlund* (fp), *Axel Georg Pettersson* (cp), *Vilhelm Erik Carlsson* (m) och *Eric Carlsson* (cp) samt fröken *Pehrsson* (cp).

Herr AUGUSTSSON (s):

Herr talman! Jag skall bara helt kort säga några ord med anledning av herr Stefansons yttrande och skrivningen i reservationen, där det sägs: »Det är emellertid utskottets uppfattning att en för riksdagen gynnsam lösning i detta fall kan uppnås utan att frågan om det kommunala planmonopolet på allvar behöver aktualiseras. Förutsättningen härför är att riksdagen och staden träder i förhandlingar med varandra om de aktuella stadsplanefrågorna. Att detta inte skett tidigare torde starkt ha bidragit till att saken nu befinner sig i ett så otillfredsställande läge.»

Det förefaller som om reservanterna trodde att frågan inte på allvar har diskuterats med Stockholms stad, men jag kan försäkra herr Stefanson att så har skett, även om inte allt framgår av officiella protokoll. Även efter stadskollegiets avvisande beslut söktes möjligheter att påverka stadsfullmäktige till och med dagarna före sammanträdet, tyvärr — jag säger tyvärr — utan resultat.

Herr talman, vi måste ändå, som herr Nils Theodor Larsson framhållit, ta ställning. Vi är nu i den faktiska situationen att vi får följa bankoutskottets förslag eller sätta oss på stadens planmonopol, och det tycks inte heller herr Stefanson vilja göra.

Herr talman! Under nuvarande förhållanden ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr BERGLUND (s):

Herr talman! I diskussionen kring denna fråga har man uppehållit sig ganska mycket vid planmonopolet, och detta är naturligtvis en riktig och viktig sak. Men i själva sakfrågan kan vi väl

alla konstatera att Stockholms stad nu under 25 år har hållit på att reglera Nedre Norrmalm. Man har haft en stor stadsplanesträd om Sveavägens framdragande till Gustav Adolfs torg, vilket slutade med lösningen Sergels torg. Man har haft strid om hur tunnelbanan skulle dras.

Denna ombyggnad av Nedre Norrmalm är i sitt slag enastående. Det är den största stadsombyggnad som någon stad har gjort i fredstid och det är ett konsekvent försök att bygga en stad för både bilism, kollektivtrafik, fotgängare och med affärsgator och hus. Allt detta är resultatet av en mycket omfattande planläggning. Det är en miljardaffär som har rullats i gång.

Hela denna ombyggnad av Nedre Norrmalm har skett den vanliga vägen. Man har anordnat tävlingar. Man har lagt fram stadsplaneförslag. Dessa har varit föremål för yttrande av byggnadsstyrelsen och de har fastställts av Kungl. Maj:t. Från statsmakternas sida har vid alla dessa tillfällen inte sagts ett ord om att man önskade ett riksdagshus förlagt till Nedre Norrmalm. Det var först 1967 som denna tanke väcktes. Det är lätt att förstå att alla förutsättningar för Norrmalmsregleringen rubbas om man här lägger in ett riksdagshus. Ett riksdagshus är en monumentalbyggnad som inte kan »kastas in» som vilket affärshus som helst utan det måste få en framträdande plats i stadsbilden.

Det finns nog de som anser att frågan om ett nytt riksdagshus blivit aktuell genom övergången till enkammarssystem. Men med den erfarenhet jag har på detta område vill jag försäkra kammaren att nog kan man få rum med en enkammarriksdag på den nuvarande tomten, om man utnyttjar området på ett ändamålsenligt sätt. Det har sagts att det nuvarande riksdagshuset är fullt. De som säger det menar väl inte att huset är fullt i och för sig utan att det inte passar in i miljön. Men det finns där, och när det kommer till kritan finns ej någon som vill ta på sig ansvaret för

kostnaderna att riva hela detta hus. Ty vad som passar här ur miljösynpunkt — dvs. om man skall framhåva slottet — är att inte ha någon byggnad alls, där riksdagshuset nu står. Men vill man verkligen göra det under de förutsättningar som nu föreligger?

Slutsatsen är alltså att riksdagen i denna fråga är för sent ute. Man har haft gott om tid. Tage William-Olsson framförde tanken på ett riksdagshus i Nedre Norrmalm i samband med den stora tävlingen. Det var ingen från statens sida som nappade på det då utan man lät frågan passera.

Det här är en fråga som har kommit till senare, och då driver byggnadsstyrelsen och planverket på med mycket stor frenesi och försöker att gottgöra de försummelse som gjorts i tidigare skeden, ty byggnadsstyrelsen borde naturligtvis ha hoppat in tidigare och sagt: »Låt oss se om vi kan uppföra ett riksdagshus, när man nu håller på och bygger om hela stadsdelen!» Men detta har inte skett på 20 år, utan man kommer först nu vid denna tidpunkt och vill ha ett riksdagshus i denna stadsdel. I denna situation ställer sig ju staden inte helt avvisande utan vill vara med om att tävlingsgränsen dras vid Jakobsgatan, men staden vill inte att gränsen får sträcka sig upp till Herkulesgatan. När man fördömer stadens ståndpunkt, tar man alldeles för lätt på hela problemet.

Först och främst förhåller det sig på det sätt som jag tidigare sagt, att det inte är om själva riksdagshuset som arkitekterna skall tävla utan om själva omgivningen. Man måste helt enkelt, om man skall ha ett riksdagshus på Nedre Norrmalm, ge arkitekterna fria händer att se på hela cityplanen med beaktande av de synpunkter som anförts för att bygga in detta riksdagshus i området med en representativ omgivning som ett riksdagshus på Nedre Norrmalm skulle kräva. Detta är inte någonting som jag hittat på, utan det framgår också av byggnadsstyrelsens utlåtande att det inte kan vara någon mening i att flytta

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt riksdagshuset, om inte själva stadsplanen angripes.

Vad betyder det då att man flyttar tävlingsgränsen till Herkulesgatan? Det betyder att de 15 kvarteren i södra delen av Nedre Norrmalm blir indragna i nyplanering. Vi kan inte bara resonera som så att det här bara gäller en tävling. Man kan ju inte börja att bygga på så sätt att man inte kan genomföra denna tävling, och detta drar så mycket med sig. Det drar också med sig att alla de överenskommelser som staden har med enskilda och som staten och staden har måste rivas upp. Man blir indragen i en ny planering och man blir indragen i en ny skara av överenskommelser. Man måste ha ett nytt gatusystem och man måste ändra dispositionerna. Allt rivs upp, och man måste också göra en omplanering av områdena norr om tävlingsgränsen ända upp till Hamngatan, trots att det egentligen bara är fråga om två eller tre kvarter närmast Gustav Adolf torg som blir platsen för själva riksdagshuset. Det är den konkreta situationen.

Ni må inte tro att Stockholms stadsfullmäktige inte gärna vill ha ett riksdagshus på Nedre Norrmalm, men de vet hur frågan ligger till. Planverket har inte brytt sig om att sätta sig in i den tillräckligt och har aldrig tittat på stadens planer och undersökt hur det faktiskt ligger till i dessa frågor, utan hållit sig till skrivbordet och talat om att en tunnelbanestation behöver flyttas — det är inte detta det är fråga om i detta fall. Ni förstår att det inte sitter andra människor i stadsfullmäktige i Stockholm än i denna församling. Det finns ju ett riksintresse även i stadsfullmäktige att ge ett riksdagshus en så förnämlig plats som möjligt, men dessa människor vet hur frågan ligger till. Denna frågan har helt enkelt avancerat så långt att man inte kan komma till det resultat som är tänkt, även om det vore önskvärt att så kunde ske. Men det går helt enkelt inte. Det är inte planmonopolet enbart som hindrar det, utan det

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt

är den faktiska verkligheten som ligger hindrande i vägen med alla de överenskommelser som föreligger och med den samverkan som måste finnas mellan staten och staden för att en sådan här stor sak skall kunna genomföras.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Låt mig ta upp några synpunkter som framförts i debatten. Jag vill först säga några ord om herr Lidgards påstående att invånarna i Stockholms stad ser med stora farhågor på framtiden, om tävlingsområdet skulle utsträckas till 3 b och 3 c, vilket skulle betyda att ombyggnaden av Nedre Norrmalm inte skulle bli färdig förrän om 20—25 år, alltså i slutet av detta århundrade eller i början av nästa.

Vilka är det egentligen som har givit Stockholms stads invånare den uppfattningen? Man kan naturligtvis inte tala om buskpropaganda i detta fall, ty det finns inte så många buskar i Stockholm, och jag vill inte använda det hårda uttrycket heller, men nog har det väl bedrivits en ganska ovederhäftig propaganda, om Stockholms stads invånare har fått den uppfattningen. På sidan 66 i bilagan till utskottsutlåtandet finns en tidsplan för de olika alternativen. Där anges att alternativ 3 b skulle kunna vara färdigt år 1982 och 3 c år 1983, så någon väldigt lång fördröjning torde inte behöva befaras.

Jag vill än en gång påpeka vad statens planverk har sagt, nämligen: »Planverket inser väl de olägenheter som exempelvis förskjutningar i fråga om den planerade utbyggnadsordningen i vissa avseenden kan innebära, men detta förhållande måste i sin tur vägas mot den betydelsefulla byggnadsfråga som det här gäller att lösa. Såvitt verket kunnat finna kan de påvisade svårigheterna icke anses vara så avgörande att de rimligtvis bör förhindra att denna för landet som helhet och för

huvudstaden så viktiga fråga bringas till en fullgod lösning.»

Jag förstår mycket väl att herr Berglund som i viss mån har varit engagerad i utformandet av stadens byggnadsplaner liksom ledamöterna i Stockholms stadsfullmäktige inte är så glada åt ändringar av redan fastställda planer, men vi i riksdagen har, tycker jag, i första hand att lita till de statliga myndigheter som sett på detta. Här har både byggnadsstyrelsen och statens planverk förklarat att det visserligen uppstår svårigheter för staden men att dessa inte är oöverstigliga.

Herr Larssons anförande tycker jag var sympatiskt, och herr Larssons ställningstagande är fullt konsekvent med hans åsikt om det framtida riksdagshuset. Jag anser liksom herr Larsson att om riksdagen nu utlyser en arkitektävling, så gäller den tävlingen inte ett framtida kontorshus för riksdagen, utan det är naturligtvis fråga om ett riksdagshus som dels är ändamålsenligt men som också går in i stadsbilden på rätt sätt och som har en förnämlig arkitektonisk utformning. Jag kan då inte förstå annat än att riksdagens ledamöter måste vara lyhörda för vad arkitektexpertisen säger, och jag vill referera vad Svenska arkitektföreningen och Stockholms arkitektförening anfört: »Flera omständigheter gör denna tävling till en av de märkligaste som anordnats i Norden. Tävlingsområdet är beläget i landets arkitektoniska centralpunkt. — — — Föreningarna är av den bestämda uppfattningen att en begränsning av tävlingsområdet till stadspartiet söder om Jakobsgatan skulle vara mycket olycklig. Den skulle komma att leda till att, om tävlingsdeltagarna följer den givna begränsningen, förslagen endast kommer att leda till mer eller mindre dåliga lösningar och därigenom endast ge det värdefulla resultatet att de givna förutsättningarna var oriktiga. — — — Mot bakgrund av ovanstående vädjar vi energiskt till vederbörande församling-

ar och myndigheter att ej begränsa tävlingen om riksdagshus till området söder om Jakobsgatan utan ge de tävlande största möjliga frihet i fråga om placering, som den enda grundval för en optimal lösning av denna betydelsefulla och svåra byggnadsfråga.»

De organisationer som företräder arkitektexpertisen här i landet har sagt detta. Jag tycker detta är betydande sakskäl och det anser jag att det finns all anledning att ta stark hänsyn till och då vill jag till herr Nils Theodor Larsson säga, att reservanternas ställningstagande inte är betingat eller påverkat av det kraftfält som finns inom stadshuset. Jag har i denna fråga inte haft några som helst kontakter eller samtal med någon representant för Stockholms stadshus. Jag läste visserligen i går en artikel i Dagens Nyheter av Per-Olof Hanson som jag tyckte var bra, men mina synpunkter var klara innan jag läste denna artikel. Det vore väl märkligt om inte ett stort antal riksdagsmän skulle påverkas av den statliga expertis som vi haft till vårt förfogande i detta ärende, nämligen byggnadsstyrelsen och planverket, men även av arkitektföreningarnas synpunkter.

Herr Larfors gjorde vissa spekulationer om vad man i framtiden kommer att säga om dagens svenska riksdag och vilken bedömning forskarna kommer att ge av denna frågas behandling. Herr Larfors sade att de nog med tillfredsställelse kommer att acceptera att den ena parten — det skulle alltså vara riksdagen — inte har tvingat på den andra parten — alltså stadsfullmäktige i Stockholms stad — ett tävlings- och utbyggnadsområde enligt 3 b och 3 c. Jag vill fråga: Vem är det som tvingar vem? I och med att vi accepterar det kommunala planmonopolet och i och med att Stockholms stad har låst placeringen till Helgeandsholmen, eftersom 3 a inte är ett acceptabelt alternativ, är det riksdagen som har påverkats av Stockholms stads beslut och

Ang. riksdagens lokalfrågor på längre sikt som i detta fall genom sin hänsyn till planmonopolet har tvingats till detta som jag tycker alltför begränsade alternativ.

Jag vill än en gång framhålla att jag inte definitivt har avvisat tanken på en ombyggnad av detta hus eller en nybyggnad på Helgeandsholmen. Jag känner dock ansvaret inför framtidens riksdagshus och de människor som skall arbeta i detta. Vi måste medverka till ett riksdagshus som i sig förenar kraven på ändamålsenlighet, god arkitektonisk utformning och ett lämpligt inordnande i Stockholms stadsbild.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Förstod jag inte herr Stefanson fel, beskyllde han mig för att vara ovederhäftig i detta ärende. Jag skall tala om var jag hämtat mina uppgifter. Jag har hämtat dem ur stadskollegiets skrivelse, som är intagen i utskottsutlåtandet. Där heter det: »Troligen kan alltså minimitiden för själva riksdagshusprojektet inte hållas. Det kan dröja till slutet av 80-talet innan det blir färdigt och det skulle antagligen dröja till framåt sekelskiftet innan hela den radikala omdaning av södra Nedre Norrmalm är fullbordad.» Vi kan nog få belägg för nästan vilken ståndpunkt som helst i detta utlåtande.

Beträffande frågan om buskpropagandan skulle jag vilja säga: Läs det stadsfullmäktigeprotokoll som är fogat till handlingarna! I den mån de enskilda stadsfullmäktigeledamöterna där ger uttryck för medborgarnas i denna stad uppfattning fås belägg för uppfattningen att man gärna vill se ett slut på de rivningar vi har varit med om, de ödetomter och de schakt som vi har fått beskåda under decennier, men att det inte får dröja alltför länge.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder

Om ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete

yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående punkten 1 samt därefter särskilt i fråga om punkterna 2 och 3.

Därefter gjorde herr talmannen i enlighet med de avseende punkten 1 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 103;

Nej — 19.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i punkterna 2 och 3.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av konvention om delgivning i utlandet av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation jämte i ärendet väckt motion.

Genom en den 28 mars 1969 dagtecknad skrivelse, nr 71, vilken i vissa delar hänvisats till utrikesutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av skrivelsen bilagt utdrag av statsrådsprotokoll över utrikesdepartementsärenden, till riksdagen överlämnat redogörelse för Nordiska rådets sjuttonde session i Stockholm den 1—den 6 mars 1969.

Till utskottet hade vidare hänvisats motionen II:1204, av herr *Holmberg m. fl.*, i vilken anhållits, att riksdagen vid sin behandling av skrivelsen om Nordiska rådets session i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte som sin mening giva till känna, att arbetet med Nordeplanen även i fortsättningen borde bedrivas med kraft i enlighet med Nordiska rådets rekommendation nr 9/1969.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen med anledning av skrivelse nr 71, i de delar denna hänvisats till utrikesutskottet, och motion nr II:1204 måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad i utlåtandet anförts.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! I det utlåtande som nu behandlas tar utrikesutskottet ställning till rapporten från Nordiska rådets svenska delegation med redogörelse för rådets session i detta hus i början av mars. Det helt dominerande ärendet vid den sessionen var frågan om ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete, den s. k. Nordek-planen.

Rådets ekonomiska utskott hade föreslagit, att rådet skulle rekommendera regeringarna i de nordiska länderna att fullfölja utrednings- och förhandlingsarbetet på sådant sätt att förslag till en traktat skulle kunna föreligga den 15 juli i år och så att slutgiltiga förslag till det utvidgade samarbetet därefter skulle kunna föreläggas de nordiska parlamenten snarast möjligt. Rådet anslöt sig till denna hemställan. Voteringen ägde rum i denna kammares plenisal och hemställan godtogs — bl. a. med hjälp av samtliga svenska delegaters röster.

Vid behandlingen av rapporten har utskottet haft att ta ställning till en motion av herrar Hedlund, Holmberg och Ohlin, vari betonas vikten av att Kungl. Maj:t bedriver arbetet så, att positiva resultat snarast kan nås och Nordek-planen bli verklighet.

Utrikesutskottet instämmer i motionens yrkande, och utskottet ger uttryck för sin förhoppning att Nordiska rådets rekommendation skall kunna genomföras.

Herr talman! Det råder alltså inte delade meningar härvidlag. Jag vill ändå understryka den vikt moderata samlingspartiet lägger vid att allting göres som kan göras för att föra Nordek-planen i hamn. Vi anser att en deklARATION av denna art kan vara av värde som bakgrund till och stöd för det viktiga utrednings- och förhandlingsarbete som ligger framför oss.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. avskaffande av almanacksprivilegiet

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo utrikesutskottets utlåtande och memorial:

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa internationella överenskommelser på den intellektuella äganderättens område; och

nr 13, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Ang. avskaffande av almanacksprivilegiet

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskaffande av almanacksprivilegiet m. m. jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 66, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokoll över utbildningsärenden för den 28 mars 1969, givit riksdagen till känna vad i statsrådsprotokollet anförts om avskaffande av almanacksprivilegiet m. m. Innebörden av det anförande som därmed bragts till riksdagens kännedom vore i första hand, att föredragande departementschefen uttalat, att Kungl. Maj:t icke borde förnya Vetenskapsakademiens uteslutande privilegium att utgiva almanackor vid nuvarande privilegieperiods utgång den 15 juli 1972. Privilegiet arrenderades för närvarande av Almqvist & Wiksells Boktryckeriaktiebolag och hade år 1967 givit akademien inkomster om drygt 4 miljoner kronor.

I statsrådsprotokollet hade även berörts Vetenskapsakademiens framtida ställning vid ett bortfall av privilegieinkomsterna. Det konstaterades, att akademien hade viktiga utåtriktade

Ang. avskaffande av almanacksprivilegiet

uppgifter att fylla bland annat på det internationella planet. Vetenskapsakademien dreve även ett antal fasta institutioner. Formerna för dessas fortsatta bestånd och verksamhet ansåges kräva särskilda överväganden, vilket enligt departementschefens uppfattning vore en uppgift i första hand för huvudmannen, dvs. Vetenskapsakademien.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels motionen I: 1010, av herr *HübINETTE*,

dels ock de likalydande motionerna I: 1011, av herr *Wirtén m. fl.*, och II: 1161, av herr *Källstad m. fl.*

I motionen I: 1010 hade anhållits, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 66 måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts angående förlängning av almanacksprivilegiet för Vetenskapsakademien. Motionären hade ansett, att privilegiet borde förlängas för en ny tjuvårsperiod.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition och motionerna I: 1010 samt I: 1011 och II: 1161 som sin mening måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört.

I sitt yttrande hade utskottet bland annat anfört, att det delade departementschefens uppfattning att det funnes starka skäl för en avveckling av privilegiet. Vad anginge de olika vetenskapliga institutioner som akademien dreve, vore det utskottets uppfattning, att man i god tid innan akademiens privilegieinkomster bortföle måste skapa klarhet i fråga om ekonomiska och andra förutsättningar för den fortsatta driften av dessa institutioner.

Herr **HÜBINETTE** (m):

Herr talman! Tyvärr måste jag ta kammarledamöternas tid i anspråk en smula. Den fråga som behandlas i detta

statsutskottets utlåtande nr 115, almanacksprivilegiets avskaffande, är för mig ganska angelägen.

Detta ärende ser bestickande enkelt ut. När man läser ingressen till utlåtandet finner man att det rör sig om ett privilegium som kommit till för länge sedan. Det är naturligtvis någonting, säger man, som inte passar in i ett modernt samhälle och därför bör avskaffas. Jag förstår detta enkla resonemang, och jag är medveten om att statsutskottet i någon mån har låtit sig duperas. Departementschefen och utredningsmannen har naturligtvis däremot inte kunnat råka ut för detta. Det ändamål som privilegiet har främjat är den huvudsakliga finansieringen av Vetenskapsakademiens verksamhet. Det är nu en medveten strävan att undandra Vetenskapsakademien möjlighet till en fortsatt fri verksamhet genom att ta bort detta privilegium.

I stället har man tänkt sig — det framgår med önskvärd tydlighet av vad som har skrivits — att enda utvägen för Vetenskapsakademien att i fortsättningen få pengar till sin verksamhet blir att skaffa dem via utbildningsdepartementet och i sista hand via herr Sträng och statsbudgeten. Det är den enkla förklaringen.

Jag tycker det är tragiskt att det inte har fallit dem i tankarna som sysslat med detta ärende, att man genom att ta bort något som — det kan jag gärna erkänna — förefaller litet förlegat, rycker undan basen för en mycket väsentlig verksamhet här i landet.

Kammarledamöterna har säkert läst igenom både remissyttranden och annat material, trots att det inte föreligger någon reservation. Men jag vill ändå här nämna vad Vetenskapsakademien sysslar med.

Vetenskapsakademien använder 90 procent av sina medel till akademiens institutioner. Det är Stockholms observatorium jämte solforskningsstationen på Capri, Kristinebergs zoologiska station, Bergianska botaniska institutionen,

det är arkiv och handlingar, och det är framför allt ett stort och förnämligt bibliotek. Det finns mycket annat, men jag skall inte trötta med det.

All denna verksamhet bör, tycker jag, vara baserad på en friare grund än vad det blir om Vetenskapsakademiens inkomster knyts till den statliga budgeten. Varför skall vi inte kunna låta Vetenskapsakademien i fortsättningen ha kvar sitt privilegium att låta trycka almanackor? Nej, man har stirrat sig blind på det förhållandet att Vetenskapsakademien har arrenderat ut privilegiet till ett privatföretag — en concern som ända sedan 1906 har framställt almanackor för konsumtion här i landet. Då har man sagt att där finns privatekonomiska intressen, det är något av ett monopol över det hela, man har inte möjlighet till priskonkurrens, osv. Detta påstås på upprepade ställen i propositionen.

Jag måste dess värre säga att detta naturligtvis inte är ett väl genomtänkt resonemang, trots att det står i propositionen. Det företag det här gäller har dock skaffat ganska dyrbara maskiner och lagt ned rätt mycket arbete för att över huvud taget kunna göra en almanacka som är inte bara kvalitativt bra utan också riktig. Man har fått lov att skaffa en hel del utrustning som det i fortsättningen kommer att vara omöjligt för de små tryckerierna och de små anstalterna att skaffa. Kontentan av detta blir naturligtvis att det företag som i över 60 år har arrenderat detta privilegium även i fortsättningen kommer att svara för den allra största produktionen av almanackor. Vad blir det då av det konkurrensmoment som man här är ute efter? Det spelar väl ingen som helst roll om herr talmannen, herr Jacobsson i Malmö, herr Schött eller jag, då vi köper en almanacka, får betala 10—15 öre mer för den. Ni förstår hur enkelt, för att inte säga rent barnsligt resonemanget är när man talar om konkurrenshänsyn, bristande möjligheter att kontrollera prissättningen etc. Vi kun-

Ang. avskaffande av almanacksprivilegiet

der köper ju bara någon enstaka almanacka per år, och prisskillnaden är inte större än vad jag här nämnt. Nej, det är ett utslag av klåfingrighet, framför allt en klåfingrighet mot Vetenskapsakademiens fria ställning. Jag tycker att det vore synd om riksdagen skulle avskaffa möjligheten för Vetenskapsakademien att i fortsättningen driva den välkvalificerade och välmotiverade verksamhet som jag har talat om och att man inte skulle få driva den litet vid sidan av statsbudgeten med de medel som flyter in genom detta privilegium.

Jag skall inte trötta kammaren mera, utan jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motion nr I:1010, som behandlar detta spörsmål.

I detta anförande instämde herrar Åkerlund (m), Schött (m) och Skärman (fp).

Herr MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Låt mig inledningsvis erinra om att anledningen till att vi har fått denna utredning är en motion från borgerligt håll år 1964 med begäran om en utredning beträffande privilegiet för utgivningen av almanackor i Sverige. Riksdagen beslutade hemställa om denna utredning, och de allra flesta remissinstanserna har varit överens om att privilegiet bör tas bort. De enda som egentligen har argumenterat för ett bevarande av privilegiesystemet har — såsom framgår av propositionen — varit Vetenskapsakademien och Almqvist & Wiksells Boktryckeriaktiebolag som haft ensamrätten till utgivande av almanackor. Då praktiskt taget alla övriga remissinstanser tillstyrkt ett avskaffande är det väl inte så underligt att Kungl. Maj:t nu tagit hänsyn härtill och alltså har för avsikt att avskaffa almanacksprivilegiet.

Sedan tycker jag nog att herr Hübinette drar litet förhastade slutsatser, när han vill göra gällande att utskottet skulle ha låtit sig duperas. Herr

Ang. avskaffande av almanacksprivilegiet

Hübinette, hur kan man göra ett sådant påstående när det, som utredningen visat, föreligger en så gott som enhällig uppfattning att privilegiet bör avskaffas? Då kan man väl ändå inte göra gällande att utskottet låtit sig duperas, ty då skulle vi ha duperats av alla de myndigheter och instanser som yttrat sig i frågan.

Men jag har i likhet med utskottet förståelse för att det här gäller pengar för Vetenskapsakademien. Men, herr Hübinette, när man läser utskottsutlåtandet framgår det, att Vetenskapsakademien själv skall se över frågan om möjligheterna att i fortsättningen bedriva den verksamhet vars kostnader hittills täckts genom inkomsterna från almanacksprivilegiets 4 miljoner kr. Detta vill också utskottet ge till känna för Kungl. Maj:t.

Akademien har fonder som ger avkastning, och den ägnar sig åt olika verksamheter. Kanske får Akademien också ytterligare uppgifter av annat slag. Utskottet menar att ställning till frågan om ytterligare medel till Akademiens verksamhet får tas sedan Akademien själv verkställt en översyn av dessa frågor.

Mot bakgrunden av detta, herr talman, torde kammarens ledamöter vara övertygade om att utskottet minst av allt varit negativt. Men inom utskottet har vi varit överens om att privilegiet bör avskaffas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Det är alldeles riktigt, herr Mårtensson, att det var fråga om en borgerlig motion år 1964. Det är jag fullt medveten om.

Med mitt yttrande att utskottet låtit sig duperas menade jag att man enbart tagit fasta på momentet om privilegiets avskaffande och inte i nämnvärd utsträckning ägnat sig åt frågan hur Ve-

tenskapsakademien i framtiden skall kunna få erforderliga medel för sin verksamhet.

Då säger herr Mårtensson att om man läser utskottets utlåtande får man klart för sig att utskottet har en mycket positiv inställning till denna fråga och på alla sätt vill värna om Vetenskapsakademien.

Men jag tror att man kan läsa utlåtandet på ett annat sätt också. Där står beträffande ekonomiska och övriga förutsättningar att man skall följa frågan i fortsättningen med intresse och att man skall skapa förutsättningar för fortsatt verksamhet i lämplig organisatorisk form där dokumenterat behov föreligger.

Jag tror som sagt att man här är ute efter att Vetenskapsakademien i framtiden inte själv skall få avgöra vilka verksamhetsgrenar Akademien vill ägna sig åt. Här vill man naturligtvis via departementet göra de ingripanden som man anser behövas. Det målet tror man sig nå genom att via statsbudgeten anvisa medel som man tycker är lämpligt avpassade för de fortsatta uppgifter Akademien kommer att handlägga.

Det är detta jag opponerar mig mot, eftersom jag tycker att Vetenskapsakademien bör få syssla med den högt kvalificerade verksamhet som Akademien hittills bedrivit utan någon inblandning och dirigering från statens sida. Vetenskapsakademien bör därför, tycker jag, få behålla sina inkomster från almanackorna. Det kan ju inte betyda så mycket om herr Mårtensson, jag och andra almanackköpare, även i fortsättningen får betala ett »merpris» på tio, femton öre för den almanacka som vi årligen köper för kanske en krona per styck. De tio, femton örena kan ju inte betyda så mycket, särskilt om vi tänker på att pengarna till Vetenskapsakademiens verksamhet ändå på något sätt måste fram. I fortsättningen kanske de kommer att tas över våra skattsedlar i stället för som hittills

via almanackorna, och det tycker jag inte är ett dugg bättre.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till motionen I: 1010; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan oförändrad, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hübnette* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 115, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till motionen I: 1010.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hübnette* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 23.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. avskaffande av almanacksprivilegiet

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 283, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m. jämte motioner i ämnet.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1968/69 i vad avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1969/70 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar, m. m.;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1969/70 i vad avser godkännande av förslag till stat, m. m.;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om avsättning av kommunalskattemedel till budgetutjämningsfonden för budgetåret 1969/70; och

nr 120, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets memorial nr 49, angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av framställning från Nordiska rådets svenska delegation angående ändring i reglementet för delegationen; samt

nr 28, angående regleringen för budgetåret 1969/70 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.,

varvid utlåtandet nr 28 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 29, angående uppskov med behandlingen av visst utskottet tilldelat ärende, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

På framställning av herr talmannen beslöts att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde dels statsutskottets utlåtande nr 121 skulle uppföras näst efter bankoutskottets utlåtande nr 39, dels ock statsutskottets memorial nr 122 och 123, vilka i dag första gången bordlagts, skulle sättas efter de två gånger bordlagda ärendena.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 235, till Konungen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Liberia för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet.

Anmäldes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om bemyndigande att avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden såsom arv;

nr 290, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till folkhögskolor jämte motioner och Kungl. Maj:ts proposition angående lärarutbildning för folkhögskolan m. m. jämte motioner;

nr 291, i anledning av motioner angående åtgärder mot narkotikamissbruket;

nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1969/70;

nr 293, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskaffande av almanacksprivilegiet m. m. jämte motioner;

nr 294, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1968/69 i vad avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 295, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1969/70 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar, m. m.;

nr 296, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1969/70 i vad avser godkännande av förslag till stat, m. m.; och

nr 297, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om avsättning av kommunal-skattemedel till budgetutjämningsfonden för budgetåret 1969/70.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vart och ett av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 114, med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Anmäldes och bordlades statsutskottets memorial:

nr 122, angående tilläggsstat II och tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1968/69; samt

nr 123, angående statsregleringen för budgetåret 1969/70.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.51.

In fidem

Bengt Lambe

/Solveig Gemert